

RM 453

PODRĘCZNIK PLANOWANIA MIAST

Program

Dział A. Historia budowy miast.

1. Miasta na tle historii kultur.
2. Świat antyczny.
3. Średniowiecze.
4. Renesans i barok.
5. Miasto wczesnokapitalistyczne.
6. Miasto późnokapitalistyczne.
7. Miasto socjalistyczne.

WSZELKIE PRAWA AUTORSKIE ZASTRZEŻONE
W ciągu dwóch lat praca nie może być kopiowana
lub wykorzystywana we fragmentach do publikacji
bez zgody Instytutu Urbanistyki i Architektury zaś
po upływie tego okresu bez zgody autora.

Odpowiedzialny za dział: W. Ostrowski

autorzy: 1-6 K. Dziewoński i W. Ostrowski, 7. E. Goldzamt.

Objętość łączna: 70 stron.

Termin: 1.I.1951 r.

Dział B. Planowanie gospodarcze.

1. Ogólne zagadnienie planu gospodarczego:
 - a/ cele i organizacja planowania,
 - b/ typy planów,
 - c/ metody sporządzenia planów.
2. Zagadnienie miast w planach gospodarczych:
 - a/ lokalizacja sił wytwórczych / a zwłaszcza przemysłu, komunikacji i obrotu towarowego/ jako czynnik decydujący o rozmieszczeniu ludności;
 - b/ ogólna organizacja i lokalizacja usług jako czynnik określający rozmieszczenie osiedli /układy koncentracji ludnościowych w kraju/; pojęcie typu osiedla i sieci osadniczej;
 - c/ organizacja i lokalizacja usług lokalnych jako czynnik określający stopień skupienia i strukturę poszczególnych osiedli.
3. Typy miast i sieć osadnicza:
 - a/ typy osiedli miejskich
pojęcie dominanty gospodarczej miasta - funkcje miasta, przykłady osiedli o różnych dominantach, wielkość miasta - liczba ludności, przykłady osiedli różnej wielkości, typy miast polskich - istniejące i planowane;
 - b/ typy sieci osadniczej: układy teoretyczne, układy rzeczywiste, przyjęte dla Polski zasady kształtowania sieci.

/Dz. B. /

Odpowiedzialny za dział: J. Zaremba

Autorzy: 1. J. Zaremba / 5 str. /
2. J. Zaremba i J. Kostrowicki / 10 str. /
3. J. Kostrowicki / 15 str. /

Objętość łączna: 30 stron

Termin: 1.10.1950 r.

Dział C. Miasto jako całość.

1. Określenie funkcji i perspektyw rozwojowych miasta:

a/ funkcje miastotwórcze:

w zakresie produkcji

przemysł

komunikacja

obróć towarowy

w zakresie usług:

usługi socjalno-kulturalne
administracja

b/ funkcje uzupełniające:

w zakresie produkcji:

przemysł na usługi lokalne
komunikacja wewnętrzna
/poz. Gospodarka komunalna,

w zakresie usług:

obróć towarowy
usługi socjalno-kulturalne
gospodarka komunalna
administracja lokalna

2. Określenie organizacji przestrzennej miasta:

a/ układ stref użytkowania /zespołów przestrzenno-gospodar.

b/ układ zespołów przestrzenno-społecznych,

c/ układ stref zabudowania /profil miasta/.

3. Bilanse:

a/ bilans ludnościowy

określenie wielkości miasta

rozmieszczenie ludności i podział na dzielnice

struktura płci i wieku: ludność w wieku produkcyjnym,
młodzież w wieku szkolnym,
rodzina-gospodarstwo domowe,

Struktura kulturalna, zawodowa, klasowa:

b/ bilans terenowy,
metody obliczania i zestawienia bilansu,
normy i standarty.

Odpowiedzialny za dział: K. Dziewoński

Autorzy: 1. Wilska - Herman / 10 str. /
2. Dziewoński / 10 str. /
3. Wilska - Herman /Herberger/ / 20 str. /

Objętość łączna: 40 stron.

Termin: 1.10.1950 r.

Dział D. Elementy miasta.

1. Przemysł
2. Komunikacja
3. Dzielnice mieszkaniowe
4. Ośrodki i sieć usług
5. Zieleni
6. Urządzenia użyteczności publicznej
7. Tereny rolne.

Odpowiedzialny za dział: Komitet Redakcyjny.

- Autorzy:
1. W. Ostrowski	/ 15 str./
2. L. Tomaszewski	/ 50 str./
3. A. Kotarbiński i A. Ciborowski	/ 25 str./
4. R. Pieńkowski i W. Królikowski	/ 35 str./
5. M. Ptaszycka	/ 20 str./
6. Barbacki	/ 15 str./
7. Malessa i Richert	/ 15 str./

Objętość łączna: 170 stron.

Termin: 1.VII.1950 r.

Dział E. Kompozycja miasta.

1. Ogólne założenia ideologiczne.
 2. Typy układów miejskich:
Kompozycja całości miasta - zależność typu od wielkości miasta.

 - Układ pasmowy
 - Układ szachownicowy
 - Układ koncentryczny
 - Układ gwiazdzisty
 - Zespół miejski.
3. Krajobraz miejski:
 - a/ Miasto w krajobrazie naturalnym
Ogólne zasady zależności kompozycji od czynników natural-
nych.
 - Miasto na górze
 - " w dolinie
 - " w terenie pofałdowanym
 - " nad morzem
 - " nad rzeką
 - " na płaszczyźnie.

b/ Kulturalny krajobraz miasta:

narastanie krajobrazu kulturalnego,
uzależnienie kompozycji od roli i charakteru miasta.

Typowe dominanty:

- miasto przemysłowe
- miasto portowe /komunikacyjne/
- miasto rolnicze
- miasto administracyjne
- uzdrowisko.

4. Kompozycje elementów miasta /założenie urbanistyczne/.
Pojęcie elementu urbanistycznego - skala założeń.

a/ elementy proste:

- ulica
- plac
- zieleniec
- detal urbanistyczny
- woda w mieście.

b/ elementy złożone:

- kompozycja jednostek mieszkaniowych
- " dzielnic przemysłowych
- " ośrodków i obszarów śródmiejskich
- kompozycja obszarów zielonych w mieście i w strefie podmiejskiej.

Odpowiedzialny za dział: B.Malisz

Autorzy: 1. B.Malisz / 5 str./
2. " / 10 str./
3. G.Giołek / 10 str./ /cw.Malisz,Weychert/
4. W.Ostrowski i Z.Skibniewski / 15 str./

Objętość łączna: 40 stron.

Termin: 1.I.1951 r.

Dział F. Metodologia.

1. Rozwój i przemiany sporządzania planów

Typy planów miasta:

- a/ wytyczne planu regionalnego,
- b/ plan zagospodarowania,
- c/ plany zabudowania /ogólny i szczegółowe/.

2. Studia: a/ fizjografia,
b/ ludność,
c/ warsztaty pracy - ich relacja do otoczenia,
d/ zatrudnienie - stosunek miejsce zamieszkania i pracy,
e/ komunikacja miejska - sieć ulic i urządzeń użyteczności publicznej,
f/ warunki mieszkaniowe,
g/ usługi socjalno-kulturalne,
h/ zieleń - problematyka wypoczynku.

3. Sporządzanie planów perspektywicznych okresowych:

- a/ inwentaryzacja,
b/ wytyczne,
c/ projekt,
d/ uzgodnienia,
e/ uprawomocnienie.

4. Realizacja planów:

- a/ plany inwestycyjne,
b/ koordynacja inwestycji,
c/ plany wykonawcze - dokumentacja techniczna,
d/ kontrola i sprawozdawczość.

Odpowiedzialny za dział: R.Pieńkowski.

Autorzy:	1. R.Pieńkowski	/ 10 str./
	2. K.Dziwoński	/ 25 str./
	3. R.Pieńkowski	/ 15 str./
	4. K.Lier	/ 20 str./

Objętość łączna: 70 stron.

Termin: 1.I.1951 r.

Z e s t a w i e n i e o g ó l n e .

Dział A. Historia budowy miast	odp.W.Ostrowski	str.70	Termin 1.I.1951.
" B. Planowanie gospodarcze	" J.Zaremba	" 30	" 1.X.1950.
" C. Miasto jako całość	" K.Dziwoński	" 40	" 1.X.1950.
" D. Elementy miasta	" Komitet Redakc.	" 170	" 1.7.1950.
" E. Kompozycja miasta	" B.Malisz	" 40	" 1.I.1951.
" F. Metodologia	" R.Pieńkowski	" 70	" 1.I.1951.

ec 1950 r.

JW.

INSTYTUT URBANISTYKI I ARCHITEKTURY

CHARAKTER, PROGRAM i ZASADY PRZYGOTOWANIA

PODRĘCZNIKA

p.t. „ZASADY PLANOWANIA MIAST”

A. CHARAKTER PRACY.

1. Opracowania poszczególnych tematów mają złożyć się na związek podręcznik planowania miast, przystosowany przede wszystkim do potrzeb aparatu podległego Ministerstwu Budownictwa.
2. Praca powinna być ściśle dostosowana do zadań stojących przed urbanistyką polską, zwłaszcza zaś do przygotowania dokumentacji planu 6-letniego i jego realizacji.
3. Praca powinna wykorzystać dorobek powojenny urbanistyki polskiej oraz osiągnięcia urbanistyki zagranicznej przydatne dla potrzeb polskich. Obowiązkiem autorów jest staranne przestudiowanie i wykorzystanie pod tym kątem widzenia dostępnych materiałów radzieckich.
4. Praca powinna zawierać możliwie wiele materiału normatywnego i wskazówek odnoszących się do sporządzania planów zabudowania, a także do wytycznych odnoszących się do postępowania w przypadku braku opracowanych lub uprawomocnionych planów.
5. Autorzy powinni liczyć się z zamierzonym wydaniem w najbliższym czasie tłumaczeń podręczników Lewczenki i Dawidowicza. Praca powinna mieć charakter oryginalny i uzupełniać te podręczniki.
6. Autorzy powinni liczyć się przy ustalaniu norm i wytycznych z obecnym stanem zagospodarowania miast polskich oraz z realnymi możliwościami jego poprawy.
7. Autorzy powinni przy doborze materiału ilustracyjnego wykorzystać możliwie szeroko powojenne projekty i publikacje polskie.

B. PROGRAM PRACY /Wykaz zleceń/.

Rozdział 1. Ideologiczne założenia i cele planowania miast w Polsce.

Charakterystyka urbanistyki polskiej okresu międzywojennego. Znaczenie przeobrażeń gospodarczych, społecznych i politycznych dla urbanistyki / gospodarka planowa, nacjonalizacja przemysłu, zmiana ustawodawstwa dotyczącego własności gruntów i t.d./.

Zniesienie przeciwieństwa między miastem i wsią. Postulaty ideologiczne dotyczące planowania miast w Polsce. Różnica między urbanistyką nową a dawną.

Rozdział 2. Historia budowy miast.

a/ Krótki przegląd historii budowy miast.

Przeobrażenia formy miasta na tle ewolucji stosunków gospodarczo-społecznych. Wnioski z historii dla planowania miasta socjalistycznego.

b/ Charakterystyczne cechy urbanistyki polskiej w przeszłości.

Analiza przykładów historycznych. Wnioski dotyczące polskiej narodowej tradycji w urbanistyce. Wnioski z historii dla planowania miast Polski socjalistycznej.

Rozdział 3. Zakres i metoda studiów oraz prac badawczych związanych z opracowywaniem planów zabudowy.

a/ Analiza stosunków demograficznych, gospodarczych i społecznych.

Przedmiot badań. Materiały statystyczne, dotyczące miast polskich. Zmiany w stosunku do okresu przedwojennego. Wskaźniki demograficzne, gospodarcze i społeczne. Zawody miastotwórcze i usługowe. Plany kierunkowe i okresowe. Metoda obliczania ludności. Postulaty jakie powinny być uwzględnione w planowaniu.

temat cel i
metoda badań.
met. studion
matyke miastow
rozwojowych
regional pla-
0H

b/ Analiza warunków naturalnych.

Badania morfologiczne, geologiczne, hydrologiczne, gleboznawcze, klimatyczne i t.p. Krajobraz, jego ochrona i kształtowanie. Możliwości melioracji warunków naturalnych. Wpływy warunków naturalnych na planowanie. Kryteria przydatności terenów dla potrzeb miasta.

c/ Zabytki kultury.

Pojęcie zabytków. Cel ich ochrony. Ocena wartości i znaczenia poszczególnych obiektów zabytkowych.

Planowanie osiedli a planowanie gospodarcze.

Zadania planowania gospodarczego i planowanie osiedli. Przedmiot i związki planowania krajowego i regionalnego. Plany perspektywiczne i okresowe.

Schemat struktury osadniczej kraju.

Klasyfikacja miast i osiedli wiejskich z punktu widzenia ich funkcji i wielkości. Wnioski dla planowania zabudowy, wynikające z przyjętej klasyfikacji.

Typy układów miejskich.

Układy rozproszone i skupione. Miasta pasmowe, koncentryczne i promieniste. Wskaźniki intensywności zagospodarowania terenu miejskiego. Rozległość jednostek administracyjnych miejskich. Przykłady różnych układów.

Elementy składowe miasta.

a/ Zasady strefowania.

Śródmieście, dzielnice mieszkaniowe, przemysłowe, zieleni, komunikacja. Położenie w mieście i wzajemny stosunek. Wytyczne wyboru terenów. Proporcje terenów różnego rodzaju.

b/ Śródmieście.

Jego rola, funkcje, wielkość, struktura wewnętrzna. Przebudowa śródmiejskich terenów miast istniejących.

c/ Dzielnica mieszkaniowa.

Ich program, wielkość, struktura wewnętrzna, ukształtowanie przestrzenne. Jednostki osiedlowe i kolonie, ich rozplanowanie, sposoby zabudowy. Wskaźniki gęstości zabudowania, zaludnienia i ekonomiczności.

d/ Tereny przemysłowe.

Ich rodzaje, wyposażenie techniczne, położenie w mieście, rozplanowanie. Zapotrzebowanie terenowe przemysłu.

e/ Tereny zieleni miejskiej.

Rodzaje terenów zielonych, ich położenie w mieście, rozplanowanie. Normy zapotrzebowania terenów zielonych i sportowych. Związek z zielenią podmiejską. Wykorzystanie istniejących zbiorników wody.

f/ Tereny rolne i wypoczynkowe podmiejskie.

Rodzaje terenów zielonych typu podmiejskiego. Wytyczne zagospodarowania i zabudowy terenów rolnych i ogrodnich.

g/ Sieci obsługowe.

Administracja, organizacje polityczne i społeczne, oświata, kultura, zdrowie, zaopatrzenie i t.d. Zasady funkcjonowania, rozmieszczenie, zasięg, normy zapotrzebowania terenowego.

h/ Komunikacja wodna.

Zagadnienia miast portowych, nadmorskich i nadrzecznych. Droga wodna i port w mieście, powiązanie z innymi elementami miasta.

i/ Komunikacja kolejowa.

Elementy węzła kolejowego. Stacje różnego rodzaju, urządzenia pomocnicze. Rozplanowanie sieci kolejowej, warunki techniczne projektowania. Związek z innymi elementami miasta.

j/ Komunikacja drogowa.

1. Obliczenia oczekiwanego natężenia ruchu. Przelotność sieci. Rola środków komunikacji masowej. Przelotność węzłów.

2. Elementy węzła drogowego. Arterie komunikacyjne różnego rodzaju. Zajezdnie, garaże, tereny postojowe. Stacje autobusowe. Zasady rozplanowania sieci. Ukształtowanie skrzyżowań i węzłów. Wskaźniki ekonomiczności rozwiązania.

k/ Komunikacja lotnicza.

Rodzaje lotnisk, ich wielkość, rozmieszczenie. Warunki zabudowy terenów okolicznych.

l/ Wodociągi i kanalizacja.

Rodzaje systemów wodociągowych, kanalizacyjnych i asenizacyjnych. Urządzenia z nimi związane. Zasady planowania sieci. Wpływ sposobu zabudowy na ekonomiczność sieci.

m/ Asenizacja.

Tereny pozbawione kanalizacji. Usuwanie i utylizacja odpadków. Sieć urządzeń asenizacyjnych i ich powiązanie z innymi elementami miasta.

n/ Energetyka.

Rodzaje gospodarki energetycznej. Ogrzewanie zdalaczynne. Elektryczność a gaz.

rozdział 8. Z a s a d y k s z t a ł t o w a n i a p r z e s -
t r z e n n e g o .

a/ Kompozycja miasta jako całości.

Ogólne wytyczne kształtowania przestrzennego. Rzeźba terenu. Sylweta.

b/ Tereny budowlane.

Założenia śródmiejskie. Dzielnice mieszkaniowe. Zabudowa terenów płaskich. Zabudowa na zboczach. Place i ulice. Detal urbanistyczny.

c/ Rejony zabytkowe.

Podejście do zagadnienia zabytków przy planowaniu. Zabytki a nowe potrzeby.

d/ Tereny niebudowlane.

Zasady kompozycji sieci terenów zielonych i jej elementów. Planowanie krajobrazu.

e/ Problematyka specjalna.

Miasta wielkie. Miasta średnie. Miasta małe. Miasta przemysłowe. Miasta nad morzem. Miasta nad rzeką.

ozdział 9. M e t o d y k a s p o r z ą d z a n i a p l a n ó w
z a b u d o w y .

Strona techniczna i formalno-prawna. Rodzaj planów. Przykłady.

ozdział 10. R e a l i z a c j a p l a n ó w z a b u d o w y .

Podstawy prawne. Zagadnienia terenowe. Kontrola realizacji planu. Koszty budowy poszczególnych elementów miasta. Wskaźniki ekonomiczności.-

C. ZASADY WYKONANIA PRACY.

1. Wykonaniem pracy kierować będzie trzyosobowy komitet redakcyjny pod przewodnictwem redaktora naczelnego.

2. Praca zostanie wykonana w drodze zleceń udzielonych poszczególnym autorom przez Naczelnego Dyrektora Instytutu na wniosek komitetu redakcyjnego.

3. Każde opracowanie otrzyma swego referenta, wyznaczonego przez komitet redakcyjny w porozumieniu z autorem z reguły spośród autorów pracy.

4. W ciągu 1 miesiąca od otrzymania zlecenia autorzy uzgodnią z komitetem redakcyjnym i koreferentami szczegółowy program swych opracowań, m.innymi spisy ilustracji.

5. W terminach ustalonych dla każdego opracowania osobno autorzy złożą swe teksty w 4-ch egzemplarzach komitetowi redakcyjnemu, który przekaże je natychmiast koreferentom. W czasie pracy autorzy będą mogli uzgadniać poszczególne zagadnienia z koreferentami lub z komitetem redakcyjnym.

6. Koreferenci złożą w terminie ustalonym dla każdego opracowania, a nie przekraczającym w żadnym wypadku 4-ch tygodni, otrzymany materiał wraz ze szczegółową opinią oraz ewentualnymi propozycjami dotyczącymi poprawek, zmian, skreśleń, uzupełnień i t.p.

7. Komitet redakcyjny rozpatrzy w terminie nie przekraczającym następujących 4 tygodni złożone opracowania wraz z koreferatem, omówi je z koreferentem oraz sformułuje pisemnie swoją opinię i wniosek w sprawie przydatności opracowania z ewentualnym sprecyzowaniem niezbędnych zmian i poprawek.

8. Autor skoryguje opracowanie w ciągu następnych 4 tygodni, a w ciągu dalszych 4-ch tygodni komitet redakcyjny wraz z koreferentem sformułują swą opinię w sprawie tekstu skorygowanego.

9. Jeśli po zestawieniu całego materiału, opracowanego przez poszczególnych autorów, komitet redakcyjny dojdzie do wniosku, że to lub inne opracowanie wymaga skrócenia lub poszerzenia, będzie mógł zwrócić je z takim wnioskiem autorowi nawet jeśli uprzednio zaakceptował opracowanie bez tego rodzaju zastrzeżeń. W takim przypadku autor będzie mógł zażądać dodatkowego zlecenia.

10. Po zebraniu całego materiału komitet redakcyjny wystąpi do Naczelnego Dyrektora Instytutu z wnioskiem w sprawie wydania pracy drukiem lub powielenia jej na maszynie, lub wreszcie innego zużytkowania. Z tytułu decyzji powziętej przez Naczelnego Dyrektora Instytutu w sprawie całej pracy lub poszczególnych opracowań autorowi nie będzie przysługiwało prawo do jakichkolwiek roszczeń.

11. W przypadku opublikowania pracy nazwiska autorów poszczególnych opracowań, członków komitetu redakcyjnego i naczelnego redaktora będą ujawnione, natomiast z reguły pominięte będą nazwiska koreferentów. Jedynie w przypadkach, w których wkład ich w pracę będzie szczególnie duży, będą mogli oni wystąpić do komitetu redakcyjnego o uznanie ich za współautorów poszczególnych opracowań za zgodą autora opracowania podstawowego.

D. Z E S T A W I E N I E O G Ó L N E .

dział	Temat	Autor	Stron maszyn.	Ilustr.	Kolej- ność	Uwagi
	Ideologiczne założenia	Goldzant	15		1	
	Historia budowy miast					
	a/ ogólna	Ostrowski	30		2	
	b/ polska	Dziewoński	20		2	
	Zakres i metoda studiów					
	a/ D.G.S.	/Herman, Wilska/	15		1	
	b/ Warunki naturalne	/Różycki, Pruszyński/	15		1	
	c/ Zabytki	Podlewski	5		1	
	Planowanie gospodarcze	/Zaremba/	5		1	
	Schemat struktury	Kostrowicki	10		1	
	Typy układów	Chmiel., Malisz	10		1	
	Elementy składowe					
	a/ Zasady	Pieńkowski	10		1	
	b/ Śródmieście	Krzyszkowski	10		1	
	c/ Mieszkanie	Kotarbiński	25		1	
	d/ Przemysł	Ostrowski	10		1	
	e/ Zieleń	Ptaszycka	10		1	
	f/ Tereny rolne	-	5		1	
	g/ Sieci obsługowe	Królikowski	15		1	
	h/ Komunik. wodna	/Ihnatowicz/	5		1	
	i/ " kolejowa	/Krajewski/	10		1	
	j/ " drogowa	Tomaszewski	20		1	
	k/ " lotnicza	/Chojarczyk/	5		1	
	l/ Wodociągi i kanaliz.	-	10		1	
	m/ Asenizacja	-	5		1	
	n/ Energetyka	-	10		1	
	Kształtowanie					
	a/ Kompozycja całości	Skibniewski	10		2	
	b/ Tereny budowlane	Skibniewski	20		2	
	c/ Rejony zabytkowe	Zachwatowicz	10		2	
	d/ Zieleń	Scholtz	10		2	
	e/ Specjalne zagadnienia	Malisz	10		2	
	Metodyka	Lier	15		1	
	Realizacja	/Sieroszewski, Stefański/	15		1	

O g ó ł e m

ok. 365

"Zasady budowy miast"

Podręcznik urbanistyczny

Dyspozycja pracy

nad przygotowaniem do druku opracowań poszczególnych autorów
oraz redakcyjnym opracowaniem całości.

1. Temat. Zasady budowy miast, kształtujące się obecnie w urbanistyce polskiej w oparciu o urbanistykę radziecką i własne doświadczenia w zakresie projektowania i budowy miast w Polsce Ludowej.
2. Cel pracy. Praca ma zapełnić dotkliwą lukę w fachowej publicystyce urbanistycznej, powstałą wskutek braku polskich opracowań, ujmujących całokształt zagadnień planowania i budowy miasta socjalistycznego w dostosowaniu do wytycznych rozwojowych Polski Ludowej.

Praca jest przeznaczona przede wszystkim dla projektantów i osób zdobywających wyższe wykształcenie architektoniczno-urbanistyczne, ponadto dla służby zagospodarowania przestrzennego oraz osób zatrudnionych przy planowaniu inwestycji na terenach miast.

3. Spodziewany efekt wyników pracy. Wobec braku dostatecznej ilości wykwalifikowanych sił na odcinku planowania i budowy miast zachodzi konieczność wydawania wielu normatywów i opracowań o charakterze normatywnym oraz instrukcji. Jakkolwiek opracowania te eliminują poważną ilość błędów w praktyce, to jednak są one często stosowane ze znacznym automatyzmem, co również prowadzi do rozwiązań błędnych. Tylko należyte ogólne wykształcenie urbanistyczne, pozwalające pracownikowi na właściwą ocenę pracy na swym odcinku, może ustrzec od błędów automatyzmu w stosowaniu zaleceń normatywnych i instrukcyjnych. Zarazem zmniejszy ono zakres zagadnień, których regulowanie przepisami nie jest w zasadzie konieczne, obecnie natomiast okazuje się niezbędne.
4. Forma opracowania wyników. W zakresie planu IUA praca zostanie przygotowana w formie rysunków podkładowych ~~na kalce~~ /ew. również zdjęć/ oraz maszynopisów, w formie nadającej się do druku.

5. Czas trwania pracy i orientacyjna pracochłonność.

Wyszczególnienie etapów	Data rozpocz.	K w a r t a ł y				Data ukończ.	Forma zakończenia etapu
		I	II	III	IV		
1. Składanie prac przez autorów i ocena krytyczna głównego referenta	1.I.53					1.VIII.53	1.Teka prac autorskich z uwagami gł.referenta
2. Wykonywanie rysunków podkładowych i studia pomocnicze	1.II.53					1.X.53	2.Teka rysunków podkładowych
3. Zaopiniowania opracowań autorских przez recenzentów specjalistów	1.IV.53					1.X.53	3.Zeszyt opinii recenzentów
4. Prace nad układem podręcznika jako całości	15.V.53					31.XII.53	4.Maszynopis całości oraz rysunki podkładowe
5. Zaopiniowanie przez głównych recenzentów	1.VIII.53					1.XI.53	5.Maszynopis
6. Uzupełnienia i poprawki przed przekazaniem do zaopiniowania Radzie Naukowej IUA	1.V.53					1.XII.53	6.Maszynopis całości, rysunki podkładowe oraz referat o zmianach wskutek opinii recenzentów

Ogółem pracochłonność rob.godz. głównego referenta i pomocniczych pracowników nauk. około 2800 godzin, w tym - główny referent -

pomoc I -
" II -

~~XXXXXX~~

6. Koszt i terminy prac zleconych. W zasadzie nie przewiduje się prac zleconych, jednakże ze względu na możliwość wyłonienia się zagadnień, wymagających dodatkowego naświetlenia w zakresie leżącym poza kompetencjami poszczególnych autorów rozdziałów podręcznika, rezerwuje się sumę ogólną 3.000.- zł. na ew. odcinkowe opracowania zleczone o charakterze badawczym.

Ewentualne opracowania zlecone będą udzielane w zależności od treści i sposobu opracowania poszczególnych rozdziałów na podstawie odrębnych dyspozycji pracy.

7. Główny referent i zespół wykonawczy.

Główny referent: inż. A. Kotarbiński

pomoc I: inż. St. Piotrowski /zbieranie dokumentacji pomocniczej; opracowywanie rysunków, studia odcinkowe/.

pomoc II: mgr. W. Dobrowolska /organizacja kontaktów z autorami i recenzentami, planowanie i sprawozdawczość, kontrola układu tekstów z punktu widzenia jasności i przydatności dydaktycznej, adjustacje odcinkowe/.

Pozostali wykonawcy t.j. autorzy poszczególnych rozdziałów wymienieni są w załączniku Nr.1.

Współpraca stała z Biurem Dokumentacji IUA jako pośrednikiem w sprawach związanych z Państwowymi Wydawnictwami Technicznymi /zleceńdawcą opracowań autorskich i recenzji/.

8. Zestaw najważniejszych źródeł.

Prace mające charakter podręcznika urbanistycznego nie są w Polsce poza niniejszym opracowaniem prowadzone. Najbardziej zbliżone jest opracowanie skryptu urbanistycznego dla służby planowania przestrzennego na szczeblu powiatowym opracowywanego przez Departament Urbanistyki M.B.M. i O. dla C.U.S.Z., który ma być przeznaczony w zasadzie tylko dla uczestników kursów szkoleniowych.

Opracowanie to będzie jednak miało charakter dorywczy, uwzględniający przede wszystkim aktualne zagadnienia biur projektowych bez podejmowania próby metodologicznego wyłożenia zasad urbanistycznych.

Jako całość porównawcza będzie służył przede wszystkim ra-dziecki podręcznik Dawidowicza "Planowanie miast" oraz "Sprawocznik Architekta". W ramach poszczególnych zleceń powierza się opracowanie bibliografii autorom, po czym zostanie sporządzona bibliografia krytyczna. Aprioryczne ustalenie źródeł nie jest możliwe.

9. Zestawienie pomocniczych tematów. Prace zlecone, jak wspomniano, nie są w zasadzie przewidywane. Przewiduje się natomiast studia uzupełniające własne, jak np.:

1. Podstawowe zasady układu budynków mieszkaniowych ze względu na nasłonecznienie mieszkań.

2. Niezbędny zakres zapotrzebowania zieleni wypoczynkowej i terenów sportu popularnego w blokach mieszkaniowych w zależności od strefy zabudowy.

3. Bilans terenowy bloku mieszkaniowego.

Są to tematy, których wprowadzenie w podręczniku wymaga udzielenia pomocy autorom przy opracowywaniu poszczególnych rozdziałów.

10. Wymienienie poszczególnych elementów tematu. Całość tematu została podzielona na części, którym odpowiadają poszczególne rozdziały podręcznika /por. załączoną tabelę/.

11. Omówienie metod pracy. W porozumieniu z zaproszonymi rzeczoznawcami /prof.dr.K.Dziewoński, dyr.inż.R.Pieńkowski, prof.dr.K.Wejchert/ ustalono ramowy układ pracy, który znalazł odbicie w podziale tematu na poszczególne rozdziały. Na wniosek IUA Państwowe Wydawnictwa Techniczne zawierają z autorami umowy na poszczególne rozdziały podręcznika. W trakcie opracowywania rozdziałów autorzy odbywają rozmowy konsultacyjne z Kierownikiem Zespołu Działów Urbanistyki IUA prof.dr.W.Ostrowskim i głównym referentem tematu inż.A.Kotarbińskim. W rozmowach tych ustala się zakres tematyczny poszczególnych rozdziałów, wskazuje na ewentualne częściowe pokrywanie się tematyki różnych rozdziałów celem doprowadzenia do uzgodnień między poszczególnymi autorami, ustala proponowany układ treści rozdziałów, omawia zagadnienia merytoryczne pozostawiające wątpliwości co do sposobu ich ujęcia itd.

Po złożeniu opracowań autorskich podlegają one zaopiniowaniu przez głównego referenta i przez Kierownika Zesp.DZ.Urbanistyki, po czym zostają powierzone do zrecenzowania bądź przez recenzentów specjalistów w zakresie zagadnień odcinkowych, bądź przez recenzenta całości rozdziału z ramienia PWT na wniosek IUA. Na podstawie recenzji autorzy we współpracy z wyż.wym. przedstawicielami IUA wprowadzają poprawki i uzupełnienia, przy czym Dział Zasad Projektowania Miast udziela pomocy w postaci studiów uzupełniających przy konsultacjach autorów oraz w postaci przygotowania rysunków podkładowych nasuwających autorom trudności techniczne.

W miarę napływu opracowań autorskich zespół wymienionych pracowników IUA prowadzi prace redakcyjne nad zestawieniem rozdziałów w konsekwentną całość /usuwanie powtórzeń ew. przemieszczenia fragmentów, skróty bądź rozwinięcia, ujednoczenie tytułów, numeracji ew. stylu wypowiedzi, ujednoczenie szaty ilustracyjnej, zestaw bibliografii, aktualizacja aneksu prawnego itp./.

Skorygowana i zestawiona w całość praca zostanie przedstawiona ponownie do zrecenzowania przez recenzentów z ramienia PWT na wniosek IUA. Ponieważ przedłożenie całości podręcznika do recenzji dopiero po zakończeniu wszystkich prac redakcyjnych musiałoby nastąpić dopiero na początku IV kwartału 1953 r., planuje się dostarczanie recenzentom częściami stanowiącymi pewne współzależne tematycznie człony podręcznika.

Dwa ostatnie miesiące roku 1953 przeznacza się na wykonanie poprawek po recenzjach ostatecznych. Poprawki będą wykonywane przez zespół IUA z ewent. porozumieniem z autorami i redakcją działu architektury PWT w sprawach merytoryczne trudniejszych.

12. Harmonogram. W planowaniu niniejszego tematu praca zespołu IUA w znacznym stopniu zależy od wywiązywania się z zadania przez autorów. Ze względu na formalne konieczności wysuwane przez PWT umowy zostały podpisane z terminami praktycznie nie wystarczającymi do wykonania opracowań typu podręcznikowego. W związku z tym przyjmuje się, że realny okres dostarczania opracowań autorskich przeciągnie się do końca lipca b.r. /por.harmonogram podany w p-cie 5/. Wykonywanie rysunków podkładowych i studiów pomocniczych możliwe jest od chwili przystąpienia autorów do opracowań i powinno trwać najmniej do końca III kwartału wobec tego, że IV kwartał będzie wymagał wzmożenia prac montażowych całości podręcznika oraz ostatecznych poprawek po recenzjach. Również recenzje specjalistyczne z tych samych względów muszą być zakończone w tym terminie. Prace redakcyjne nad układem całości mogą być rozpoczęte dopiero w momencie otrzymania znacznej części opracowań, t.j. w połowie maja. Trwać będzie do końca roku, ponieważ uwzględniają poprawki po zaopiniowaniu całości. Zaopiniowanie całości może się rozpocząć przed ukończeniem prac redakcyjnych nad całością /opiniowanie poszczególnych członów tematycznych/ i powinno być zakończone do l.XI.53, gdyż 2 miesiące potrzebne będą na ostateczne poprawki po recenzjach. Poprawki wstępne mogą być rozpoczęte z niewielkim opóźnieniem w stosunku do początku recenzji specjalistycznych.

Jak widać z harmonogramu zamieszczonego w p-cie 5 plan jest bardzo skomprimowany. Wykorzystano tu w stopniu maksymalnym możliwości częściowego pokrywania się w czasie poszczególnych faz pracy.

Szczegółowy harmonogram może być opracowany dla drugiego półrocza 1953 r. t.j. w momencie, gdy IUA będzie dysponował wszystkimi lub prawie wszystkimi opracowaniami autorskimi i będzie miał pogląd na ich wartość merytoryczną i stopień przygotowania wg. wymagań publikacyjnych.

13. Kolegium doradcze zostaje powołane przez IUA w składzie:

Dr W.Ostrowski - przewodniczący

prof.dr K.Dziewoński,
dyr.inż.R.Pieńkowski, } recenzenci z ramienia PWT
prof.dr K.Wejchert } na wniosek IUA

Kolegium doradcze będzie w razie potrzeby powoływało konsultantów.

-----ooo000ooo-----

Opracowanie podręcznika urbanistycznego "zasady budowy miast"
/załącznik do dyspozycji pracy./

z-iału	Tytuł rozdziału	Lłość stron	A u t o r	Adres autora	Termin ukończenia pracy	U w a g i
e/	b/	c/	d/	e/	f/	g/

Część I - Podstawy rozwoju miast.

I	Miasto w rozwoju historycznym	50	dr Kazimierz Dziewoński	Warszawa, Aleja Niepodległości 156		W uzgodnieniu z Autorem umowa z PWT narazie nie zostaje zawarta jednak Autor podejmuje pracę.
I	Gospodarcze podstawy rozwoju miasta	20	mgr Leszek Kosiński 312,50	IUA, Nowy Swiat 70/72	15.IV.53	
II	Ludność	15	mgr Anna Chremiec 234,-	" -	15.IV.53	
Część II - Struktura miasta.						
IV	Ogólna struktura miasta i wybór terenu	15	inż. Hanna Adamczewska	Wierzbowa 11 Miastoprojekt ZOR		403,10
V	Tereny przemysłowe	40	dr Wacław Ostrowski 625,-	W-wa, Nowy Swiat 70/72 Instytut Urb. i Arch.	1.XII.53	
VI	Węzeł komunikacji zewnętrznej	40	inż. Piotr Zaremba 1.093,25	Szczecin, Wyspiańskiego 27	1.XII.53	dostarczone
II	Tereny mieszkaniowe	45	inż. Adam Kotarbiński 103,25	W-wa, Nowy Swiat 70/72 Instytut Urb. i Arch.	1.XII.52	
VIII	Urządzenia usługowe	40	inż. Bożena Maliszowa	Warszawa, Puławska 27 m.18	1.XII.52	
IX	Sieć komunikacji miejskiej	40	inż. Leonard Tomaszewski	W-wa, Glogera 3	1.XII.52	
X	Sieć zaopatrzenia techniczno-gospodarcz.	30	dr Piotr Zaremba	Szczecin, Wyspiańskiego 27	1.XII.52	dostarczone
XI	Sieć terenów zielonych	25	inż. Anna Ptaszycka	Kraków, Jaracza 6 m.12	1.II.53	390,50
II.	Miasto jako całość	30	inż. Hanna Adamczewska	j.w. /I/		
III.	Miasto w regionie	40	inż. Romuald Pieńkowski	W-wa, Towiańskiego 10	1.IV.53	625,-

Część III - Sporządzenie i ekonomika planu.

XIV	Organizacja planowa-miast	10	inż. Marian Benko	Min. Bud. M. i O. Depart. Urbanistyki Senatorska 37		
XV	Typy planów zagospod. przestrzennego	20	" -	" -		
VI	Studia do planów zagospod. przestrzen.	45	dr Kazimierz Wejchert	Wydz. Architektury Polit. Warszawskiej Koszykowa 51	15.I.53	1.015,60
VII	Elementy kompozycji plastycznej miasta	20	" -	" -	15.III.53	
VIII	Zagadnienia zabytkowe	20	dr Gerard Ciołek	Warszawa Prezydencka 11 m.2	1.XII.52	312,50
IX	Programowanie i bilansowanie	15	inż. Adolf Ciborowski	Centr. Zarz. B.O.ZOR W-wa, Senatorska 37		
X	Etapowanie realizacji	20	" -	" -		

Część IV - Publikacje.

XI	Bibliografia	5	" -	" -	31.XII.53	Oprac. IUA poza zleceniem
XII	Aneks prawny	15	" -	" -	31.XII.53	w ramach prac IUA

Uwaga: Ogólna objętość podręcznika wynosi 600 stron. Podana objętość rozdziałów rozumie się jako mierzoną na ilością stron maszynopisu po 2000 znaków na stronie i łącznie ze wszystkimi ilustracjami.

Cz ę ść p i e r w s z a .

MECHANIKA RUCHU I KSZTAŁTOWANIE ELEMENTÓW SIECI.

I. Pojęcia ogólne.

1. Podstawowe definicje sieci komunikacyjnej dróg i ulic.
2. Zachowywanie się pojazdów w ruchu ulicznym.

II. Mechanika ruchu pojazdów.

- A. Ruch pojazdu na drodze poziomej.
- B. Ruch pojazdu na spadkach podłużnych jezdni.
- C. Opory i warunki pracy samochodu.
- D. Opory i warunki pracy trolleybusu.
- E. Opory i warunki pracy pojazdów szynowych.
- F. Odległość hamowania i współczynnika tarcia posuwistego oraz potoczystego.
- G. Odstęp międzypojazdowy.
- H. Przeplatanie ruchu i uszeregowanie pojazdów na jezdni według szybkości ruchu.

III. Przelotność jezdni i czynniki ją warunkujące.

- A. Pojęcia gęstości ruchu oraz natężeń przeciętnych i pulsujących (mikronatężenia).
- B. Pojęcia przelotności ruchu różnych rodzajów oraz jej współzależność z szybkością ruchu.
- C. Przelotność pasma ruchu jednorodnego bez przeszkód.
- D. Przelotność pasma przy ruchu mieszanym.
- E. Przelotność jezdni kilkupasmowej.
- F. Zaburzenia i przeplatania ruchu.
- G. Wykresy przebiegu ruchu.
- H. Ekonomiczność wyzyskania jezdni w zależności od rodzaju lokomocji.

IV. Kształtowanie przekroju poprzecznego ulicy.

1. Zasady obliczania szerokości jezdni: wymiary pojazdów, luzy skrajniopojazdowe i luzy międzypojazdowe, poszerzenia jezdni na łukach oraz na spadkach profilu podłużnego.
2. Szerokość pasma ruchu różnych rodzajów.
3. Jezdnie główn-e i lokalne, pasma rezerwowe.
4. Torowiska tramwajowe.
5. Ścieżki rowerowe.
6. Chodniki i zieleń uliczna.
7. Systematyka typów przekroju ulicznego i zasady wyboru najwłaściwszego typu.
8. Skala i estetyka przekroju poprzecznego ulicy.
9. Oświetlenie uliczne.

V. Trasowanie ulicy i kształtowanie przekroju podłużnego.

1. Zasady wyboru trasy w planie: dopuszczalne łuki i krzywe przejściowe, wstawki prostych.
2. Widoczność trasy na łukach oraz widoczność wylotów bocznych.
3. Kształtowanie przekroju podłużnego: dopuszczalne spadki, łuki pionowe i widoczność na garbach.
4. Trasowanie ulic w zależności od rzeźby terenu.
5. Estetyka trasy drogowej lub ulicznej.
6. Wyloty boczne, połączenia międzyjezdniowe, zatoki przystankowe.

VI. Węzły uliczne jednopoziomowe.

1. Zachowanie się pojazdów na skrzyżowaniach.
2. Wpływ na przełotność skrzyżowania, stosunku natężenia ruchu poprzecznego i na wprost, odsetku lewoskrętów i prawoskrętów.
3. Kolizje ruchu na skrzyżowaniu oraz sposoby ograniczenia ich ilości.
4. Ścisłe kierowanie przebiegu ruchu na skrzyżowaniach za pomocą specjalnego ukształtowania skrzyżowania (poszerzenia wylotów, wysepki bezpieczeństwa, wysepka centralna).

5. Zastępowanie lewoskrętów podwójnym prawoskrętem i "koniczyna jednopoziomowa".
6. Zasada ruchu wirowego na węźle (obwiednia).
7. Rodzaje kształtu obwiedni (koło, romb, turbina).
8. Obwiednia samoczynna i obwiednia regulowana.
9. Zasada "rozrzutu" ruchu" na wyloty obwiedni, przelotność poszczególnych wylotów i samego pierścienia.
10. Przelotność obwiedni i skrzyżowań prostokątnych i skośnych.
11. Wybór najwłaściwszego typu węzła 4-wylotowego.
12. Sytuowanie przystanków na skrzyżowaniach.
13. Spadek przelotności węzła przy istnieniu tramwaju.
14. Systematyka węzłów jednopoziomowych.

VII. Węzły uliczne dwupoziomowe.

1. Systematyka węzłów dwupoziomych.
2. Węzły przyczółkowe.

VIII. System ruchu ulicznego ciągłego.

1. Zasada układu ruchu ciągłego.
2. Zastosowanie ruchu ciągłego w istniejącej sieci ulic.

IX. Projektowanie sieci oraz urządzeń usługowych w zakresie komunikacji.

- A. Rozmiary pojazdów mechanicznych oraz ich zwrotność.
- B. Analiza prostokątnego i skośnokątnego ustawienia w parkingach i garażach zbiorowych.
- C. Parkingi.
 1. Rodzaje postojów i parkingów.
 2. Parkingi uliczne.
 3. Kształtowanie parkingów.
 4. Parkingi masowe.
- D. Garaże.
 1. Zadania garaży.

2. Rodzaje garażów pod względem ich przeznaczenia

3. Rodzaje garażów pod względem ich rodzaju użytkowania.

E. Stacje obsługi.

F. Stacje zaopatrzenia.

G. Zajeżdnie i garaże środków komunikacji masowej.

H. Wytyczne lokalizacji zajeżdni, garaży i stacji obsługi.

I. Rozmieszczenie garaży indywidualnych oraz zbiorowych w bloku.

X. Regulacja ruchu ulicznego.

A. Zasady regulacji ruchu.

B. Sygnały ruchu stałe i zmienne.

C. Zadania regulacji ruchu na węzłach.

D. Sygnalizacja blokująca skrzyżowanie samoczynnie.

E. Indywidualna sygnalizacja ruchu.

F. Automatyczna sygnalizacja ruchu (zsynchronizowana i falowa).

G. Rodzaje cykli świetlnych oraz metody ich obliczania.

H. Harmonizowanie sygnalizacji falowej.

I. Wady i zalety oraz wybór systemu regulacji, najwłaściwszego w danych warunkach.

J. Współzależność systemu regulacji oraz układu i sposobu ukształtowania sieci.

C z e ś ć d r u g a .

ANALIZA UKŁADÓW KOMUNIKACYJNYCH MIASTA ORAZ PROJEKTOWANIE
SIECI KOMUNIKACYJNEJ MIASTA.

XI. Zasady i definicje zjawisk ruchu ulicznego.

1. Definicje cech ruchu (kinetyka ruchu ulicznego).
 - a. Ładunek (zadanie przewozowe).
 - b. Przepływ ruchu (masę ruchu przechodzącego daną jezdnię, torowiskiem lub chodnikiem).
 - c. Napiecie ruchu (intensywność ruchu na jednostce przekroju poprzecznego).
 - d. Droga ładunku.
 - e. Praca (ładunek + droga).
2. Definicje cech sieci.
 - a. Praca ~~ładunku~~ sieci komunikacyjnej i jej poszczególnych elementów.
 - b. Czas wykonania pracy.
 - c. Powstawanie i rozładowywanie ładunków.
3. Analiza porównawcza zjawisk ruchu na tle nauki o ruchach innych rodzajów.
 - a. Szybkość i przelotność.
 - b. Szybkość i opory (tarcie, przyczepność ruchu).
 - c. Bilansowanie kierunkowe ruchu na węzłach.
 - d. Zasady wyboru najkrótszej, najszybszej lub najekonomiczniejszej drogi.
 - e. Odmiennie zachowywanie się ruchu przy pełnym lub częściowym obciążeniu.

XII. Analiza układu komunikacyjnego miasta.

1. Zadania analizy układu komunikacyjnego.
2. Wskaźniki wstępne przy analizie konfiguracji miasta.
 - a. Gęstość zaludnienia i gęstość sieci.
 - b. Czas podróży, średnia odległość jazdy i średnia szybkość podróży.

- c. Wskaźniki odległość peryferyjnej, średniej odległości terenów zainwestowania oraz zamieszkiwania (stopień rozproszenia)
 - d. Wskaźniki średnich czasów dojazdu.
 - e. Wskaźniki dostępności poszczególnych terenów.
3. Określanie średnich odległości dla dzielnic lub całości miasta i "wykresy kilometrowe".
 4. Definicja i stosowanie izochron.
 5. "Równanie izochrony" oraz metody konstruowania izochron przybliżonych oraz szczegółowych.
 6. Wpływ konfiguracji miasta i jego sieci na wskaźniki obsługi mieszkańców komunikacją.
 7. Analiza stopnia obsługi ludności przez komunikację.

XIII. Podstawy projektowania sieci komunikacji osobowej.

1. Wskaźniki ruchliwości.
2. Czynniki uzależniające wskaźnik ruchliwości.
 - a. Wpływ wielkości miasta i jego konfiguracji.
 - b. Wpływ struktury zawodowej i rozmieszczenia ośrodków zatrudnienia i zamieszkania. i wypoczynku.
 - c. Wpływ gęstości sieci i ruchu oraz sprawności i szybkości ruchu.
 - d. Wysokość wskaźników ruchliwości w różnych miastach.
3. Obliczanie średniej odległości podróży oraz uwzględniania "pola przyciągania" danego ośrodka pracy.
4. Obliczanie obciążenia różnych elementów sieci ruchem osobowym.
5. Analiza współzależności obsługi komunikacyjnej i układu komunikacyjnego miasta.
6. Wahania intensywności ruchu miejskiego oraz obliczanie przewozów osobowych (rocznych i godziny szczytowej) ku różnym elementom miasta: ośrodkom pracy, wypoczynku i zamieszkania, dworcom itp.
7. Definicje potoków ruchu oraz ich gęstość.
8. Analiza stopnia "nieprostoliniowości drogi".
9. Porównywanie różnych wariantów trasy.

10. Konstruowanie hipotezy natężenia ruchu osobowego.
11. Ustalanie optymalnego obciążenia środków komunikacji osobowej (umożliwienie zagęszczenia ruchu i skrócenia czasu oczekiwania)

XIV. Projektowanie przewozów towarowych w mieście.

1. Obliczanie masy przewozów różnych rodzajów.
2. Współzależność i wiązanie poszczególnych osrodków przewozów towarowych.
3. Wykresy ruchu towarowego.
4. Wybór najekonomiczniejszego środka przewozu.
5. Zasady stosowania specjalnych elementów sieci dostosowanych do przewozów towarowych (specjalne linie lub ulice ruchu towarowego).

XV. Szybkość ruchu i czas podróży.

1. Definicje szybkości ruchu oraz szybkości różnych rodzajów lokomocji.
2. Wykresy szybkości ruchu.
3. Zasady normowania szybkości ruchu w zależności od warunków bezpieczeństwa.
4. Szybkość ruchu dopuszczalna dla danej ulicy.
 - a. Szybkość ruchu bezszynowego.
 - b. Szybkość ruchu tramwajowego.
 - c. Zależność szybkości od stanu jezdni.
 - d. Zależność szybkości od widoczności bocznej trasy.
 - e. Zależność szybkości od załamania profilu podłużnego.
 - f. Zależność szybkości od oświetlenia jezdni.
5. Normy szybkości.
6. Szybkość ruchu i rozstaw przystanków.
7. Normy czasu przejazdów codziennych.
8. Łączny czas podróży.

XVI. Cechy główne i wybór środka lokomocji.

1. Rodzaje środków lokomocji osobowej i towarowej w miastach.
2. Postęp techniczny w środkach lokomocji miejskiej oraz jego wpływ na projektowanie sieci komunikacyjnej.
3. Cechy dodatnie i ujemne różnych środków lokomocji.
 - a. Bezpieczeństwo ruchu na jezdni oraz wygoda i bezpieczeństwo dojeżdżać pasażerów.
 - b. Wygoda pasażerów w drodze.
 - c. Uciążliwość różnych środków lokomocji dla otoczenia oraz środki osłabienia tej uciążliwości.
 - d. Uwzględnienie problemów estetyki przy wyborze środka komunikacji (problemy przecinania widoków przez sieć napowietrzną oraz deformacji skały przy wprowadzeniu torowiska).
 - e. niezawodność i regularność ruchu.
 - f. Elastyczność (przerzucalność) danego środka lokomocji.
4. Zdolność przewozowa różnych środków lokomocji ruchu osobowego.
 - a. Zasady ustalania zdolności przewozowej.
 - b. Zdolność przewozowa tramwaju.
 - c. Zdolność przewozowa trolleybusu.
 - d. Zdolność przewozowa autobusu.
 - e. Zestawienia zdolności przewozowej.
5. Absorbowanie jezdni ulicznych w stosunku do 1 pasażera przy różnych rodzajach lokomocji. (wydajność poszczególnych środków lokomocji na trasie i na węzłach).
6. Zestawienie cech dodatnich i ujemnych różnych środków lokomocji osobowej i towarowej.
7. Koszty budowy oraz eksploatacji różnych ^{rodzajów} środków lokomocji.
8. Wybór środka lokomocji.

Dyspozycja pracy
=====

Studium nasłonecznienia bloków mieszkaniowych na
przykładach szczegółowych projektów inwestycyjnych.

1. Temat. Opracowanie metody kontroli szczegółowych projektów urbanistycznych bloków mieszkaniowych w zakresie nasłonecznienia budynków mieszkalnych na podstawie studium próbnego, opracowanego w oparciu o przykłady z praktyki biur projektowych. Studium ma charakter pomocniczy do trzech tematów planowanych:
 - a/ U/1.1.8 - podręcznik "Zasady budowy miast" /do rozdziału "Tereny mieszkaniowe"/
 - b/ U/1.1.1 - normatywy urbanistyczne /do działu terenów mieszkaniowych/
 - c/ /do ustalenia/ - Gospodarka promieniem słonecznym w architekturze i urbanistyce.
2. Cel pracy. Sprecyzowanie sposobu kontroli nasłonecznienia bloków mieszkaniowych zaprojektowanych w skali 1:1000 /projekt wstępny/ do użytku projektantów ew. rad technicznych biur projektowych i urbanistycznych kolegów opiniujących /głównie KOPI/. W przypadku wyniku pomyślnego, pozwalającego na ujednolicony sposób określenia stopnia nasłonecznienia budynków mieszkalnych w wyż. wym. projektach wstępnych, praca może dać podstawę do wprowadzenia charakterystyki nasłonecznienia bloków mieszkaniowych w opisach technicznych projektów inwestycyjnych. Jest to ważny element kontroli projektu, dotychczas nie uwzględniany z braku odpowiednich opracowań badawczych.
3. Spodziewany efekt wyników pracy. Wyeliminowanie błędów z projektów niedostatecznie uwzględniających sanitarne warunki mieszkaniowe wskutek wadliwej oceny nasłonecznienia budynków.
4. Forma opracowania wyników. Plany 1:1000 rozpatrywanych, przykładowo projektów z naniesieniem oznaczeń graficznych ilustrowanych stan nasłonecznienia poszczególnych budynków. Opis techniczny /objaśnienia co do sposobu przeprowadzenia obliczenia i jego wyników - maszynopis/.
Tabela ślepa /ew. wypełniona przykładowo/ jako projekt nowego elementu opisu technicznego do wstępnych projektów urbanistycznych oraz wytyczne do jej wypełniania /maszynopis/
5. Czas trwania pracy i jej pracochłonność.
/operacyjny plan czynności/

Czynność	czas wykonania	nakład roboczogodzin.
1. Uzyskanie aktualnych projektów przykładowych.	15.VII - 1.VDDI	28
2. Dane dopełniające /naniesienie schematyczne położenia mieszkań jednostronnych na plany 1:1000, odrisy przekrojów, pionowych budynków/	20.VII - 1.VDDI	28
3. Sprecyzowanie założeń upraszczających pomiar /rozglifienia, szerokości i wysokości okien, okresy nasłonecznienia ew. inne założenia upraszczające/.	1.VIII - 5.VIII	14
4. Wykreślenie pomiarowych "linijek słonecznych"	15.VII - 5.VIII	40
5. Odczyty pomiarowe i ich zestaw tabelaryczny	6.VIII - 21.VIII	70
6. Opracowanie oznaczników umownych	21.VIII - 23.VIII	7
7. Opracowanie graficzne planów 1:1000 oraz przekrojów pionowych	24.VIII - 7.IX	42
8. Opis techniczny plansz przykładowych.	24.VIII - 1.IX	21
9. Tabela do opisu technicznego, projektów inwestycyjnych /projekt/	1.IX - 5.IX	14
10. Rozpatrzenie przez kolegium doradcze	5.IX - 15.IX	7
11. Poprawki po orzeczeniu kolegium doradczego	15.IX - 30.IX	32
12. Akceptacja przez kolegium z ramienia IUA	1.X - 10.X.53r.	7

razem roboczogodzin 240

6. Koszt prac zleconych. Prac zleconych nie będzie.

7. Główny referent inż.A.Kotarbiński jako referent tematu U/1.1.8 - ogólny nadzór.

Współpracownicy:

a/ inż.St.Piotrowski - całość pracy z wyjątkiem opracowań graficznych na matracach

b/ techn.J.Obłękowska - oprac.graficzne

słonecznych i

8. Metoda pracy. Uzyskanie projektów 1:1000 od biur projektowych /2 przykłady/. Ustalenie danych dopełniających na podstawie projektów architektonicznych we współpracy z pracownikami projektującymi. Odczyty i zestawienia tabelaryczne przy użyciu "linijek słonecznych" opracowanych przez inż.M.Twarowskiego. /Wobec niewprowadzenia dotychczas linijek słonecznych do produkcji - konieczne wykonanie 1 kompletu na matrycy/, kreślenia w zakresie własnym przez opracowujących. Opracowanie tekstów po zakończeniu odczytów i zestawień.
9. Zestaw najważniejszych źródeł.
a/ dane projektowe /por. pt. 5/
b/ artykuł p.t. "Ob orientacji słońca w planie mnoyoetoznych ziłych domów".
Kosickij J. - Arch. i Str. Moskwy, Nr.3 r.1953
Analogiczne prace, o ile wiadomo, nie są nigdzie w Polsce prowadzone.
10. Tematy pomocnicze - nie przewiduje się.
11. Kolegium doradcze:
dr. W.Ostrowski - Zespół Dz.Urbanistyki
inż.M.Twarowski - " " Architektury
/stała pomoc w charakterze rzeczoznawcy-specjalisty/
inż.M.Nowakowski - Pracownia projektowa IUA
inż.B.Maliszowa - Dział Zasad Programowania

6.VII.1953 r.

/-/ A.Kotarbiński

" Miasto w regionie ".-

I-/ Planowanie regionalne.-

1-/ Istota regionu.-

Region w systemie gospodarki planowej.

Zespoły produkcyjne - usługowe. Jedność gospodarcza i administracyjna. Regionalizacja Kraju.

2-/ Typy regionów.-

Zagłębia surowcowe. Regiony przemysłowe. Regiony komunikacyjne / porty i okręgi nadrzeczne, / regiony rolnicze, regiony uzdrowiskowe, - regiony podmiejskie.

3-/ Zadania i problematyka planowania regionalnego.-

Planowanie regionalne jako przedłużenie i uzupełnienie planowania gospodarczego. Studia do planu regionalnego i wytyczne narodowego planu ~~regionalnego~~ gospodarczego.

Lokalizacja: górnictwa, przemysłu i innych funkcji miastotwórczych, - sieci osadniczej, - terenów rolniczych, leśnych i wypoczynkowych oraz sieci komunikacyjnych. Plan układu usługowo-administracyjnego. Ustalenie etapów realizacji planu regionalnego. Plany poszczególnych okręgów regionu i poszczególnych elementów planu.

4-/ Rozwój planowania regionalnego.- / Krótki przegląd histor./

Związek miasta z terenami otaczającymi. Pojęcie regionu wg. teorii kapitalistycznych.

Cechy regionu: całość fizjograficzna, ciążenie ku ośrodkom. Próby regionalizmu w okresie kapitalistycznym. Znaczenie " planów regionalnych " - w ujęciu kapitalistycznym.

II-/ Strefa podmiejska.-

1-/ Planowanie strefy podmiejskiej, jako specjalny przypadek planowania regionalnego. Przejście od planu regionalnego do planu urbanistycznego. Planowe powiązanie miasta z terenami podmiejskimi.

2-/ Istota i zadania strefy podmiejskiej.-

Wzajemne wpływy miasta i terenów sąsiednich. Zapewnienie miastu: zaopatrzenia rolniczego, wypoczynku i świeżego powietrza. Granice strefy podmiejskiej. Strefa podmiejska a granica miasta. 3- pasma strefy podmiejskiej:- zieleni podmiejskiej, zabudowy podmiejskiej i rolniczo-żywielskie.

3-/ Elementy strefy podmiejskiej.-

- a-/ Przemysł. Rodzaje zakładów i zasady lokalizacji.
- b-/ Gospodarka rolna. Warzywnictwo i gospodarka mleczna. Wykorzystanie odpadków miejskich.
- c-/ Struktura osadnicza. Osiedla przemysłowe. Osiedla przy P.G.R. i spółdzielniach produkcyjnych.
- d-/ Sieci soc.- kult. i usługowe. Wyposażenie komunalne.
- e-/ Lasy. Tereny zieleni i wypoczynku. Sport i turystyka. Parki leśne. Ośrodki krótkiego wypoczynku. Sanatoria. Domy wczasowe. Obozy pionierów. Obozy dla młodzieży pozaszkolnej. Letniska.
- f-/ Urządzenia komunalne. Urządzenia specjalne.
- g-/ Podstawy organizacji krajobrazowej i urb.- architektonicznej. Zabytki historii i przyrody.

4-/ Metoda planowania strefy podmiejskiej.-

- a-/ Materiały kartograficzne, inwentaryzacja i studia badawcze.-
- b-/ Wytyczne i szkic wstępny,-
- c-/ Założenia programowe,-
- d-/ Projekt planu strefy podmiejskiej,-
- e-/ Etapy realizacji projektu planu,-

Dalsze pogłębienie projektu : opracowanie szczegółowe poszczególnych elementów i poszczególnych części strefy.

/-/ R. Piętkowski

Ilustracje do rozdziału " Miasta w regionie -"

- ad I- 2- Typy regionów
Schematyczne plany przykładowe regionów:
- 1- Górnośląskie Zagłębie Wąglowe
 - 2- Region przemysłowy / Łódź
 - 3- Region komunikacyjno-nadmorski Gdańsk- Gdynia
 - 4- Region rolniczy
 - 5- Region uzdrowiskowo-turystyczny Pgdhale
 - 6- Region podmiejski - W.Z.M.
- ad I- 3- Przykłady
- 1- Plan strefowy / regionalny/
 - 2- Plan układu komunikacyjnego
 - 3- Plan układu usługowo- administracyjnego
- ad II- 2- Schemat strefy podmiejskiej
- 3- pasma
- ad-III-4- Schematyczny plan strefy podmiejskiej.

/-/ R. Pleńkowski

Miejski węzeł komunikacji regionalnej.

I. Natolenia ogólne.

1. - Pojęcie komunikacji regionalnej, jej zakres i z uścisłowaniem komunikacji wewnętrznej.
 2. - Sieć komunikacji regionalnej wynika wpływa na uścisłowanie miasta:
 - a) przez uścisłowanie, obejmujące bezpośrednie komunikacje regionalne, a lokalizowanie bezpośrednie w obszarze miejskim (np. lotnisko, duonec)
 - b) przez wpływ na kompozycję uścisłowania miejskiego lub jego części (np. linie kolejowe w osiedlu miejskim, przebieg, wpływ na uścisłowanie przemysłu etc).
 3. - Planowanie sieci komunikacji regionalnej dyktowane jest planem regionalnym względnie krajowym. Plan regionalny daje uścisłowanie planowaniu miejscowemu odnośnie:
 - a) ustalenia rodzaju i rangi komunikacji regionalnej, służącej między innymi samej miastu (wskaz linii kolejowej, przebieg arterii drogowych, decyzje o powstaniu lotniska etc).
 - b) wskazania kierunków wprowadzenia arterii łączących (drogi, koleje) do miasta, ustalenia przebiegu dróg wewnątrzmiastowych.
 4. - Plan miejscowy (ogólny) stawia zadania przed uścisłowaniem komunikacji regionalnej. Dotyczy to służby stacji podmiejskiej, os. połączenia miasta i obsługiwanych przez osiedlenie miastotwórczym (port, przemysł). Dyktuje odnośnie najracjonalniejszego sposobu wprowadzenia elementów komunikacji regionalnej w obszar miasta (np. wskazania planu ~~regionalnego~~ regionalnego, oparte na uścisłowaniu kolei mogą być w linii z połączeniem miasta, przez rajdnie połączenie i koszt tych obu planów).
- Wniosek: Sieć komunikacji regionalnej, wynikająca z gospodarczych i geograficznych potrzeb planu regionalnego musi być opracowywana na obszarze miasta jako niezbędny element jego planu perspektywicznego.

II. Elementy komunikacji kolejowej.
(technologiczne zasady planowania).

1. Kolej.

a) ~~Definicja~~ Definicja i rodzaje.

- szeroko, normalna, wąsko-torowa
- adhezyjna, rebata, linowa
- pasażerska, towarowa,
- trawcja parowa, elektryczna, spalinowa
- linje jedno, dwu, wielo-torowe
- elektryfikacja, podmiejska, turystyczna etc.

Sytematyka nieci

b) zasadnicze elementy techniczne tworzenia i eksploatacji.

- spadki, łuki, stępesi stacyjne, odległości pomiędzy stacjami, zasady blokady.

c) Elementy obsługi kolei. (Elementy obsługi niepełnego)

α) - dworce osobowe: przystanki, stacje przełotowe, dworce przełotowe, dworce ratowe.
(Wyniazny, normalny terenowe, kierunki obsady)

β) - punkty kontaktu dworców z miastem (Dojzdia, Dojzdy, place portowne, poriazanie z komunikacja masowa w obzlie dworca i pora nim).
Okreslenie ustadu pasazow, ludzkwow, uslugiw ustacow-pomocniczych (kurped, bazaryna, restauracja, hotele etc).

γ) - Dworce ob-torowane dla obsługi miasta
przetadum masowy, dworcowa specjalna (oblodnia, Targowice, ybne dworce etc). zasady lokalizacji tych Dworców ustacowanych w odnienieniu do obzlie miejskiego. Strzely izolacja, Dojzdy etc.

δ) Rozwój lokalny. obslugiw przemytlu potownego na dworcach miast, rozwój portowny, ogzleto-miejski.
Normalny terenowe i wyniazny.

ε) Rozwój elektryfikacji.
zasady lokalizacji δ) i ε) w odnienieniu do kompozycji ustadu miejskiego

d) zasady tworzenia sieci kolejowej w obzlie miasta.
ustrowanie torow w poroznie, wyzopie, narzynie, tunelach.
zasady kolejowej estetyki urbanistycznej.
Odcinki kolei podmiejskiej.

- Kolej jako czynnik jabsudziejzy w rozwoju miasta i jako czynnik, ile zastawianych, leannijazy ob jeco rozwoju. Przyklady. (Poznan, Kalisz, Toms).

- stopowanie przybudowy miasta kolejowego.

- planowanie ustady przybudowy i rozwojowego ustadowania miasta i rozwoju.

2. Drogi Kolowe.

- I. a) definicje i rodzaje. (wzrostanie drogi samochodowej od autostrady)
- b) zasady tworzenia w planie historycznym. Wplyw tych samych zasad na rozmieszczenie miast (np. renowacja wstepowa, obrotowa etc.).
- c) ewolucyjna trajektoria samochodowej, mierzona w kierunku i kierunku zmian dotychczasowych urzad. komunikacyjnych. W wyniku - wypracowanie nowych urzad. miejskich w zakresie wykorzystywania potencjalnych zdolnosci i udogodnien.
- d) zasady tworzenia nowoczesnych drog samochodowych.

II. Wplyw komunikacji kolowej dalosciowej na urzad i kompozycje miasta.

- a) miasto jako - punkt docelowy ulic dalosciowych
 - punkt docelowy i trajektorii
 - punkt przedawnienia trajektorii.

b) punkt docelowy - powiazanie z ~~ulicami~~ ulicami komunikacji. Schematy urzadu

i operowanie punktami styku, a nie dojazd, place postojowe, garaże, wiaty, duzo autobusowe do dalosciowego celu.
 Nowoczesny terenowy i lokalizacyjny.

B) trajektoria i ulic docelowy. (miasto sredniej wielkoscii).

- zasady oddzialania ulic trajektorii na docelowy.
- sposoby przeprowadzenia ulic trajektorii przez okolice miasta i kompozycje, jak to powiazane z rola i odniesieniem do jego urbanistycznego urzadu.
- szczegoly: jazdy i trajektoria, swobodne kierowanie, duzo autobusowe.

g) wyjscie trajektoria przy miejscu miasteczka. Kiedyz ulic przeprowadza trajektoria i omijaniem miasta, a kiedyz przez.

ulice i przyjazdy.

b) autostrada przedroczna przez okresy miejski lech w jego planie. Schematy urzadu.

schematy umiarkowania urzadu.

Ście rozprowadzenia techniczno-gospodarskiego miasta.

(wodociągi, kanalizacje, gaz, elektryczność, inne źródła energetyczne, oczyszczanie miasta, ogrzewictwo).

I. Znaczenie rozprowadzenia techniczno-gospodarskiego miasta do jego ryzik.

wpływ tych urządzeń na kompozycję układu miejskiego. Wykazanie, które z nich najbardziej wpływa na zapadnięcia urbanistyczne. Historyczny upływ tych urządzeń.

1) Wodociągi.

- a) - urządzenia centralne, ich funkcjonowanie, wielkość i lokalizacja. Nowy obliczeniowy. Pojęcie ciśnienia. - sieci. - wpływ, jaki sieci wywierają na układ miejski.

Rodzaje sieci (woda pitna, przemysłowa).

- ujęcie lokalne. wodociągi grupowe.

- b) - rozprowadzenie wody - porównanie (wodos. grawitacyjne, oniskim ciśnieniu, kolumniki otwarte, pumpeły wodne).

2) Kanalizacje.

- zasady działania. Typy kanalizacji. Omówienie ich zastosowania w pomniejszych wypadkach. Wpływ, jaki one wywierają na układ miejski.

Znaczenie kanalizacji dla lokalizacji dzielnic mieszkalnej i przemysłowej.

- elementy urządzeń kanalizacyjnych. Sieć, puławy burzowe, kanały otwarte i kryte. Ich przekroje i omówienie w profilu ulicznym. Puzkanalizki.

- oczyszczanie. Typy i systemy. Retencja lokalizacyjna.

- stosowanie wód demineraliz. Instalacje miejskie.

3) Gaz.

- Gazownictwo produkcyjne (gazowne, kokosowne).

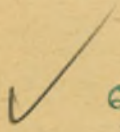
- przewody gazowe oalokobierne. urządzenia magazynowe.

4) Elektrownie.

- Rodzaje ciepła i jego źródła energii. ciepłowne, wodne stacje. Wytworzenie energii, alej nie wykorzystanie ciepła ciepłowni do ogrzewania Dalekosiębnego.
- przepływy ciepła i napięcia.

5) Źródła energetyczne i wykorzystanie.

specyficzne powiatu
woda pod ziemią ciekącą

6) Oczyszczanie ścieków

7) Ogrzewanie Dalekosiębnego.

Łasady omówienia tych urządzeń w Anglii ulicy i bloku budowlanego. Przebudowy i adaptacje.

12/12

A. Konstruowanie sieci:

- Systematyczne sieci i ugrupowań
- Definicje podstawowe elementów sieci oraz ich znaczeń i użyczeń.
- Definicje oraz jednostki miary, natężenia, przepływu, przepustowości itp.
- Środki komunikacji osobowej i towarowej.
- Główny cechy różnych środków komunikacyjnych (cechy techniczne, ekonomiczne, wygodny, estetyczny itp. wybór średnia niezastępowalnego w porównywalnych warunkach).
- Układ sieci komunikacyjnej miastowej w powiązaniu z komunikacją regionalną miasta.
- Programowanie zadań i rozkład współdziałania tych obu sieci.
- Zagadnienia tranzytu i ruchu docelowego miastowego.

- Obliczanie potrzeb przewozowych i kontrola przepustowości sieci
- Różne sposoby obliczania przewozów osobowych i towarowych (prowadzenie statystyki ruchu oraz jej opracowanie, kalkulacja przewozów metodą badania powiązań międzyfunkcyjnych itp.).
- Wykazy porównywalnych środków oraz kontrola przepustowości (ew. przenieś do p.).

Konstruowanie sieci komunikacji wewnętrznej oraz zależności

- sieci od struktury i wielkości miasta.
- Wykazy wskaźnika zupełności od zależności od potrzeb miasta. Celowości porównywalnych rodzajów komunikacji w miastach różnego typu i wielkości
- Wykazy potrzeb ruchu (analizowanie alternatyw)
- Analiza stopnia obciążenia przez komunikację terenów i mieszkańców (rozprawy), wskaźniki gęstości itp.)

Etapowe budowy lub przebudowy sieci.

- Analiza alternatywnych realizacyjnych. Zarządka optymalności inwestycji i umiarkowanie realizacji przewidzianych.

B. Konstruowanie elementów sieci ulicznej.

1. Podstawowe typy mechanizmu ruchu.
2. Melioracje i urządzenie przepływu poprzeczny ulic.
3. Przewodzenie drany, metody podziemny, widoczność.
4. Melioracje i urządzenie przepływu oraz wybudz typy:
 - a) Rozgarnięcia
 - b) Skrytowania
 - c) Obwódki (plechy - ruch oszczędny)
 - d) Skrytowanie dwupoziomowe
5. Regulacja ruchu ulicznego:
6. Rozmieszczenie i urządzenie parkingu.
7. Zasady projektowania plastikowego elementów komunikacyjnych.

Uwaga. Projekt „B” (z wyjątkiem p.7) dodaje do projektu
wzrostu do programu wstępnego
Typu wariantu „A” (nieproduktowane) —
wg. brzmienia programu wstępnego;
produktowane — dodaje do projektu.

Ms. AK
U

Leonard J. J. J. J.
8. V. 52

I. Miasto w rozwoju historycznym.

- a) Rozwój miast w świetle nauki marksizmu-leninizmu.
- b) Powstanie i rozwój miast w starożytności (epoce niewolnictwa)
- c) Rozwój miasta feudalnego
- d) Początki miasta kapitalistycznego - miasto renesansowe.
- e) Miasta epoki kapitalizmu przemysłowego i imperialistycznego.
- f) Miasta radzieckie - pierwsze miasta socjalistyczne.
- g) Rozwój miast na ziemiach polskich do r. 1944 .
- h) Miasto polskie w okresie budowy socjalizmu.

II. Gospodarcze podstawy rozwoju miast.

- a) Rola miasta w gospodarce narodowej.
- b) Funkcje miast i ich znaczenie dla rozwoju miasta.
- c) Charakterystyka funkcjonalna miast polskich na tle zagospodarowania całości kraju.
- d) Założenia przebudowy gospodarczej kraju - projektowana sieć osadnicza.
- e) Dynamika przebudowy gospodarczej oraz budowy socjalizmu - przemysł w mieście.
- f) Postulowane typy miast.
- g) Zagadnienia gospodarcze planowego rozwoju miast istniejących oraz budowy miast nowych.

III. L u d n o ś ć .

1. Zagadnienia ludnościowe w planowaniu miast - miasto kapitalistyczne i socjalistyczne.
2. Przewidywanie dla celów planowania miast rozwoju ludnościowego miasta w warunkach kapitalizmu.
3. Określenie wielkości ludności miasta w warunkach socjalistycznej gospodarki planowej.
4. Bilanse zatrudnienia w mieście i ich znaczenie w pracach urbanistycznych.
5. Struktura rodzinna i wieku jako podstawowe ^{zagadnienie} programowanie ~~urządzeń~~ urządzeń usługowych.
6. Obecna struktura i dynamika demograficzna miast polskich.
7. Dynamika demograficzna miast nowych względnie silnie rozbudowywanych.
8. Normatywy i wskaźniki ludnościowe dla planów perspektywicznych i etapowych.

Konspekt rozdziału XVIII podręcznika
"Zasady budowy miast"
Elementy kompozycji urbanistycznej

Wstęp:

Elementy kompozycji urbanistycznej jako narzędzie świadomej pracy urbanisty. Ich rodzaj i znaczenie, umiejętności posługiwania się w określonych warunkach. Wpływ specyfiki zadania plastycznego na wybór i zastosowanie odpowiednich elementów.

1. Podstawowe elementy kompozycji.

- A. Linia widokowa. Analiza planu przy ~~pomocy~~ linii widokowych, nakładanie się sylwet, pole martwe, pole oświetlone, pole zaciemnione.
- B. Linie wprowadzające: Punkt zbiegu w kompozycji urbanistycznej. Ramy i tło obrazu. Przykłady najprostszycy linii wprowadzających na drogach, w ulicy, w placu. Rozszerzenie pojęcia linii w pojęcie płaszczyzny.
- C. Linie zatrzymujące: charakterystyka, występowanie, pojęcie płaszczyzny zatrzymującej.
- D. Linie wyprowadzające jako specyficzne przekształcenie się linii wprowadzających oraz częściowo zatrzymujących. Przykłady. Linie wyprowadzające jako podstawowy element wiązania się szeregu jednorodnych założeń urbanistycznych w zespoły sprzężone.

2. Ukształtowanie wnętrza urbanistycznych

- A. Pojęcie wnętrza: ściana, otwarcie, stosunek ścian do otwarcia. Otwarcie przysłonięte, otwarcie krajobrazowe. Kąt środkowy wnętrza, znaczenie kąta środkowego dla zwartości założenia.
- B. Pojęcie podłogi wnętrza. Zależności skrótowe ścian i podłogi. Odległości prawdziwe i pozorne, wpływ spadków terenu.
- C. Różne układy wnętrza: jednorodne, proste, koncentryczne, kierunkowe, wielokierunkowe. Dominanta plastyczna, oś kompozycyjna.

3. Kształtowanie krajobrazu urbanistycznego

- A. Krajobraz podmiejski, bryła miasta. Powiązanie krajobrazu podmiejskiego z bryłą miasta.
- B. Układy kompozycyjne zieleni rozproszonej, grupowej, zwartej. Rama, tło, przezrocze, linie kierunkowe.

4. Różne sprzężenia przestrzenne i możliwość ich traktowania kompozycyjnego.

- A. Sprzężanie bliskie, wewnętrzne, krajobrazowe, dalekie
- B. Sprzężenie proste i złożone

Przewidywane ilustracje:

1. Plan miasta średniej wielkości z pokreśleniem założeń kompozycyjnych/ miasto zakładane/
2. jw. miasto t.zw. "samorodne"
3. Zdjęcie widokowe podkreślonych założeń
4. jw. miasto 1
5. jw. miasto 2
6. jw. miasto 2
7. linie widokowe / wykres /
8. Przykład planistyczny pół martwych
9. " " perspektywiczny pół oświetlonych i zaciemionych
10. Linie wprowadzające. Wykres planistyczny
11. jw. przykłady fotograficzne: Droga
12. jw. tor kolejowy
13. jw. ulica prosta, obudowa niska
14. jw. ulica złożona, obudowa wysoka
16. jw. przykłady fotograficzne: ulica zamknięta czołowo
15. Linie zatrzymujące, Wykres planistyczny
17. jw. ulica zamknięta dominantą
18. jw. ulica półzamknięta
19. Linia wyprowadzająca: Wykres
20. Przykłady fotograficzne. Ulica na łuku
21. jw. ulica o różnorodnej zabudowie
22. jw. otwarcie w krajobraz

23. Wnętrze urbanistyczne: przykłady planowe przykład A /niewielki/
24. jw. przykład B /większy/
25. jw. zdjęcia fotograficzne Przykład A
26. jw. przykład B
27. Kąt środkowy: przykład graficzny
28. " " przykład na zdjęciu fotograficznym
29. Pojęcie podłogi. Wykres
30. " " zdjęcie
31. Przykłady planistyczne układów wewnętrznych
32. jw.
33. jw.
34. Krajobraz podmiejski. Plan
35. jw. Widoki
36. Bryła miasta. Zdjęcia
37. Sprzężenie przestrzenne: przykłady planów i zdjęcia
38. jw.
39. jw.
40. jw.

Wweziher

Rozdział XVI

Studia do planów zagospodarowania przestrzennego

- Wstęp: A/ Podział studiów w zależności od tematu
 a/ rozbudowa i przebudowa miasta istniejącego
 b/ budowa miasta w terenie niezasiedlonym
- B/ Podstawowe rodzaje studiów ich znaczenie oraz konieczność w zależności od tematu a lub b.
- C/ Pojęcie inwentaryzacji urbanistycznej i jej zakres ^{W/S} instrukcji Min. Budownictwa Miast i Osiedli
- 1/ Studia terenu
 a/ fizjografia, hipsometria, wody, mikroklimat, nasłonecznienie, zboczy itd.
 b/ pokrycie terenu: zadrzewienie, zabudowa, uprawy
 c/ użytkowanie terenu: tereny mieszkaniowe, składowe, lasy, pola, ogrody itd.
 d/ zabudowa: przeznaczenie, materiały, forma, stan
 e/ komunikacja: drogi, częstotliwość ruchu, przekroje, nawierzchnie
 f/ formy plastyczne terenu, punkty widokowe, dominanty krajobrazowe
- 2/ Studia gospodarcze
 a/ istniejące miejsca pracy, zatrudnienie, zapotrzebowanie i transport surowców i energii, warunki techniczne
 b/ stan zainwestowania terenu, uzbrojenie, własności gruntów.
- 3/ Studia demograficzne
 a/ struktura zawodowa
 b/ struktura wieku
 c/ zagadnienie mieszkaniowe
- 4/ Studia historyczne
 a/ Badanie kolejnych faz rozwoju osiedla istniejącego na tle przemian gospodarczych i społecznych
 b/ analiza form urbanistycznych z punktu widzenia cech narodowych, tradycji planistycznych itd.
 c/ objekty architektury zabytkowej
- 5/ Studia specjalne
 a/ założenia plastyczne miejskie, sylweta miasta lub terenu
 b/ typowe formy architektoniczne zabudowy zachowanej i jej wartości
 c/ studium cech regionalnych architektury.

Przewidywane ilustracje

1. Schemat notatki inwentaryzacyjnej w technice czarno-białej
2. Fizjografia opracowanie czarno-białe np. Teren Nowych Tych
- 3-5 Inwentaryzacja ogólna /2 przykłady/
- 6-7 Komunikacja/2 rysunki/
8. Uzbrojenie terenu
- 9-11 Zabudowa/2 plany + 1 elewacja/ 3 rysunki
- 12 Studia demograficzne Struktura zawodowa
- 13-15 Studium historyczne rozwoju miasta/3-4 rysunki/
- 16 Studium wieku budynków
- 17-18 Studia plastyczne obiektów architektonicznych /2 rysunki/
- 19-24 Ponadto 4-5 zdjęć ilustrujących układy przestrzenne np. zespół rynkowy, ulice wewnętrzne, bud. zabytkowe, zespół stodół itp.

wg. opracowań
Zakładu Urbanistyki

Razem około 25 rysunków.

Zasady kompozycji miasta. /rozdział IV i XIII podręcznika/.

A. Kompozycja planu miasta. Elementy składowe miasta. Układ kompleksu terenów miasta. Wzajemne usytuowanie poszczególnych elementów. Wybór terenów. Sieć głównych ulic. Sieć punktów wysokościowych. Nawiązanie do terenu. Miasto na wzgórzu, w dolinie, w terenie płaskim, nad wodą. Sylweta miasta. Miasto w krajobrazie. Plan podstawowych założeń kompozycyjnych.

B. Ulice i place. Elementy wnętrza ulic i placów. Ściany boczne i zamykające. Podłoga. Obiekty małych form. Ukształtowanie pierzei. Proporcje wnętrza ulic i placów. Wymiary ulic i placów. Zespoły wnętrza ulic i placów. Skala w kompozycji urbanistycznej. Rytm w kompozycji urbanistycznej. Jedność w różnorodności.

X

X

X

Ilustracje.Do A.

- 1-2 Przykłady analizy terenu.
- 3-5 Przykłady różnych układów terenów miejskich.
- 6-10 Przykłady kształtowania się planu pod wpływem rzeźby terenu.
- 11-14 Przykłady zabudowy i przekrojów ulic na zboczu.
- 15-18 Przykłady zabudowy nad wodą.
- 19-22 Sylwety kilku miast polskich.
- 23-25 Przykłady planów podstawowych założeń kompozycyjnych.

Do B.

Około 30 przykładów kompozycji ulic i placów zaczerpniętych głównie z polskiej i światowej urbanistyki historycznej.

W. V. 17.

Md.

Zasady budowy miast. Przemysł.A. Szczegółowa lokalizacja przemysłu.

1. Wymagania odnoszące się do naturalnych właściwości terenu
2. Wymagania odnoszące się do powiązania z sieciami urządzeń usługowych.
3. Wymagania odnoszące się do powiązania z pozostałymi terenami miasta
4. Rodzaje i wielkość ugrupowań przemysłowych
5. Poprawa istniejącego stanu lokalizacji przemysłu

B. Planowanie dzielnic i zespołów przemysłowych

1. Program ugrupowania przemysłowego
2. Sieć komunikacyjna
3. Komunikacja przestrzenna
4. Szczegółowy plan zagospodarowania dzielnicy przemysłowej.

Ilustracje.

1. Schematy rozmieszczenia przemysłu w mieście
2. Schematy portów przemysłowych
3. Schematy doprowadzenia bocznice kolejowych
4. Schematy przenoszenia się dymów
5. Załączniki graficzne do planu ogólnego miasta odnoszące się do przemysłu.
6. Schematy planów szczegółowych dzielnic przemysłowych.

Ogółem 15-20 ilustracji.

15.11.7.

W. H. 12

R. Piętkowski
Warszawa
ul. Towiańskiego 10-6

WSZELKIE PRAWA AUTORSKIE ZASTRZEŻONE
W ciągu dwóch lat praca nie może być kopiowana
lub wykorzystywana w fragmentach do publikacji
bez zgody Instytutu Urbanistyki i Architektury zaś
po upływie tego okresu bez zgody autora.

" Miasto w regionie "

Uwagi wstępne.

Miasto nie zaczyna się i nie kończy na swoich granicach administracyjnych. Jest ono powiązane - zarówno w sensie gospodarczym jak i przestrzelnym bardzo wieloma niemi z otoczeniem. Powiązania te są wzajemne. Zarówno miasto wywiera wpływ na swoje otoczenie jak i naodwrot wpływ otoczenia na rozwój i ukształtowanie miasta jest b. istotny.

Znaczenie tych wzajemnych powiązań jest tak silne, że trudno jest mówić o planowym rozwoju miasta bez planu rozwoju większego otaczającego - go obszaru. Doniosłość tego faktu w warunkach gospodarki planowej szczególnie w przypadkach wielkich aglomeracji przemysłowo-miejskich, podkreśliła dobitnie decyzja Centralnego Komitetu Wykonawczego oraz Rady Komisarzy Ludowych Z.S.R.R. z dn. 27.VI.1932 r. " O sporządzaniu i zatwierdzaniu projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz o socjalistycznej przebudowie miast i osiedli Związku Radzieckiego."

Poleca ona aby:

" w rejonach, w których znajdują się albo też są przewidziane zgrupowania samodzielnych, względnie zespolonych zakładów przemysłowych i związanych z nimi miast i osiedli, powiązanych jednolitą siecią komunikacyjną, wspólną bazą energetyczną lub surowcową, wzajemną obsługą wytwórczą, komunalną i socjalno-kulturalną, budownictwo wszystkich typów było prowadzone na podstawie regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego-"

Uchwała ta stwierdza kategorycznie, - że w regionach przemysłowych, powiązanych wspólną bazą surowcową, albo też energetyczną wspólnymi usługami produkcyjnymi, komunalnymi albo socjalno-kulturalnymi, - nie można decydować o sprawach rozbudowy, któregośkolwiek z miast lub osiedli tu położonych, - wzgl. nowoprojektowanych bez uprzedniego opracowania reg. planu zagospodarowania przestrzennego całego regionu.

Zadania planu regionalnego.

Zadania regionalnego planu zagospodarowania polegają na określeniu zasad rozwoju oraz właściwym rozmieszczeniu głównych działów gospodarki narodowej na terenie danego regionu w ich wzajemnym powiązaniu a mianowicie:

- 1- Kopalń i zakładów przemysłu przetwórczego o znaczeniu ogólnopństwowym lub lokalnym,-
- 2- podstawowych urządzeń energetycznych - elektrowni ciepłych i wodnych oraz sieci przesyłowych i podstacji wysokiego napięcia,-
- 3- obszarów gospodarki rolnej - z uwzględnieniem stref specjalizacji produkcyjnej np. kultur zbóżowych lub roślin przemysłowych, warzywnictwa, hodowli bydła itp., zapewniających zaopatrzenie ośrodków miejskich danego regionu.
- 4- sieci osadniczej - ze wskazaniem ^{nieru} ich wielkości, ^{miasł i siedli itp.} dominującego charakteru produkcyjnego oraz znaczenia w hierarchii ośrodków oraz strukturze administracyjnej.
- 5- sieci komunikacyjnej - linii i węzłów: kolejowych, drogowych, wodnych oraz sieci lotnisk.
- 6- obszarów gospodarki leśnej - oraz terenów wszelkich elementów zieleni w postaci stref pyło- i wiatrochronnych, chronionych terenów wodonośnych, zieleni podmiejskiej parków leśnych, parków itp.
- 7- sieci urządzeń komunalnych - wod,- kan. obsługujących przemysł, komunikację, osiedla i gospodarstwa wiejskie,- wywóz i spalanie śmieci.

Planowanie regionalne jest więc przedłużaniem i sprecyzowaniem pracy nad kształtowaniem narodowego planu gospodarczego.

Plan regionalny jest dalszym, bardziej szczegółowym opracowaniem ogólnopństwowego planu gospodarczego rozbudowy i rozmieszczenia sił wytwórczych i urządzeń usługowych uwzględniającym bliżej potrzeby i rezerwy danego terenu.

Łokalizacja sił wytwórczych, określona w narodowym planie gospodarczym w ujęciu i skali ogólnopństwowej, ulega w planie regionalnym sprecyzowaniu i skorygowaniu.

Tak np.:

- 1- stwierdzenie, że w danym ośrodku przemysłowym brak jest dostatecznych zasobów wodnych powoduje ograniczenie jego rozbu-

dowy, -

- 2- bliższe poznanie rzeźby terenu, budowlanych właściwości gruntów itp. - może doprowadzić do ograniczenia terenów mieszkaniowych a w związku z tym ograniczyć możliwości rozbudowy istniejących zakładów przemysłowych wzgl. uniemożliwić lokalizację nowych, -
- 3- powstanie dużego miasta tworzy nowy węzeł dróg kolejowych i kołowych, zmienia profil gospodarki rolnej na przyległych terenach itp.

W pracy nad planem regionalnym należy wziąć za podstawę postulaty narodowego planu gospodarczego, wypowiedzi programowe władz państwowych dot. planów perspektywicznego rozwoju danego obszaru wzgl. jego poszczególnych gałęzi gospodarczych, przeanalizować opracowania w tym zakresie poszczególnych resortów, biur projektowych, instytutów itp. - mając stale na uwadze wykorzystanie lokalnych bogactw naturalnych oraz wszelkich innych możliwości i rezerw danego obszaru.

Plan regionalny, jako całość musi zaspokoić szereg potrzeb, - poczynając od czysto utylitarnych tj. ~~zasknieszynx~~ technicznych, ekonomicznych, sanitarnych, gospodarczo- użytkowych i obronnych aż do ideologicznych tj. - estetycznych, kulturalnych itd.

Zaspokajanie tych potrzeb należy rozumieć w sensie dynamicznym zgodnie ze stale rozwijającym się materialnymi i kulturalnymi potrzebami społeczeństwa.

Równocześnie planowanie regionalne, jako planowanie perspektywiczne nie może opierać się jedynie na wskaźnikach współczesnych, - musi ono uwzględniać stale rozwijający się postęp w technice i wydajności pracy, a w rezultacie wzrost siły gospodarczej państwa, pozwalający w miarę zbliżania się do nasycenia w dziedzinie potrzeb łatwiejszych do zaspokojenia przeznaczać coraz większą część środków na inwestycje np. budownictwo mieszkaniowe.

Wzrost inwestycji wzrost inwestycji długofalowych, jak np. kompleksowe budownictwo wodnego, stawiające sobie za cel całkowitą przebudowę naszych rzek i wykorzystanie ich dla pełnego rozwoju gospodarki, rozległe prace melioracyjne i zalesieniowe, tworzenie nowych okręgów gospodarczych itp. inwestycje dających wielkie efekty, ale ^{nieco} dalszej perspektywie 10 - 15 lat.

Pojęcie regionu-

Plan regionalny powinien zasadniczo obejmować znaczne co do

Czynnik centralizujący dośrodkowy oraz czynnik odśrodkowy, - w warunkach planowej gospodarki socjalistycznej współpracują ze sobą, najzupełniej harmonijnie, - rozwój bowiem planowy całego kraju, bazuje na możliwie pełnym rozwoju poszczególnych jego jednostek regionalnych, ~~istotną rolę w określaniu granic administracyjnych~~

~~istotną rolę~~ Tego rodzaju ujęcie poszczególnych, wyodrębniających się regionów, prowadzi do regionalizacji kraju, tj. podziału całego obszaru kraju na jednostki administracyjne, zgodnie z ich wewnętrznymi potrzebami, jako szeregu obszarów z których każdy tworzy zespół produkcyjno-konsumpcyjny o właściwych sobie funkcjach zasadniczych. Przy decydującym wpływie funkcji produkcyjnych ⁴⁰⁰⁰⁰⁰ ~~istotną~~ rolę w określaniu granic poszczególnych regionów ~~istotną rolę~~ odgrywa również środowisko geograficzne.

B.- Typy regionów.- Z pośród różnorodnych rodzajów dominujących funkcji poszczególnych regionów można ustalić szereg wyodrębniających się regionów typowych jak:

min *dobry* a - Zagłębia surowcowe- Obszary tego typu o dominującym znaczeniu górnictwa należą do b. charakterystycznych przykładów z dziedziny planowania regionalnego. Do najczęściej spotykanych należą zagłębia węglowe. Doskonałym przykładem regionu górniczego jest nasze Górnośląskie Zagłębie Węglowe.

ud *w?* Specjalne warunki eksploatacji węgla, - gdzie rozmieszczenie kopalń, jako wielkich zakładów pracy, - wpływających zarówno na układ sieci osadniczej jak i na układ komunikacji wszystkich rodzajów - zależne jest b. ściśle od wielkości zasobów i sposobu zalegania złóż węgla, - wywołuje rozproszenie osiedli.

Im grubsze pokłady węgla, tym mniejsza powierzchnia niezbędna dla zapewnienia długoletniej eksploatacji kopalni, tym gęstsza sieć kopalń a w rezultacie gęstsza sieć osadnicza, komunikacyjna i usługowa wszelkiego rodzaju. Na odwrót rzecz się ma na terenach pod którymi zalegają cięsze pokłady.

W każdym jednak razie w regionach czysto górnicznych bez większej przymieszki innych zakładów przemysłowych, warunki produkcji nie doprowadzają na ogół do tworzenia dużych miast. Przeważa osadnictwo mniej lub więcej rozproszone. Lokalizację osiedli oraz innych inwestycji budowlanych utrudniają szkody górnicze występujące na powierzchni terenów pod którymi toczy się eksploatacja węgla.

Obok tych trudności należy się tu liczyć podobnie jak i we wszystkich innych regionach, których rozwój przypada na epokę kapitalizmu ze szczególnymi obciążeniami, będącymi pozostałością po tym okresie gospodarczym.

Podsumowując stwierdzić należy, że do głównych zagadnień w procesie sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego specyficznych dla regionów górniczych należą:

1 - zbadanie wielkości, jakości oraz rozmieszczenia i sposobu zalegania złóż surowcowych,-

2 - analiza planu wydobycia złóż pod względem ilości, sposobu oraz rejonizacji i czasokresów wydobywania,-

3 - ustalenie lokalizacji kopalń,- wielkości zatrudnienia i czasokresów trwania eksploatacji,-

4 - ustalenie wpływu robót górniczych na powierzchnię, ich stopnia, rodzaju zasięgu terenowego i czasokresu działania,- a w związku z tym możliwości wykorzystania terenów powierzchniowych dla celów zabudowy.

5 - lokalizacja wszelkiego rodzaju ^{inwestycji} w tym również nowych osiedli wzgl. nowych części osiedli istniejących w ścisłym uzgodnieniu z rozwojem i potrzebami eksploatacji górniczej. Wbrew decentralizacyjnemu wpływowi eksploatacji górniczej, na strukturę osadniczą należy zmierzać do tworzenia możliwie ~~dużych~~ ^{wielkich} miast i osiedli, drogą osiedlania znacznych części załogi poza załogą awaryjną w skoncentrowanych punktach obsługujących szereg kopalń.

6 - rozwiązanie zagadnienia usług gospodarczych
Poszczególne elementy tego zagadnienia jak:

zaopatrzenie w wodę

komunikacja towarowa i lokalna pasażerska wyposażenie w usługi gospodarcze i soc.-kulturalne nabierają w zagłębiach górniczych szczególnego znaczenia z uwagi na :

zanikanie wód w rezultacie eksploatacji złóż,-

ogromne ilości wywożonych ładunków towarowych

rozproszenie osiedli,-

7 - przeciwdziałanie skutkom chaotycznego rozwoju okresu kapitalistycznego, który w zagłębiach surowcowych doprowadził do zabudowy terenów pod którymi znajdują się bogate złoża utrudniając wzgl. uniemożliwiając ich eksploatację.

porównanie
W przeciwieństwie do zagłębi surowcowych w regionach przemysłowych dochodzić może do dużej koncentracji ludności oraz miast i osiedli. W regionach o wielkim nasileniu przemysłów przetwórczych powstają i rozwijają się miasta - olbrzymy.

W procesie sporządzania planu zagospodarowania przestrzennego regionów przemysłowych występują jako zagadnienia dominujące :

1 - właściwa lokalizacja i rozwój poszczególnych zakładów przemysłowych wraz z urządzeniami pomocniczymi przy starannym uwzględnieniu specjalnych wymagań technologicznych, - zarówno poszczególnych zakładów i jak grup zakładów kombinowanych wprowadzeniu stref ochronnych i połączeń komunikacyjnych, -

Wiel
2 - stworzenie dla zakładów przemysłowych oraz miast i osiedli z nimi związanych jednolitej bazy usługowej: komunikacyjnej, wod.kan., - energetycznej usług społ.-gospodarczych i kulturalnych.

Charakterystycznym przykładem regionu przemysłowego jest okręg Łodzi jak również centralna część Górnośląskiego Zagłębia Węglowego.

c - Regiony rolnicze.

W odróżnieniu od regionów przemysłowych a nawet zagłębi surowcowych gęstości zaludnienia regionów rolniczych ~~jest~~^{jest} znacznie mniejsza.

czy w tym?
od rolniczych
W zależności od rodzaju upraw oraz stopnia mechanizacji pracy waha się między ilością sił roboczych na 100 ha - użytków rolnych może być b. znacznie, od 16 - osób przy uprawach zbożowych 20- 30 przy kierunku rolno-hodowlanych, ok. 40- przy polowej uprawie warzyw, aż do 300-400 a niekiedy i więcej przy nadzwyczajnej intensywnej uprawie warzyw w czesnych w cieplarniach warzywniczych strefy podmiejskiej.

Do podstawowych problemów planowania regionu rolniczego należą:

1 - rejonizacja upraw i hodowli w oparciu o dokładną znajomość gleb oraz warunków fizjograficznych, - szczególnie klimatycznych i hydrologicznych danego obszaru.

2 - ustalenie chłonności sił roboczych, - w oparciu o rejonizację-w produkcji, -

3 - lokalizacja poszczególnych ośrodków produkcji rolnej: P.G.R. , spółdzielni produkcyjnych, P.O.M. itd.

4 - lokalizacja osiedli mieszkaniowych w oparciu o lokalizację poszczególnych ośrodków produkcyjnych.

5 - melioracja i irygacja oraz stosowanie ochronnych pasów leśnych w celu utrzymania właściwej wilgotności gruntów dla celów upraw i hodowli.-

a - Regiony uzdrowiskowe.-

Zagadnieniem dominującym - podobnie jak w zagłębiach surowcowych była rejonizacja kopalnictwa i rozmieszczenie kopalń, w regionach przemysłowych rozmieszczenie zakładów przemysłowych a w regionach rolniczych rejonizacja upraw i hodowli oraz lokalizacja poszczególnych ośrodków produkcji rolnych,- jest w regionach uzdrowiskowych rozmieszczenie urządzeń balneologicznych, sanatoriów itp.

W celu właściwej lokalizacji uzdrowisk,- wykorzystujących wody mineralne, sole lub błota lecznicze stacji klimatycznych niezbędne jest dokładne poznanie warunków fizjograficznych przede wszystkim:

wielkości , jakości i rozmieszczenia zasobów wód mineralnych soli lub błot leczniczych,- warunków klimatycznych^{or} do szczegółowego sbadania nasłonecznienia poszczególnych stoków przesądających lokalizację poszczególnych sanatoriów i urządzeń.-

Poza tymi wymienionymi typami regionów krystalizują się jeszcze regiony komunikacyjne,- związane z miastami portowymi lub kształtujące się wzdłuż^{wzdłuż} transportu wodnego.

Przedstawiony tu podział na typowe regiony posiada znaczenie w pewnym stopniu teoretyczne. W praktyce spotykamy się raczej z regionami o charakterze mieszanym. Do najczęściej występujących regionów tego rodzaju należą regiony surowcowo- przemysłowe, jak np. Górnośląskie Zagłębie Węglowe, gdzie zwłaszcza jego część centralna nosi wyraźnie ten podwójny charakter.

Często na terenie jednego regionu - występuje również nałożenie się^{funkcje} górniczych i rolniczych, zwłaszcza tam, gdzie górnictwo prowadzone systemami wglębnymi posiada charakter ekstensywny, nie wywołuje ani silnej koncentracji ludności, ani osiedli a warunki glebowe i klimatyczne są sprzyjające dla rolnictwa.

Analogicznie występuje połączenie regionów przemysłowego i

komunikacyjnego. W miejscach przeładunkowych surowców np. z kolei na transport wodny lub z transportu rzeczno- morski, - zwłaszcza gdy część surowców nadchodzi z jednej a część z drugiej strony stwarzają się dogodne warunki lokalizacji zakładów produkcyjnych przetwarzających obydwa surowce.

Szczególnym przykładem regionu jest
e - Strefa podmiejska - obszar otaczający miasto, ściśle z nim związany mający na celu zarówno zaopatrzenie miasta w produkty spożywcze, - nieznoszące długiego transportu jak i stworzenie wokół miasta rezerwuatu świeżego powietrza.

f - Metodologia planowania regionalnego. - W procesie sporządzania reg. planu zagospodarowania przestrzennego zmierzana się jak już wspomnianie do lokalizacji poszczególnych elementów gospodarki narodowej w jej rozwoju perspektywicznym. Nie jest to jednak mechaniczne rozmieszczenie poszczególnych inwestycji. Planowanie regionalne jest pojęciem złożonym i posiada własną, bogatą problematykę.

W trakcie sporządzania planu regionalnego może nastąpić korekta i sprecyzowanie i uzupełnienie narodowego planu gospodarczego w zależności od analizy danych fizjograficznych dot. warunków i zasobów danego obszaru - a mianowicie:

a - fizjograficznych - przede wszystkim zasobów surowcowych ich ilości, jakości, warunków zalegania i rozmieszczenia jakości gleb zasobów wodnych, rzeźby terenu, klimatu itd.

b - techniczno-ekonomicznych - istniejącego stanu zagospodarowania wg. poszczególnych gałęzi przemysłu i usług techniczno- gospodarczych urządzeń komunikacyjnych, wod.-kanalizacyjnych itp. oraz zagadnień związanych jak stosunków demograficznych i układu administracyjnego.

W analizie warunków lokalnych należy dalej rozważyć strukturę krajobrazowo-urbanistyczną danego regionu, tkwiące w niej cenne i postępowe tradycje kultury rodzimej, w celu stworzenia rozwiązań przestrzennych o pełnej wartości estetycznej, - zgodnie z zasadami realizmu socjalistycznego.

Praca nad planem przebiega a formie dwóch zmiierzających ku so- bie procesów:-

odgórnego drogą wytycznych udzielanych do planów regionalnych przez P.S.P.G.

oddołnego - od analizy wymienionych czynników lokalnych

Biorąc metodologicznie w pracy tej wyróżniają się 3- kolejne etapy:

- A - inwentaryzacja,-
- B - założenia programowe,-
- C - właściwy projekt,-

Celem części A - ujętej w formie monografii, jest analiza obecnego stanu zagospodarowania regionu na tle jego rozwoju historycznego, ustalenie braków w poszczególnych dziedzinach np. komunikacji, zabudowy itp. Materiały inwentaryzacyjne i ich analizę stanowią podstawę założeń programowych i projektu planu. Analiza materiałów inwentaryzacyjnych opracowanych w szerokim zasięgu geograficznym powinna doprowadzić do określenia granic obszaru dla opracowania planu regionalnego.

Celem części B - jest jak sama nazwa wskazuje sformułowanie podstawowych zadań stojących przed planem, zarówno na okres perspektywiczny jak i w kolejnych narodowych planach gospodarczych ze szczególnym uwzględnieniem planu 6-letniego.

Założenia programowe opracowuje się na podstawie:

- 1 - ustawy o bieżącym narodowym planie gospodarczym,-
- 2 - wytycznych P.K.P.G.
- 3 - wniosków analizy obecnego stanu zagospodarowania regionu,-
- 4 - wypowiedzi i opracowań władz oraz instytucji naukowych dot. rozwoju poszczególnych gałęzi gospodarki regionu, szczególnie w okresie perspektywicznym.

Część C - obejmuje opracowanie właściwego elaboratu technicznego projektu, regionu jako całości jak też w miarę istotnej potrzeby poszczególnych węzłowych jego punktów w większej skali.

Prace powyższe wykonuje się w ujęciu graficznym i tekstowym.

D. - Zarys historycznego rozwoju planowania regionalnego.

Zagadnienie potrzeby planowania obszarów pozamiejskich zrodziło się w początkach XX w. Były to próby kształtowania i poprawy struktury przestrzennej terenów rozciągających się wokół miast - metropolii, jak również terenów potężnych aglomeracji przemysłowo-miejskich - wzrastających żywiołowo w okresie imperialistycznej fazy rozwoju kapitalizmu.

Obszary te stały się terenem skrajnie zaostrzonej walki klasowej. Przeciwność między miastem a wsią wzmogła się niepomierne. Terytorialny wzrost wielkich miast przebiegał równoległe z wchłanianiem, bliżej leżących, wsi, mniejszych miast oraz wszelkiego rodzaju osiedli, powstawaniem miast-satelitów, tworzących łącznie z ośrodkiem głównym jeden ogromny węzeł przemysłowy i komunikacyjny. Powstały olbrzymie trudności z terenami budowlanymi, z komunikacją, zanik zielonych stref ochronnych skomplikowały się warunki sanitarne, wzrastał chaos urbanistyczny.

W Anglii można naliczyć cały szereg takich zespołów miejskich np. lankaszyrski zespół liczy 60 - miast z Liverpoolem i Manchesterem na czele, analogicznie wokół Londynu, Glasgow i Birmingham'u; w Niemczech zespół Hamburga oraz Zagłębie Rury; w Stanach Zjednoczonych wokół N. Jorku, Chicago, Filadelfii i innych.

Nierównomierność rozwoju kapitalistycznego powoduje, że w ośrodkach tych skupia się niewspółznacznie duża część produkcji przemysłowej oraz ludności kraju np. w zespole Londynu skupia się 1/4 - część produkcji przemysłowej i 1/6 - część ludności W. Brytanii.

Dla wykonania zadań związanych z planowaniem regionalnym tego rodzaju obszarów powoływano jeszcze przed 1-szą wojną światową specjalne organizacje, - naprzód w Anglii, - potem Niemczech, Stanach Zjednoczonych, Francji i innych.

Silny rozwój planowania regionalnego przypadał na okres międzywojenny. Działywały wtedy różnego rodzaju organizacje planujące, komisje, komitety na wszystkich niemal obszarach wielkich skupień przemysłowych, miejskich oraz wokół poszczególnych metropolii europejskich i amerykańskich.

Wymienić tu należy przede wszystkim:

- 1 - Anglie - W 1929 r. istniało tu ponad, 50- komitetów planowania regionalnego, / Joint Towne Planning Comitee/ które obejmowały ogółem ok. 1/6 powierzchni Anglii i Walii łącznie. Komitety te nie posiadały żadnych sankcji do realizacji swoich planów, - miały jedynie znaczenie doradcze.

Jako przykład przypomnieć można plan regionalny w Manchesteru. Plan objął obszar kształtem zbliżony do koła o średnicy ok. 30- mil angielskich, którego centrum tworzyło samo miasto. Na tym obszarze znajdowało się 237 - kopalń węgla, wysoko rozwinięty przemysł tekstylny, - zatrudniający ok. 360-tyś. robotników oraz silny przemysł metalowy zatrudniający ponad 150-tyś. robotników.

Obszar o powierzchni 2150 km² zamieszkiwało okrągle 3-mln. osób z tego ok. milión w samym mieście Manchesterze, reszta w ok. 100- drobnych jednostkach administracyjnych.

Prace powyższe rozpoczęto po stworzeniu w r. 1923 - Komitetu planu regionalnego. Poszły one w kierunku uregulowania sieci komunikacyjnej oraz opracowania systemów zieleni.

- 2 - Stany Zjednoczone - Problem planowania regionalnego zrodził się tutaj, na tle jednego z podstawowych niedomagań, jakie zjawiało się w wyniku rozwoju kapitalistycznych miast- olbrzymów oraz zespołów miast a mianowicie sprawy - komunikacji. Powstawały Komisje planowania reg. drogą komasacji różnych Komisji działających dla poszczególnych zagadnień np. wodnych, zieleni itd. jak, powstała w r. 1923 dla regionu Bostonu obejmującego 38- miast i miejscowości. W tym samym roku powstała również Komisja obszaru wybrzeża Pacyfiku " Los Angeles County Regional Planning Commision" , która objęła 41- miast i miejscowości, dalej Komisja planu reg. Filadelfii Ohio, Chicago i N. Jorku. Te 2- ostatnie miały charakter ^{imperialistyczny} ~~imperialistyczny~~ całkowicie prywatnych.

- 3 - Niemcy - próby planowania regionalnego powstały na tych obszarach, na których eksploatacja szeroko rozciągających się złóż surowcowych, - doprowadzała do aglomeracji przemysłu i skupienia ludności jak: eksploatacja zasobów węgla w Zagłębiu Ruhry oraz na G. Śląsku, złóż węgla brunatnego i sody w Niemczech Środkowych i Saksonii.

Już przed I-szą wojną powstawały na tych terenach różne komitety międzymiastowe, w celu koordynacji planowania przestrzennego miast blisko siebie położonych.

W r. 1920 - powstał związek celowy zespołu miast Zagłębia Ruhry obejmujący obszar 2- prowincji, potem związek planowania regionalnego okręgu Dusseldorfu, G. Śląska, okręgu przemysłowego Merseburga w Saksonii, wielkiego Berlina, wielkiego Hamburga, Bremy oraz wielu innych.

4 - Francja - główną rolę odegrały tu prace nad planem wielkiego Paryża wraz z otoczeniem, - zapoczątkowane konkursem urbanistycznym w r. 1926.-

Na początku lat 30-ych planowanie regionalne zaczyna rozwijać się również w Polsce. W r. 1930 powstaje Biuro Planu Regionalnego Warszawy, jako pierwsza organizacja planowania regionalnego na terenie kraju, następnie Biuro Planu Regionalnego Łodzi, Zagłębia Górniczo-Hutniczego w Katowicach, Poznania, Wybrzeża Morskiego oraz Buculszczyny i Podhala. Biura te funkcjonowały, jako instytucje supedydowane przez Państwo i Samorzady, sporządzające "wspólne plany zabudowania", - przewidziane w ówczesnym prawie budowlanym przed jego nowelizacją w r. 1936, która wprowadziła dopiero formalnie zagadnienie planowania regionalnego do prawa budowlanego.

W myśl tej nowelizacji, - właściwym ciałem do sporządzenia planu regionalnego była Komisja, składająca się w połowie z przedstawicieli samorządu terytorialnego - t. zn. miast i powiatów, w połowie z członków, - mianowanych przez Ministra Spraw Wewnętrznych, który mianował również Przewodniczącego.

Biuro było organem wykonawczym Komisji, opracowującym właściwy elaborat planu.

W r. 1937 - istniało już 11- Komisji i Biur Planów Regionalnych t. zn., oprócz wymienionych wyżej jeszcze: Biuro Planu Okręgu Białostockiego, Wołynia i Lwowa.

W przeciwieństwie do zespołowego pojęcia regionu, oznaczającego, w warunkach gospodarki planowej, obszar o wyraźnie dominującym kierunku gospodarczym, odznaczający się pełnością i harmonijnością rozwoju funkcji produkcyjnych, konsumpcyjno-usługowych i soc.-kulturalnych, powiązanych z układem władz terenowych, -

w warunkach gospodarki kapitalistycznej pojęcie i zasięg regio-

na był określony mgliście na podstawie przede wszystkim jedności fizjograficznej, bliżej nieokreślonej roli gospodarczej w całkowitym oderwaniu od układu administracyjnego i ośrodków usługowo-kulturalnych.

W warunkach antagonistycznej gospodarki kapitalistycznej organizacje planowania regionalnego posiadały charakter doradczy i nie miały sankcji - dla realizacji swoich postulatów, szczególnie w zakresie podstawowych elementów gospodarczych. Jeżeli osiągnęto jakieś pozytywne rezultaty, porządkujące doraźnie gospodarkę przestrzenną regionu, to w zakresie zagadnień wtórnych, terenów zieleni, niekiedy w przeciwdziałaniu zbytecznym parcelacjom i zabudowie terenów, uwzględnić ^{muszą} poprawy poszczególnych rozwiązań komunikacyjnych.

Nieliczne te osiągnięcia zapisać można było raczej na rzecz osobistych wysiłków poszczególnych pracowników Biur Plan.Reg., ich sile przekonywania, rozwija^{jącej} usilnie propagandzie zagadnień planowego kształtowania regionów - niż samej organizacji planowania regionalnego, wprzęgniętej w całokształt polityki gospodarczej państwa kapitalistycznego.

" Strefa podmiejska "

A- Istota zagadnienia.

Budowa socjalizmu w Polsce stwarza trwałe podstawy dla planowanego rozwoju miast - zarówno budowy miast nowych jak i rozbudowy miast istniejących, w oparciu o planowe rozmieszczenie przemysłu. *nt. umiarkowanych? wymi. miast? w.?*

W związku z nowymi perspektywami rozwoju miast, szczególnego znaczenia nabiera również właściwe zagospodarowanie terenów podmiejskich. ~~Miasto bowiem nie kończy się i nie zaczyna na linii swojej granicy administracyjnej.~~

Pomiędzy miastem a wsią, pomiędzy swobodnym układem obszarów leśnych i rolnych, a regularnym układem zainwestowanych terenów miejskich istnieje obszar pośredni, ciężący ku miastu, - związany z nim gospodarczo, - obszar podmiejski.

W okresie gospodarki kapitalistycznej, w okresie żywiołowego wzrostu miast na tych peryferyjnych obszarach gnieździła się nędza miejska, tu przeważnie spychano proletariat miejski.

Tu stykało się miasto ze wsią, dwa organizmy, w warunkach kapitalizmu, wyraźnie sobie przeciwstawne. Stan ten zaznaczał się dobitnie w wyrazie przestrzennym ~~urbanistycznym~~ obszaru pogranicznego, niepowiązanego kompozycyjnie z miastem a pozbawionego urody wiejskiej noszącego silne piętno brzydoty podmiejskiej, niekończącego się prowizorium, nędznego budownictwa i spaczonej natury. Obszar nędznej, chaotycznej zabudowy, źle zainwestowany, zniekształcający rodzimy krajobraz - obszar dobrze znam znany, otaczający silnym pierścieniem wszystkie niemal miasta polskie.

Problem gospodarczy i przestrzennej przebudowy, obszarów podmiejskich, stawia i rozwiązuje urbanistyka socjalistyczna na równi z rozwiązaniem właściwego miasta.

Zdając sobie sprawę ze znaczenia, jakie obszary te posiadają dla rozwoju miast i warunków życiowych ich mieszkańców - władze państwowe Z.S.R.R. już od początków nowej epoki politycznej zwróciły baczność uwagę na planowe zagospodarowanie obszarów podmiejskich.

Skrystalizowało się pojęcie strefy podmiejskiej - obszaru pełniącego cały szereg funkcji w stosunku do miasta i jego miesz-

kańców. Wydano szereg postanowień, regulujących sprawę zagospodarowania tej strefy.

Tereny strefy podmiejskiej były zawsze i są ściśle związane z potrzebami życiowymi miasta. Gospodarka i całokształt życia istnieje i rozwija się tutaj pod bardzo silnym wpływem miasta. Gospodarka rolna zmienia na obszarze strefy podmiejskiej swój charakter, lasy tracą znaczenie przemysłowe i przybierają postać parągów leśnych i ochronnych stref sanitarnych, osiedla uzyskują swoisty wyraz urbanistyczny.

Na odwrót - miasto zawsze było i jest zainteresowane rozwojem gospodarczym i układem przestrzennym terenów rozciągających się wokół niego. Odczuwa ono na sobie wpływ strefy podmiejskiej. Od niej w dużym stopniu zależą zdrowotne warunki miasta i jego rozwój terytorialny, stosowanie materiałów budowlanych wydobywanych z okolic miasta wpływa na ukształtowanie wyrazu architektonicznego zabudowy miejskiej; mieszkańcy osiedli podmiejskich korzystają z miejskich urządzeń kulturalnych i społ.- usługowych, mieszkańcy miasta naodwrót wypoczywają w zdrowych warunkach strefy podmiejskiej.

Strefa podmiejska jest skomplikowanym tworem, w którym interesy miasta przeplatają się z interesami terenów przyległych.

Opierając się na pracach badawczych i doświadczeniach radzieckich pojęcie strefy podmiejskiej - sprecyzować możnaby w sposób następujący:

"Strefa podmiejska jest to obszar otaczający miasto, ściśle z nim związany, spełniający, w ramach narodowego planu gospodarczego, zadania zaopatrzenia miasta w artykuły spożywcze pierwszej potrzeby, stworzenia wokół miasta zdrowego otoczenia, zapewniania mieszkańcom miasta wypoczynku oraz zaspokojenia innych potrzeb gospodarki miejskiej. W celu należytego wypełnienia tych, ważnych dla miasta, funkcji, strefa podmiejska wymaga planowej organizacji, prowadzonej równoległe z rozwojem budownictwa miejskiego.

Polska Ludowa mająca możliwość korzystania z doświadczeń Związku Radzieckiego zwracała uwagę i regulowała drogą postanowień rządowych, najbardziej istotne, w danym etapie elementy zagospodarowania strefy podmiejskiej.

Przypomnieć tu należy np. uchwałę Prezydium Rządu z grudnia

1951r." w sprawie zagospodarowania użytków rolnych w obrębie miast i terenów bezpośrednio przyległych"- w celu wzmocnienia uprawy ziemiopłodów i owoców przez planową rozbudowę pracowniczych ogrodów działkowych stałych i czasowych oraz zagospodarowania wszystkich terenów gospodarczo należycie nie wykorzystanych. Obecnie w okresie planu 6-letniego budowy podstaw socjalizmu,- w okresie przyspieszonej akcji opracowania i rewidowania planów naszych miast, zagadnienia planowej przebudowy, gospodarczej i przestrzennej strefy podmiejskiej nabiera szczególnego znaczenia.

Plan strefy podmiejskiej staje się, wzorem Związku Radzieckiego, i u nas niezbędną częścią miejskiego planu zagospodarowania przestrzennego. Dotyczy to zarówno podmiejskiej strefy żywielskiej, jak i strefy wczasowo- wypoczynkowej.

Tak więc równoległe z rozwojem budownictwa miejskiego rozwijać się również powinno planowanie i organizacja strefy podmiejskiej. Posiada ono olbrzymie znaczenie dla milionów obecnych i przyszłych mieszkańców naszych miast.

B - Charakterystyka strefy podmiejskiej.

Struktura gospodarcza strefy podmiejskiej odznacza się przede wszystkim ogromną różnorodnością, wchodzących w jej skład, terenów pod względem ich przeznaczenia i funkcji.

Są to głównie

- a -tereny różnego rodzaju zakładów przemysłowych
- b -tereny wiejskiej gospodarki rolnej, warzywniczo-osadniczej i hodowlanej
- c -tereny wypoczynku podmiejskiego: parki leśne, plaże, domy i ośrodki wypoczynku, sanatoria, obozy i osiedla letniskowe.-
- d -osiedla dla ludności zatrudnionej na terenie miasta oraz w przemyśle, rolnictwie i usługach strefy podmiejskiej
- e -sieci komunikacji podmiejskiej i dalekobieżnej wszelkiego rodzaju,
- f -tereny urządzeń gospodarki komunalnej - ujęcia wodne, oczyszczalnie,
- g -tereny specjalnych urządzeń publicznych.

Tę różnorodność zasadniczą, tę wielorakość funkcji, jakie spełniają poszczególne tereny strefy podmiejskiej w interesie swych

miejskich ośrodków potęguje jeszcze w wysokim stopniu ich wybitna zależność od wielkości i charakteru ośrodka miejskiego, jaki dana strefa obsługuje.

Oceniając tereny strefy podmiejskiej z tego punktu widzenia rozróżniamy tereny przyległe do okręgów przemysłowych, zespołów miejskich, dużych miast, uzdrowisk różnego rodzaju, osiedli turystycznych, osad fabrycznych i miasteczek. Jest rzeczą oczywistą, że duże miasta stawiają swym okręgom znacznie bardziej zróżnicowane wymagania, aniżeli miasteczka, w których zagadnienia wypoczynku lub kształtowania krajobrazu nie występują tak ostro, jak w osiedlach zabudowanych intensywnie i posiadających zakłady przemysłowe. Zachodzą tu różnice nie tylko ilościowe, ale i jakościowe. Na przykład w osiedlach małych, zabudowanych przeważnie budynkami parterowymi i to dość luźno, funkcje wypoczynkowe przejmują na siebie w dużym stopniu ogródki na działkach siedliskowych, pasma zieleni nad otwartymi wodami, łąki i pastwiska, a w mniejszym - zieleńce wewnątrz osiedla.

Rodzaj zajęć ludności osiedla, - przeważnie rolniczej w miasteczkach i nierolniczej w pozostałych typach miast, istnienie w osiedlach zakładów przemysłowych oraz sposób zabudowy mają decydujący wpływ na określenie cech strefy podmiejskiej.

Rodzaj więc zatrudnienia mieszkańców osiedla i sposób jego zabudowy decydują o tym, który z rodzajów użytkowania okręgów podmiejskich będzie dominujący.

Obszar strefy podmiejskiej małego miasta jest niewielki, mieści się w granicach kilkaset zaledwie kilometrów kwadratowych oraz posiada prostą, nieskomplikowaną strukturę ~~co jest szczególnie znamienne~~, - a- sieć komunikacji podmiejskiej nie potrzebuje być specjalnie silnie rozbudowana.

Równoległe z różnorodnością struktury gospodarczej, strefa podmiejska odznacza się dużą różnorodnością ukształtowania przestrzennego. Wynika stąd konieczność różnorodnego organizowania

poszczególnych części strefy. Obok terenów o intensywnej zabudowie znajdują się obszary leśne i wodne niemal w swoim pierwotnym stanie. Tereny strefy podmiejskiej, leżące w pobliżu miasta i szlaków komunikacyjnych, posiadają strukturę bardziej skomplikowaną, niż tereny leżące na peryferyjnych obszarach tejże strefy.

Te różnorodne funkcje strefy podmiejskiej powinny być objęte wspólnym planowaniem. powinny być jednocześnie rozpatrywane i organizowane.

Strefa podmiejska jako zadanie dla planistów odznacza się dalszemi cechami, różniąciami ją w sposób zasadniczy od terenów miejskich, a mianowicie:

Obszar strefy podmiejskiej przewyższa swymi rozmiarami z reguły wielokrotnie / 10-20 krotnie a niekiedy i więcej / obszar terenów miejskich.

Tereny zajęte pod zabudowę stanowią znikomy procent całego obszaru - odwrotnie niż w mieście, a podobnie jak w planie regionalnym.

W ten sposób potwierdza się określenie, że planowanie strefy podmiejskiej zbliża się swym charakterem do planowania regionalnego. którego jest jak już wspomniano szczególnym przykładem.

W procesie planowania strefy podmiejskiej pamiętać należy o ścisłym wzajemnym powiązaniu, jakie istnieje między planem strefy podmiejskiej. a planem zagospodarowania miasta socjalistycznego.

C - Zadania strefy podmiejskiej.

Podstawowe zadania strefy podmiejskiej muszą być dostosowane do konkretnej wielkości i rodzaju miasta oraz warunków miejscowych.

Do podstawowych zadań strefy podmiejskiej należy:

1 - Utworzenie zdrowego otoczenia miasta w celu zapewnienia jego mieszkańcom rezerwatu świeżego powietrza.

W tym celu w strefie podmiejskiej tworzy się zespoły wszelkiego rodzaju zieleni, obszary sanitarnej ochrony wokół źródeł wodnych, przeprowadza nawodnienie, osusza bagna. Tu wynosi się i lokalizuje uciążliwe dla otoczenia zakłady przemysłowe, urządzenia komunalne jak pola asenizacyjne,

oczyszczalnie ścieków itp.

2- Odpowiednie rozmieszczenie zakładów przemysłowych oraz urzędzeń komunikacji dalekobieżnej.

Urządzenia te, jak: stacje postojowe i rozrządowe, lotniska, porty itp. nie powinny, zewwzględyw sanitarnych oraz z uwagi na specjalne warunki techniczne, znaleźć się w samym mieście.

3- Organizacja obszarów gospodarki rolnej.

Chodzi tutaj o zapewnienie rozwoju intensywnej gospodarki rolnej, warzywniczo-sadowniczej oraz hodowlano-mlecznej w celu stworzenia możliwie silnej bazy zaopatrywania ludności miasta szczególnie w produkty nieznoszące długiego transportu jak: świeże warzywa, owoce, mleko ^{miko} itp., zgodnie z tendencją zbliżenia produkcji do rynku bytu.

4- Organizacja wypoczynku mieszkańców miasta poza jego obrębem.

Należy tutaj rozwój i rozmieszczenie sieci instytucji i urzędzeń, organizujących wypoczynek poza miastem jak: sanatoria, domy wypoczynkowe, obozy harcerskie, parki leśne, letniska, ośrodki turystyczne itp.

5- Rozmieszczenie nowych terenów mieszkaniowych.

Chodzi tu zarówno o ustalenie nowych terenów mieszkaniowych jak i określenie prawidłowego rozwoju ^{istniejących} istniejących, przeznaczonych tak dla ludności zatrudnionej na ^{obszarze} ~~obszarze~~ miasta, jak i ludności własnej - zatrudnionej na ^{obszarze} ~~obszarze~~ strefy podmiejskiej.

6- Rozmieszczenie cmentarzy.

7- Rozmieszczenie budowli i urzędzeń miejskiej gospodarki komunalnej.

Należą tutaj wspomniane już niezbędne urządzenia miejskiej gospodarki komunalnej jak wielkie zbiorniki wodne wraz z terenami ochronnymi, urządzenia kanalizacji miejskiej itp.

8- Organizacja sieci komunikacji miejscowej.

Należy tu rozplanowanie dróg kołowych, linii miejskich sieci komunikacji masowej: tramwajów, trolleybusów, autobusów, wylotów szybkiej kolei miejskiej/ metra/, tramwajów rzecznych itp. wraz z urządzeniami pomocniczymi.

9- Zorganizowanie ochrony krajobrazu oraz zabytków historii, architektury i przyrody.

(podstawowych)
Do zadań planisty w zakresie planowania strefy podmiejskiej należy ustalenie zasięgu strefy podmiejskiej.

D - Wielkość i granice strefy podmiejskiej

Ustalenie wielkości i granic strefy podmiejskiej posiada doniosłe znaczenie dla planowania gospodarczego i przestrzennego danego miasta.

Ze względu na różnorodne oddziaływanie warunków lokalnych mających wpływ na kształtowanie się strefy podmiejskiej / środowisk naturalne, charakter gospodarki danego regionu, stan komunikacji itp./, nie da się ustalić ścisłej zależności pomiędzy wielkością miasta, a wielkością jego strefy podmiejskiej. Ogólnie można jedynie stwierdzić, że małym miastom odpowiada mała strefa, a miastom dużym - duża strefa podmiejska. Należy również ^{podkreślić} stwierdzić, że pomiędzy strefą podmiejską małego miasta i dużego zachodzi różnica nie tylko ilościowa, ale i jakościowa.

Niezależnie od tego czy strefa jest mała, czy duża musi ona spełniać funkcje, przewidziane dla niej w ogólnym narodowym planie gospodarczym.

Ustalenie wielkości ~~strefy~~ i granic strefy podmiejskiej posiada doniosłe znaczenie nie tylko w zakresie planowego zagospodarowania ale również w zakresie innych zagadnień o charakterze gospodarczym i organizacyjnym, jak kontroli władz miejskich nad zabudową podmiejską, w celu uzgodnienia jej z planowym rozwojem miasta, dla kontroli użytkowania terenu, aby nie było ono sprzeczne z charakterem stref w których dane tereny się znajdują itp.

Zasięg obszaru ~~strefy~~ strefy podmiejskiej trzeba ustalić w trakcie procesu planowania. Należy tu starannie rozważyć i uwzględnić :

- 1- lokalne warunki naturalne i sanitarne,-
- 2- możliwości uzyskania z terenów żywielskich strefy takich ilości artykułów spożywczych, ^{niezależnie od odległości} ~~wymagających~~ ^{wymagających} ~~bliskiego~~ transportu, któreby zaspokoili potrzeby mieszkańców miasta,-
- 3- rozmieszczenie urodzajnych terenów rolniczych oraz przejściowych nieużytków, o dobrych w zasadzie glebach wymagających ^zmelioracji,-

*Wskazania do Wam.
do 157 km.
a mowa o dacie z...
dotyczy a nadal...
a wiele...
udzi*

- komunikat*
- 4 - istniejący stan i możliwości rozwoju wszystkich rodzajów, - *ulga?*
 - 5 - obecne rozmieszczenie i rozwój zakładów przemysłowych i osiedli ściśle związanych z miastem względami wytwórczymi oraz wspólną bazą usługową, -
 - 6 - układ lasów podmiejskich, wchodzących w skład specjalnie chronionych zasobów leśnych, -
 - 7 - obecne rozmieszczenie i rozwój podmiejskich terenów wypoczynkowych oraz terenów nadających się do wykorzystania w tym celu, -
 - 8 - rozmieszczenie budowli i urządzeń komunalnych oraz innych obsługujących miast, -
 - 9 - rozmieszczenie terenów i gospodarstw związanych z miastem wspólnym uzbrojeniem i urządzeniami technicznymi, -
 - 10 - wartości krajobrazowe terenów podmiejskich, pomników historii i architektury, rezerwatów przyrody itp.

niejane
niejane
niejane

Każde z wymienionych zagadnień wywiera swoisty wpływ na kształtowanie się strefy podmiejskiej, to też zrozumiałym staje się fakt, że ustalenie jej granic nie jest zadaniem prostym.

niejane
niejane
niejane

Specjalnie skomplikowane jest ustalanie granic strefy podmiejskiej w tak silnie rozwiniętych ośrodków jak Górnośląskie Zagłębie Węglowe wzgl. Okręg Łódzki. Tereny podmiejskie i gospodarcze poszczególnych miast tak się tu wiążą ze sobą i przenikają nawzajem, że organizowanie poszczególnych stref podmiejskich jest niemożliwe i jedynym wyjściem jest utworzenie wspólnej strefy podmiejskiej dla całej grupy miast danego okręgu, jak to rozwiązali planiści radzieccy w stosunku do obszaru Zagłębia Kuźnieckiego, Donieckiego i innych, jak to przyjęto również w planie regionlanym Górnośląskiego Zagłębia Węglowego.

Przy planowaniu zasięgu strefy podmiejskiej wskazaniem jest trzymanie się granic administracyjnych powiatów lub gmin. Ułatwia to cały proces planowania strefy podmiejskiej, pomaga zarówno do zapoznania się ze stanem istniejącym, na podstawie materiałów statystycznych, jak również

do ustalenia perspektywicznego rozwoju gospodarki strefy. W radzieckiej praktyce planowania stref podmiejskich przyjęto, że obszar planowanej strefy podmiejskiej może być znacznie mniejszy od jej rzeczywistego obszaru. Tak np. strefa podmiejska Moskwy obejmuje cały okręg moskiewski, wynoszący 48,4 tyś.km², a objęta planowaniem strefa - Wielka Moskwa - zawiera się w granicach określonych promieniem 50-60 km, co powierzchniowo wynosi ok. 10-tyś.km².

Kwestia określenia granic strefy podmiejskiej jest dlatego tak złożona, gdyż każda z podstawowych funkcji strefy podmiejskiej ma swój własny promień wpływów, a co za tym idzie można oznaczyć tyle oddzielnych planowanych granic strefy podmiejskiej ile posiada ona podstawowych funkcji. I tak np. zasięg rozmieszczenia mieszkańców - tworzy jedną granicę, rozmieszczenie osiedli letniskowych - drugą zasięg wyspecjalizowanych gospodarstw rolnych - trzecią, granica komunikacji podmiejskiej - czwartą, granica lokalizacji urządzeń komunalnych - piątą, - a granica rozmieszczenia ośrodków wypoczynkowych - jeszcze inną itp. Trafne rozwiązanie polega na tym, aby wybrać spośród nich taką, która obejmowałaby większość elementów składowych strefy podmiejskiej i określałaby jej część planowaną.

Przy planowaniu ^{obszarów} strefy podmiejskiej ważną rzeczą jest zachowanie zwartego układu poszczególnych jej elementów co ma olbrzymie znaczenie dla gospodarki naftodowej. Między innymi wpływa to na zmniejszenie wydatków związanych z komunikacją i jednocześnie zaoszczędza czas dojeżdżającym do miasta. Zwarta lokalizacja poszczególnych elementów strefy podmiejskiej nie oznacza jednak, że strefa ta ma otaczać miasto w formie pierścienia jednakowej szerokości. Lokalne warunki gospodarcze i fizjograficzne wpływają na takie lub inne odkształcenie tego pierścienia.

Na wśhelkość i ukształtowanie się strefy podmiejskiej duży wpływ ma miasto. Często bardzo trudno jest powiedzieć, czy dany teren jest właściwym terenem miejskim, czy też należy już do terenów podmiejskich. Pochodzi to stąd, że faktycznie miasto i jego strefa podmiejska stanowią jedną całość.

W zasadzie strefa podmiejska zaczyna się bezpośrednio poza granicami istniejącego zainwestowania miejskiego, a ściśle biorąc - poza granicami terenów rezerwowanych dla perspektywicznego rozwoju tego obszaru.

Generalnie mówiąc - w miejscu w którym kończy się plan miasta powinien rozpocząć się plan strefy podmiejskiej.

Obszar strefy podmiejskiej można podzielić na trzy pierścienie kolejno narastające wokół miasta i grupujące pokrewne, w stosunku do miasta, elementy składowe, a mianowicie:

pierścień wewnętrzny	o	dominancie elementów zieleni
"	"	rezerwatowej
"	środkowy	o " " usługowych
"	zewnątrzny	o " " żywicielskich

Zielony pierścień wewnętrzny o szerokości ok. 1,5 km. zazębia się najsilniej z obszarem zainwestowania miasta. Ścisły przestrzenny rozdział wymaga w poszczególnych przypadkach starannej analizy.

Pierścień ten najbliższy miasta, jako obszar parkowo-leśny przeznacza się zasadniczo na to, aby zapewnić miastu świeże powietrze i obsługiwać potrzeby masowego wypoczynku ludności, to też zabudowa tego obszaru powinna być surowo ograniczona.

W drugim pasie przewiduje się rozmieszczenie zasadniczej masy mieszkaniowego budownictwa podmiejskiego oraz zakładów przemysłowych i urzędzeń, które nie mogą być lokowane w mieście.

W trzecim, wreszcie, obrzeżnym pasie, którego zewnętrzne granice rozpięwiają się w regionie, dominują użytkowanie rolnicze.

2 - Podstawowe zagadnienia gospodarcze strefy podmiejskiej.

1 - Przemysł

Przewidywany rozwój i rozmieszczenie przemysłu w strefie podmiejskiej ustala się na podstawie wytycznych narodowego planu gospodarczego.

Wobec specjalnych zadań, jakie strefa podmiejska ma spełniać w stosunku do miasta w zakresie zapewniania mu zdrowego otoczenia oraz dobrej wymiany powietrza, w każdym konkretnym wypadku lokalizowania tu zakładu przemysłowego należy, bardzo wnikliwie, przeanalizować podejmowane decyzje.

Należy zapoznać się i uwzględnić wskazówki instytutów naukowo-

Wskazówki instytutów naukowo-technicznych w sprawie możliwości strefy

badawczych oraz wnioski płynące z przeprowadzonych na terenie strefy podmiejskiej studiów i badań.

W pewnych rejonach strefy podmiejskiej nie powinno pozwalać się wogóle na lokalizację przemysłu.

Specjalnie uważać należy, aby zakłady przemysłowe nie otaczały miasta zwartym pierścieniem, gdyż w takim przypadku zostaje przekreślona jedna z podstawowych funkcji strefy podmiejskiej - zapewnienie miasta rezerwuaru świeżego powietrza. Zakłady przemysłowe sytuować zasadniczo po zawiętrznej stronie w stosunku do miasta.

Zakłady przemysłowe, lokalizowane w strefie podmiejskiej dzielą się na cztery grupy:

I- powstające na miejscowej bazie surowcowej, mineralnej i rolniczej,

II- zakładane w celu wykorzystania produktów pobocznych lub odpadków wytwarzanych przez inne zakłady przemysłowe znajdujące się na danym terenie.

Zakłady te należy lokalizować w pobliżu przemysłu, z którym są związane swoją produkcją.

III- usługowe dla miasta lub strefy podmiejskiej związane bezpośrednio ,

IV- z danym miastem, lecz nie podlegające lokalizacji na samym jego obszarze z przyczyn sanitarnych i innych.

Rozróżnia się dwa rodzaje lokalizacji zakładów przemysłowych w strefie podmiejskiej.

1 - lokalizacja przemysłu na terenach nowych, poza obrębem istniejących osiedli. W rezultacie takiej lokalizacji znajdzie potrzeba wybudowania nowego osiedla mieszkaniowego, obsługującego dany zakład przemysłowy.

2 - w pobliżu już istniejących terenów osiedleńczych - dotyczy to przede wszystkim przemysłu obsługującego dane osiedla.

Ten drugi rodzaj jest korzystniejszy z uwagi na unikanie tworzenia nowych punktów osadniczych.

2. Gospodarka rolna

Pod pojęciem gospodarki rolnej strefy podmiejskiej rozumiemy zespół gospodarstw państwowych, spółdzielni produkcyjnych, ośrodków maszynowych, spółdzielczych i indywidualnych ogródków działkowych, specjalizujących się w wykonaniu szczególnych zadań w stosunku do miasta.

Gospodarkę rolną będącą podstawowym elementem strefy podmiejskiej należy planować łącznie z wszystkimi pozostałymi gałęziami gospodarki narodowej tego obszaru. Do zadań tej gałęzi gospodarki należy przede wszystkim zaopatrywanie mieszkańców miasta w produkty spożywcze, nie znoszące długiego transportu i łatwo psujące się jak np. świeże warzywa, owoce miękkie, ziemniaki a w znacznym stopniu mleko, i mięso.

Powyższe główne funkcje strefy podmiejskiej podkreśla wspomniana już Uchwała Prezydium Rządu z grudnia 1951r. - jak również uchwała XVIII - Zjazdu W.K.P./b/ postanawiająca: "stworzyć dookoła ważnych miast bazy ziemniaczano-warzywne i hodowlane w zupełności zabezpieczające zaopatrzenie tych ośrodków w warzywa i ziemniaki, a w znacznym stopniu również w mleko i mięso".

O tych zadaniach strefy podmiejskiej mówi również ustawa o powojennym 5-letnim planie budowy i rozwoju gospodarki narodowej Z.S.R.R w latach 1945-50.

Nie można jednak pominąć drugorzędnych gałęzi produkcji, jak i pszczelarstwa, drobiarstwa, rybactwa, kwaciarstwa itp. Podmiejską gospodarkę rolną powinna cechować wielostronność.

Przy planowaniu podmiejskich terenów rolniczych należy w szczególności:

- a - obliczyć zapotrzebowanie produktów zwłaz cza wymienionych wyżej, - dla ludności miasta wraz z ludnością strefy podmiejskiej, przyjmując cyfrę ludności, ustaloną w planie, oraz opierając się na teoretycznych normach spożycia zalecanych przez lekarzy i higienistów.

Radzieckie normy żywienia wg. Wasiliewa + przewidują na 1-ną osobę w ciągu doby w warunkach umiarkowanej pracy fizycznej łącznie spożycie równowarte ok. 3200 kaloriom. Wg. innego nieco ujęcia dorosły człowiek powinien spożywać dziennie ok. 714 gr. pokarmów pochodzenia zwierzęcego / 27,6 % / oraz 1225 gr. pokarmów pochodzenia roślinnego / 72,4 % / w tej ilości ok. 300-400 gr. warzyw.

- b - obliczyć powierzchnię terenów żywicielskich niezbędnych dla możliwie maksymalnego pokrycia tego zapotrzebowania,

Wzrost ekonomiki i planirowki przigrodowego sielskiego choziajstwa

drogą produkcji na obszarze strefy podmiejskiej,-

c - ustalić podział funkcjonalny terenów rolnych, rodzaj, specjalność i rozmieszczenie gospodarstw rolnych, ogrodniczych, hodowlanych, ośrodków maszynowych wraz z podaniem ich planowego rozwoju,-

biorąc zarówno w pkt. jak i c - pod uwagę warunki glebowe, morfologiczne, hydrologiczne, klimatyczne oraz warunki komunikacyjne, umożliwiające zarówno powiązanie poszczególnych gospodarstw między sobą, jak zwłaszcza dowóz tych produktów do miasta.

W trakcie prac nad planem obszarów żywiejskich strefy podmiejskiej należy opracować zagadnienie melioracji i nawodnienia, terenów o dobrych glebach zbadać możliwości wykorzystania odpadków i ścieków komunalnych dla nawożenia terenów upraw rolnych i warzywniczych, odpadków z miejskich zakładów żywienia zbiorowego dla hodowli świń, możliwości wykorzystania pary wodnej zakładów przemysłowych, central ciepłych i elektrowni dla ciepłarni i inspektoratów, opracować rozmieszczenie ochronnych pasów zadrzewionych oraz zieleni towarzyszącej w nawiązaniu do ~~zabudowy~~ istniejącej.

Z braku dostatecznie pewnych norm należy opierać się tu na gruntownej analizie warunków miejscowych. Studia prowadzone w Z.S.R.R. wykazują, że na 50 tys. mieszkańców potrzeba ok. 2000 ha terenów rolnych, z których ok. 1200 ha zużywa się na produkcję mleka, zaś 800 ha przeznaczają pod sady i ogrody warzywne oraz hodowlę świń i drobiu. *czy to wystarczy do uprawy? a co z uprawą wg gleb?*

Rechenberg + określa np. dla miast niemieckich obszar terenów rolno-ogrodniczych w sposób następujący:

<i>z Rechenbergem!</i>	dla miast	20 tys. na 1-go mieszkańca	576 m ²
<i>nie są mi dane</i>	"	50 " " "	300 "
<i>myśl w warunkach!</i>	"	100 " " "	2645 "
	"	200 " " "	118,5 "
	"	500 " " "	85 "

Dane powyższe, jako pozbawione dostatecznej kontroli należy rozpatrywać z daleko idącym zastrzeżeniem.

Warzywnictwo.- spożycie warzyw w Polsce jest wciąż jeszcze małe i nie odpowiada wymaganiom racjonalnego odżywiania. Spożycie ^{za} dzienne wg. Wasiliewa powinno wynosić 300 gr. na osobę.

+ "Einmaleins der Siedlung" -

jak ten indywidualny... w rzeczywistości... i... nie jest, choć... i...

Warzywa z tej samej powierzchni zajętej pod uprawę, dostarczają produktów o 4-krotnie większej wartości odżywczej niż uprawy zbożowe.

Zabezpieczenie odpowiedniej osłony dla upraw warzywniczych jest koniecznym warunkiem produkcji. Obszary upraw warzywniczych powinny mieć zapewnioną dostateczną ilość wody do podlewania. Wysokie plony wymagają dużej wilgotności. Doświadczenia wskazują, że roślina na wyprodukowanie 1 kg. swojej wagi potrzebuje ok. 80 kg. wody, przyczym przy różnych roślinach istnieją duże odchylenia od wskazanej normy średniej. Zapewnienie takich ilości wody jest często problemem bardzo trudnym do spełnienia.

Gospodarstwa prowadzące w większych ilościach szklarniowo-inspektową uprawę warzyw należy lokalizować bliżej miasta, bliżej źródeł dostawy nawozów, odpadków organicznych i pary z elektrowni, ciepłowni ew. innych zakładów przemysłowych.

W miarę oddalania się od miasta maleje procent upraw pod szkłem.

Sadownictwo - Normy radzieckie przewidują 100 m²- sadów tj. 4- drzewa owocowe na 1-go mieszkańca, czyli 5-krotnie więcej od stanu obecnego w Polsce.

Sady najlepiej jest rozmieszczać w pierwszym wewnętrznym, parków leśnych pierścieniu zieleni otaczającej miasto. Wypełniają one wtedy przestrzenie wolne między lasami, które tworzą dla nich osłonę przed wiatrami.

Na tereny sadownicze należy wybierać tereny suche, nachylone ku południowo-zachodowi ostatecznie północo-zachodowi. Sad należy starannie ochraniać od zimnych wiatrów od strony północnej i wschodniej, (od strony zachodniej). Należy unikać terenów wilgotnych oraz położonych w kotlinach, gdzie zachodzi obawa wytworzenia się zastoi zimnego powietrza.

Gospodarka hodowlana.

Obliczenie obszaru terenów hodowlanych można oprzeć na normach wydajności bydła, która zależy od rasy bydła i rodzaju pasz. Przy projektowaniu terenów hodowlanych na 1-go mieszkańca należy przyjmować obszar wynoszący ok. 250-300 m².

W różnych regionach w zależności od typu i sposobu prowadzenia gospodarstwa hodowlanego będą występować prawdopodobnie znacz-

ne różnice. Jest pewne, że gospodarstwa hodowlane będą miały najczęściej charakter mieszany i nie ograniczą się tylko do produkcji mlecznej.

Poważne znaczenie gospodarcze posiada hodowla świń oparta na zużyciu odpadków z zakładów żywienia miasta. Gospodarstwa mleczne należy sytuować w sąsiedztwie podmokłych łąk.

Tuczarnie drobiu należy umieszczać poza miastem, po stronie zawietrznej, na uboczu i z dala od osiedli, na terenie dużym, suchym z wodą przepływową lub stawem, łatwym do skanalizowania z uwagi na rzeźnię, którą naogół należy lokalizować na miejscu.

Ze względu na dowóz produktów rolnych najbliższej miasta i przy głównych traktach sytuować należy gospodarstwa czysto warzywnicze, następnie warzywniczo-mleczne, i warzywniczo-ziemniaczano-mleczne, natomiast gospodarstwa hodowlano-mleczne dopiero w bardziej oddalonych częściach strefy podmiejskiej. Gospodarstwa cieplarniano-inspektowe należy sytuować w granicach właściwego miasta, w pobliżu elektrowni i ciepłowni.

Również gospodarstwa bekonowe umieszczać należy w pobliżu miasta. Natomiast bazy hodowli bydła / rogacizny i świń /- mogą być lokowane w znacznej odległości od miasta.

Im dalej od miasta, tym intensywność gospodarki maleje, następuje stopniowy zanik sadownictwa i warzywnictwa oraz przejście na rośliny kłosowe i okopowe.

Przy planowaniu gospodarki rolnej należy dążyć do tego, aby najcenniejsze grunty zachowano pod uprawy. Trzeba przytym pamiętać że o wartości gruntów stanowi nie tylko rodzaj gleby, oraz warunki klimatyczne ale również stopień powiązania komunikacyjnego danego obszaru ~~z miastem~~ z miastem, jak też położenie tych gruntów w stosunku do zbiorników wodnych, stron świata itp.

Należy położyć duży nacisk na zmeliorowanie nieużytków, gdyż mogą one w znacznym stopniu powiększyć możliwości produkcyjne przez wykorzystanie na cele upraw.

Przy projektowaniu wykorzystania ścieków miejskich można liczyć, że w mieście skanalizowanym na każde 1000 mieszkańców przyjmuje się możliwość nawiezienia 1,0 - 1,5 ha. W mieście nieskanalizowanym można nawieźć pod uprawę warzyw 1,5 - 2,0 ha na każde 1000 mieszkańców.

Wykorzystanie ścieków i odpadów miejskich opłaca się jedynie wówczas, gdy wykorzystuje się je na miejscu, bez transportu, a co za tym idzie, należy gospodarstwa, które mają zużytkować te nieczystości, lokalizować w pobliżu odpowiednich urządzeń sanitarno-technicznych. Urządzenia te są zwykle lokalizowane w bezpośredniej bliskości miasta, co znów może kolidować z przepisami regulującymi odległość pól, wykorzystujących ścieki, od terenów mieszkaniowych. Odległość ta nie może być mniejsza niż 1-2 km.

3 - Organizacja wypoczynku podmiejskiego

wszystkie normy wg. M.O. Chauklego i K.M. Bułgakowa/ *z kodu!*
Rozróżnia się wypoczynek krótko- i długotrwały.

Do celów wypoczynku krótkotrwałego służą:

atki
eśne
Duże masywy leśne, rozciągające się w najbliższych okolicach miasta, przeznaczone do masowego użytku jego mieszkańców, noszą nazwę parków leśnych. Aby mogły one spełnić swą funkcję muszą one mieć przede wszystkim dobre połączenie komunikacyjne z miastem dojazd nie powinien wynosić więcej jak 1 - godzinę. Masywy leśne, leżące dalej od miasta, spełniają inną rolę, są mianowicie wykorzystywane dla długotrwałego wypoczynku.

Liczbę użytkowników parków leśnych przyjmuje się w wysokości 10-15 % mieszkańców miasta. Powierzchnię parków oblicza się na podstawie normy 500 km na użytkownika.

Park leśny powinien rozciągać się na przestrzeni kilku do kilkunastu setek hektarów i powinien o ile to jest możliwe, znajdować się w pobliżu zbiorników wodnych odpowiednich do kąpeli i dla sportów wodnych. Las przeznaczony jako miejsce wypoczynku powinien być właściwie zagospodarowany i przystosowany, a w pierwszym rzędzie wyposażony w odpowiednie budynki i urządzenia obsługujące wycieczkowiczów. Przy tym jednak musi być zachowany naturalny stan krajobrazu i środowiska przyrodniczego.

Sposób rozwiązania tego zagadnienia zależy od wielkości danego miasta. W przypadku miast niedużych sprawa jest zasadniczo prosta, gdyż tereny potrzebne do tego celu są nieduże a urządzenia nieskomplikowane. Wszystko z łatwością mieści się w okolicach miasta, - nawet bez specjalnej rozbudowanej sieci komunikacyjnej.

Równoległe ze wzrostem miasta wzrasta i komplikuje się zagadnienie wypoczynku podmiejskiego.

Olbrzymie znaczenie dla rozwiązania tego zagadnienia posiadają przede wszystkim warunki naturalne terenów podmiejskich. Jeśli w pobliżu miasta brak odpowiednich terenów, trzeba szukać ich dalej co stwarza dodatkowe trudności.

b - Plaże kąpielowe należą do najbardziej przyjemnych i pożądanych form wypoczynku. Powierzchnię plaż oblicza się przyjmując przeciętnie 1-3 m² na użytkownika. Odległość ich od miasta powinna być analogiczna jak w parkach leśnych.

c - Plaże - lecznicze tereny przeznaczone do kąpeli powietrznych odkrytych i zakrytych wraz z terenami sportowymi.

d - Domki jedno - lub kilkućniowego wypoczynku.

Składają się ze stołówek, sypialni, czytelni i biblioteki, ambulatorium, pomieszczeń administracyjno-gospodarczych oraz urządzeń sportowych. Projektuje się je przeważnie na ok. 200 miejsc, przyjmując 200-250 m² działki na 1- miejsce. Pojemność tych domów może być większa lub mniejsza w zależności od warunków lokalnych.

e - Ośrodki krótkiego wypoczynku - przystosowane są jedynie do użytku dziennego, a więc nie posiadają sypialni. Pojemność ich ob-

licza się na ok. 500 osób, przyjmując 3-osoby na 1 ha. Ośrodki takie mogą składać się z namiotów lub małych domków letnich. Zapotrzebowanie terenu przyjmuje się licząc:

- 30 % użytkowników plaży,-
- 30 % " solarium,- po 5 m2 na użytkownika
- 35 % " kąpieli powietrznych,- w tym 20 %
na werandach odkrytych,-
- 15 % " na werandach zakrytych,-
- 5 % " terenów sportowych,-

W zakres urządzeń dla wypoczynku długotrwałego wchodzi:

15^a - Sanatoria.

Pojemność tego rodzaju zakładu leczniczo- profilaktycznego waha się od 100- 3000 łóżek, a zapotrzebowanie terenu oblicza się przyjmując 250-400 m2 na łóżko.

Są to urządzenia leczniczo-profilaktyczne, opierające się przede wszystkim na leczniczych właściwościach danego terenu jak: klimat, wody mineralne, błota lecznicze itp.

~~14x-15x-16x-17x-18x-19x-20x-21x-22x-23x-24x-25x-26x-27x-28x-29x-30x-31x-32x-33x-34x-35x-36x-37x-38x-39x-40x-41x-42x-43x-44x-45x-46x-47x-48x-49x-50x-51x-52x-53x-54x-55x-56x-57x-58x-59x-60x-61x-62x-63x-64x-65x-66x-67x-68x-69x-70x-71x-72x-73x-74x-75x-76x-77x-78x-79x-80x-81x-82x-83x-84x-85x-86x-87x-88x-89x-90x-91x-92x-93x-94x-95x-96x-97x-98x-99x-100x-101x-102x-103x-104x-105x-106x-107x-108x-109x-110x-111x-112x-113x-114x-115x-116x-117x-118x-119x-120x-121x-122x-123x-124x-125x-126x-127x-128x-129x-130x-131x-132x-133x-134x-135x-136x-137x-138x-139x-140x-141x-142x-143x-144x-145x-146x-147x-148x-149x-150x-151x-152x-153x-154x-155x-156x-157x-158x-159x-160x-161x-162x-163x-164x-165x-166x-167x-168x-169x-170x-171x-172x-173x-174x-175x-176x-177x-178x-179x-180x-181x-182x-183x-184x-185x-186x-187x-188x-189x-190x-191x-192x-193x-194x-195x-196x-197x-198x-199x-200x-201x-202x-203x-204x-205x-206x-207x-208x-209x-210x-211x-212x-213x-214x-215x-216x-217x-218x-219x-220x-221x-222x-223x-224x-225x-226x-227x-228x-229x-230x-231x-232x-233x-234x-235x-236x-237x-238x-239x-240x-241x-242x-243x-244x-245x-246x-247x-248x-249x-250x-251x-252x-253x-254x-255x-256x-257x-258x-259x-260x-261x-262x-263x-264x-265x-266x-267x-268x-269x-270x-271x-272x-273x-274x-275x-276x-277x-278x-279x-280x-281x-282x-283x-284x-285x-286x-287x-288x-289x-290x-291x-292x-293x-294x-295x-296x-297x-298x-299x-300x-301x-302x-303x-304x-305x-306x-307x-308x-309x-310x-311x-312x-313x-314x-315x-316x-317x-318x-319x-320x-321x-322x-323x-324x-325x-326x-327x-328x-329x-330x-331x-332x-333x-334x-335x-336x-337x-338x-339x-340x-341x-342x-343x-344x-345x-346x-347x-348x-349x-350x-351x-352x-353x-354x-355x-356x-357x-358x-359x-360x-361x-362x-363x-364x-365x-366x-367x-368x-369x-370x-371x-372x-373x-374x-375x-376x-377x-378x-379x-380x-381x-382x-383x-384x-385x-386x-387x-388x-389x-390x-391x-392x-393x-394x-395x-396x-397x-398x-399x-400x-401x-402x-403x-404x-405x-406x-407x-408x-409x-410x-411x-412x-413x-414x-415x-416x-417x-418x-419x-420x-421x-422x-423x-424x-425x-426x-427x-428x-429x-430x-431x-432x-433x-434x-435x-436x-437x-438x-439x-440x-441x-442x-443x-444x-445x-446x-447x-448x-449x-450x-451x-452x-453x-454x-455x-456x-457x-458x-459x-460x-461x-462x-463x-464x-465x-466x-467x-468x-469x-470x-471x-472x-473x-474x-475x-476x-477x-478x-479x-480x-481x-482x-483x-484x-485x-486x-487x-488x-489x-490x-491x-492x-493x-494x-495x-496x-497x-498x-499x-500x-501x-502x-503x-504x-505x-506x-507x-508x-509x-510x-511x-512x-513x-514x-515x-516x-517x-518x-519x-520x-521x-522x-523x-524x-525x-526x-527x-528x-529x-530x-531x-532x-533x-534x-535x-536x-537x-538x-539x-540x-541x-542x-543x-544x-545x-546x-547x-548x-549x-550x-551x-552x-553x-554x-555x-556x-557x-558x-559x-560x-561x-562x-563x-564x-565x-566x-567x-568x-569x-570x-571x-572x-573x-574x-575x-576x-577x-578x-579x-580x-581x-582x-583x-584x-585x-586x-587x-588x-589x-590x-591x-592x-593x-594x-595x-596x-597x-598x-599x-600x-601x-602x-603x-604x-605x-606x-607x-608x-609x-610x-611x-612x-613x-614x-615x-616x-617x-618x-619x-620x-621x-622x-623x-624x-625x-626x-627x-628x-629x-630x-631x-632x-633x-634x-635x-636x-637x-638x-639x-640x-641x-642x-643x-644x-645x-646x-647x-648x-649x-650x-651x-652x-653x-654x-655x-656x-657x-658x-659x-660x-661x-662x-663x-664x-665x-666x-667x-668x-669x-670x-671x-672x-673x-674x-675x-676x-677x-678x-679x-680x-681x-682x-683x-684x-685x-686x-687x-688x-689x-690x-691x-692x-693x-694x-695x-696x-697x-698x-699x-700x-701x-702x-703x-704x-705x-706x-707x-708x-709x-710x-711x-712x-713x-714x-715x-716x-717x-718x-719x-720x-721x-722x-723x-724x-725x-726x-727x-728x-729x-730x-731x-732x-733x-734x-735x-736x-737x-738x-739x-740x-741x-742x-743x-744x-745x-746x-747x-748x-749x-750x-751x-752x-753x-754x-755x-756x-757x-758x-759x-760x-761x-762x-763x-764x-765x-766x-767x-768x-769x-770x-771x-772x-773x-774x-775x-776x-777x-778x-779x-780x-781x-782x-783x-784x-785x-786x-787x-788x-789x-790x-791x-792x-793x-794x-795x-796x-797x-798x-799x-800x-801x-802x-803x-804x-805x-806x-807x-808x-809x-810x-811x-812x-813x-814x-815x-816x-817x-818x-819x-820x-821x-822x-823x-824x-825x-826x-827x-828x-829x-830x-831x-832x-833x-834x-835x-836x-837x-838x-839x-840x-841x-842x-843x-844x-845x-846x-847x-848x-849x-850x-851x-852x-853x-854x-855x-856x-857x-858x-859x-860x-861x-862x-863x-864x-865x-866x-867x-868x-869x-870x-871x-872x-873x-874x-875x-876x-877x-878x-879x-880x-881x-882x-883x-884x-885x-886x-887x-888x-889x-890x-891x-892x-893x-894x-895x-896x-897x-898x-899x-900x-901x-902x-903x-904x-905x-906x-907x-908x-909x-910x-911x-912x-913x-914x-915x-916x-917x-918x-919x-920x-921x-922x-923x-924x-925x-926x-927x-928x-929x-930x-931x-932x-933x-934x-935x-936x-937x-938x-939x-940x-941x-942x-943x-944x-945x-946x-947x-948x-949x-950x-951x-952x-953x-954x-955x-956x-957x-958x-959x-960x-961x-962x-963x-964x-965x-966x-967x-968x-969x-970x-971x-972x-973x-974x-975x-976x-977x-978x-979x-980x-981x-982x-983x-984x-985x-986x-987x-988x-989x-990x-991x-992x-993x-994x-995x-996x-997x-998x-999x-1000x-1001x-1002x-1003x-1004x-1005x-1006x-1007x-1008x-1009x-1010x-1011x-1012x-1013x-1014x-1015x-1016x-1017x-1018x-1019x-1020x-1021x-1022x-1023x-1024x-1025x-1026x-1027x-1028x-1029x-1030x-1031x-1032x-1033x-1034x-1035x-1036x-1037x-1038x-1039x-1040x-1041x-1042x-1043x-1044x-1045x-1046x-1047x-1048x-1049x-1050x-1051x-1052x-1053x-1054x-1055x-1056x-1057x-1058x-1059x-1060x-1061x-1062x-1063x-1064x-1065x-1066x-1067x-1068x-1069x-1070x-1071x-1072x-1073x-1074x-1075x-1076x-1077x-1078x-1079x-1080x-1081x-1082x-1083x-1084x-1085x-1086x-1087x-1088x-1089x-1090x-1091x-1092x-1093x-1094x-1095x-1096x-1097x-1098x-1099x-1100x-1101x-1102x-1103x-1104x-1105x-1106x-1107x-1108x-1109x-1110x-1111x-1112x-1113x-1114x-1115x-1116x-1117x-1118x-1119x-1120x-1121x-1122x-1123x-1124x-1125x-1126x-1127x-1128x-1129x-1130x-1131x-1132x-1133x-1134x-1135x-1136x-1137x-1138x-1139x-1140x-1141x-1142x-1143x-1144x-1145x-1146x-1147x-1148x-1149x-1150x-1151x-1152x-1153x-1154x-1155x-1156x-1157x-1158x-1159x-1160x-1161x-1162x-1163x-1164x-1165x-1166x-1167x-1168x-1169x-1170x-1171x-1172x-1173x-1174x-1175x-1176x-1177x-1178x-1179x-1180x-1181x-1182x-1183x-1184x-1185x-1186x-1187x-1188x-1189x-1190x-1191x-1192x-1193x-1194x-1195x-1196x-1197x-1198x-1199x-1200x-1201x-1202x-1203x-1204x-1205x-1206x-1207x-1208x-1209x-1210x-1211x-1212x-1213x-1214x-1215x-1216x-1217x-1218x-1219x-1220x-1221x-1222x-1223x-1224x-1225x-1226x-1227x-1228x-1229x-1230x-1231x-1232x-1233x-1234x-1235x-1236x-1237x-1238x-1239x-1240x-1241x-1242x-1243x-1244x-1245x-1246x-1247x-1248x-1249x-1250x-1251x-1252x-1253x-1254x-1255x-1256x-1257x-1258x-1259x-1260x-1261x-1262x-1263x-1264x-1265x-1266x-1267x-1268x-1269x-1270x-1271x-1272x-1273x-1274x-1275x-1276x-1277x-1278x-1279x-1280x-1281x-1282x-1283x-1284x-1285x-1286x-1287x-1288x-1289x-1290x-1291x-1292x-1293x-1294x-1295x-1296x-1297x-1298x-1299x-1300x-1301x-1302x-1303x-1304x-1305x-1306x-1307x-1308x-1309x-1310x-1311x-1312x-1313x-1314x-1315x-1316x-1317x-1318x-1319x-1320x-1321x-1322x-1323x-1324x-1325x-1326x-1327x-1328x-1329x-1330x-1331x-1332x-1333x-1334x-1335x-1336x-1337x-1338x-1339x-1340x-1341x-1342x-1343x-1344x-1345x-1346x-1347x-1348x-1349x-1350x-1351x-1352x-1353x-1354x-1355x-1356x-1357x-1358x-1359x-1360x-1361x-1362x-1363x-1364x-1365x-1366x-1367x-1368x-1369x-1370x-1371x-1372x-1373x-1374x-1375x-1376x-1377x-1378x-1379x-1380x-1381x-1382x-1383x-1384x-1385x-1386x-1387x-1388x-1389x-1390x-1391x-1392x-1393x-1394x-1395x-1396x-1397x-1398x-1399x-1400x-1401x-1402x-1403x-1404x-1405x-1406x-1407x-1408x-1409x-1410x-1411x-1412x-1413x-1414x-1415x-1416x-1417x-1418x-1419x-1420x-1421x-1422x-1423x-1424x-1425x-1426x-1427x-1428x-1429x-1430x-1431x-1432x-1433x-1434x-1435x-1436x-1437x-1438x-1439x-1440x-1441x-1442x-1443x-1444x-1445x-1446x-1447x-1448x-1449x-1450x-1451x-1452x-1453x-1454x-1455x-1456x-1457x-1458x-1459x-1460x-1461x-1462x-1463x-1464x-1465x-1466x-1467x-1468x-1469x-1470x-1471x-1472x-1473x-1474x-1475x-1476x-1477x-1478x-1479x-1480x-1481x-1482x-1483x-1484x-1485x-1486x-1487x-1488x-1489x-1490x-1491x-1492x-1493x-1494x-1495x-1496x-1497x-1498x-1499x-1500x-1501x-1502x-1503x-1504x-1505x-1506x-1507x-1508x-1509x-1510x-1511x-1512x-1513x-1514x-1515x-1516x-1517x-1518x-1519x-1520x-1521x-1522x-1523x-1524x-1525x-1526x-1527x-1528x-1529x-1530x-1531x-1532x-1533x-1534x-1535x-1536x-1537x-1538x-1539x-1540x-1541x-1542x-1543x-1544x-1545x-1546x-1547x-1548x-1549x-1550x-1551x-1552x-1553x-1554x-1555x-1556x-1557x-1558x-1559x-1560x-1561x-1562x-1563x-1564x-1565x-1566x-1567x-1568x-1569x-1570x-1571x-1572x-1573x-1574x-1575x-1576x-1577x-1578x-1579x-1580x-1581x-1582x-1583x-1584x-1585x-1586x-1587x-1588x-1589x-1590x-1591x-1592x-1593x-1594x-1595x-1596x-1597x-1598x-1599x-1600x-1601x-1602x-1603x-1604x-1605x-1606x-1607x-1608x-1609x-1610x-1611x-1612x-1613x-1614x-1615x-1616x-1617x-1618x-1619x-1620x-1621x-1622x-1623x-1624x-1625x-1626x-1627x-1628x-1629x-1630x-1631x-1632x-1633x-1634x-1635x-1636x-1637x-1638x-1639x-1640x-1641x-1642x-1643x-1644x-1645x-1646x-1647x-1648x-1649x-1650x-1651x-1652x-1653x-1654x-1655x-1656x-1657x-1658x-1659x-1660x-1661x-1662x-1663x-1664x-1665x-1666x-1667x-1668x-1669x-1670x-1671x-1672x-1673x-1674x-1675x-1676x-1677x-1678x-1679x-1680x-1681x-1682x-1683x-1684x-1685x-1686x-1687x-1688x-1689x-1690x-1691x-1692x-1693x-1694x-1695x-1696x-1697x-1698x-1699x-1700x-1701x-1702x-1703x-1704x-1705x-1706x-1707x-1708x-1709x-1710x-1711x-1712x-1713x-1714x-1715x-1716x-1717x-1718x-1719x-1720x-1721x-1722x-1723x-1724x-1725x-1726x-1727x-1728x-1729x-1730x-1731x-1732x-1733x-1734x-1735x-1736x-1737x-1738x-1739x-1740x-1741x-1742x-1743x-1744x-1745x-1746x-1747x-1748x-1749x-1750x-1751x-1752x-1753x-1754x-1755x-1756x-1757x-1758x-1759x-1760x-1761x-1762x-1763x-1764x-1765x-1766x-1767x-1768x-1769x-1770x-1771x-1772x-1773x-1774x-1775x-1776x-1777x-1778x-1779x-1780x-1781x-1782x-1783x-1784x-1785x-1786x-1787x-1788x-1789x-1790x-1791x-1792x-1793x-1794x-1795x-1796x-1797x-1798x-1799x-1800x-1801x-1802x-1803x-1804x-1805x-1806x-1807x-1808x-1809x-1810x-1811x-1812x-1813x-1814x-1815x-1816x-1817x-1818x-1819x-1820x-1821x-1822x-1823x-1824x-1825x-1826x-1827x-1828x-1829x-1830x-1831x-1832x-1833x-1834x-1835x-1836x-1837x-1838x-1839x-1840x-1841x-1842x-1843x-1844x-1845x-1846x-1847x-1848x-1849x-1850x-1851x-1852x-1853x-1854x-1855x-1856x-1857x-1858x-1859x-1860x-1861x-1862x-1863x-1864x-1865x-1866x-1867x-1868x-1869x-1870x-1871x-1872x-1873x-1874x-1875x-1876x-1877x-1878x-1879x-1880x-1881x-1882x-1883x-1884x-1885x-1886x-1887x-1888x-1889x-1890x-1891x-1892x-1893x-1894x-1895x-1896x-1897x-1898x-1899x-1900x-1901x-1902x-1903x-1904x-1905x-1906x-1907x-1908x-1909x-1910x-1911x-1912x-1913x-1914x-1915x-1916x-1917x-1918x-1919x-1920x-1921x-1922x-1923x-1924x-1925x-1926x-1927x-1928x-1929x-1930x-1931x-1932x-1933x-1934x-1935x-1936x-1937x-1938x-1939x-1940x-1941x-1942x-1943x-1944x-1945x-1946x-1947x-1948x-1949x-1950x-1951x-1952x-1953x-1954x-1955x-1956x-1957x-1958x-1959x-1960x-1961x-1962x-1963x-1964x-1965x-1966x-1967x-1968x-1969x-1970x-1971x-1972x-1973x-1974x-1975x-1976x-1977x-1978x-1979x-1980x-1981x-1982x-1983x-1984x-1985x-1986x-1987x-1988x-1989x-1990x-1991x-1992x-1993x-1994x-1995x-1996x-1997x-1998x-1999x-2000x-2001x-2002x-2003x-2004x-2005x-2006x-2007x-2008x-2009x-2010x-2011x-2012x-2013x-2014x-2015x-2016x-2017x-2018x-2019x-2020x-2021x-2022x-2023x-2024x-2025x-2026x-2027x-2028x-2029x-2030x-2031x-2032x-2033x-2034x-2035x-2036x-2037x-2038x-2039x-2040x-2041x-2042x-2043x-2044x-2045x-2046x-2047x-2048x-2049x-2050x-2051x-2052x-2053x-2054x-2055x-2056x-2057x-2058x-2059x-2060x-2061x-2062x-2063x-2064x-2065x-2066x-2067x-2068x-2069x-2070x-2071x-2072x-2073x-2074x-2075x-2076x-2077x-2078x-2079x-2080x-2081x-2082x-2083x-2084x-2085x-2086x-2087x-2088x-2089x-2090x-2091x-2092x-2093x-2094x-2095x-2096x-2097x-2098x-2099x-2100x-2101x-2102x-2103x-2104x-2105x-2106x-2107x-2108x-2109x-2110x-2111x-2112x-2113x-2114x-2115x-2116x-2117x-2118x-2119x-2120x-2121x-2122x-2123x-2124x-2125x-2126x-2127x-2128x-2129x-2130x-2131x-2132x-2133x-2134x-2135x-2136x-2137x-2138x-2139x-2140x-2141x-2142x-2143x-2144x-2145x-2146x-2147x-2148x-2149x-2150x-2151x-2152x-2153x-2154x-2155x-2156x-2157x-2158x-2159x-2160~~

kiedy przystosowana częściowo do pobytu zimowego" szkoły leśnej"-
lub przeznaczona dla celów leczniczych. Obóz mieszczący 160- osób
w lecie w zimie pomieścić może 40-osób, 250- osobowy - 80 osób.

Obozy dla dzieci w wieku przedszkolnym.- powinny mieścić
się w budynkach przystosowanych jedynie do letniego użytkowania
poza tym urządzenia takie, jak w normalnych miejskich zakładach
dla dzieci przedszkolnych. Przewiduje się średnią pojemność 100-
150 miejsc, na działce 1-2 ha. Obozy te rozmieszcza się w sąsiedzt-
wie obozów pionierów lub osiedli letniskowych.

Obozy te rozmieszczać należy na terenach zdrowych i suchych, w
pobliżu lasów i zbiorników wodnych odpowiednich dla celów wycho-
wania fizycznego i zahartowania młodzieży. Odległość od miasta
może być duża, teren uzbrojony, krajobraz jak najbardziej natural-
ny.

Letniska. Sprawa planowania osiedli letniskowych jest zagad-
nieniem trudnym. Stwierdzić należy, że obecnie letniska są za-
mieszkiwane przez dużą ilość mieszkańców stałych zatrudnionych
w mieście. Dotyczy to szczególnie osiedli letniskowych rozmieszczono-
nych w sąsiedztwie linii kolejowych, wybiegających z dużych miast.
W miesiącach letnich, kiedy osiedla zapełniają się mieszkańcami
sezonowemi, zagęszczenie wzrasta do niepomiaralnych granic i wypo-
czynek staje się problematyczny.

~~Wielkość osiedli letniskowych nie powinna być większa niż maksymal-
ny wymiar 5 godzinny~~

Wielkość osiedli letniskowych szacować należy na ok. 5-10 % ogółu
ludności miasta, licząc od 1000 - 1500 m² na działkę dla domu in-
dywidualnego.

był tak mały przykład letnisko!

Dojazd do centrum miasta do osiedli letniskowych nie powinien
trwać dłużej niż maksimum 1,5 godziny.

Zadaniem planowania jest poprawa tego stanu rzeczy drogą ustale-
nia perspektywicznego rozwoju poszczególnych osiedli w oparciu
o przewidywany rozwój miasta i strefy podmiejskiej, przez rezer-
wowanie odpowiednich terenów, przez właściwe rozmieszczenie lud-
ności, zapewnienia dobrej komunikacji z miastem oraz stworzenie
odpowiednich warunków bytowo- kulturalnych mieszkańcom tych osied-
li.

lasami, wodami itp. tzn. terenami nadającymi się na lokalizację urządzeń wypoczynkowych, to urządzenia te można rozmieścić równomiernie na całym obszarze. Inaczej sprawa wygląda tam, gdzie odpowiednie tereny skupiają się w jednym określonym kierunku w stosunku do miasta np. na wybrzeżu morza, jeziora, nad rzeką itp. W tych przypadkach, następuje również koncentracja urządzeń wypoczynkowych.

Podsumowując stwierdzić należy, że strefa podmiejska ~~odgrywa~~ odgrywa ogromną rolę w zakresie zapewniania ludności miasta odpowiedniego wypoczynku. Orientacyjnie można przyjąć, że jest ona zdolna do obsługi 30 % - całego ~~wymagania~~ zapotrzebowania ludności miasta i strefy podmiejskiej w tym zakresie przy zastosowaniu następującego podziału:

Rodzaj urządzenia	Ilość korzystających	% - ludności miasta	% - ludności str. efy pod.
wypoczynkowego			
1- Sanatoria	3,0		% 3,0.
2- Domy wypoczynkowe	12,5		12,5
3- Obozy pionierów:	7,0		7,0
4- Sezonowe urządzenia dla dzieci	5,0		5,0
5- Letniska	5,0		
Razem	32,5 %		27,5 %

6 - nie rozdrabniać terenów zalesionych na małe działki, gdyż drzewostan w takich warunkach łatwo ginie. Raczej szukać lokalizacji w oparciu o masywy leśne.

Podmiejskie urządzenia wypoczynkowe należy zatem lokalizować w
naikorzystniejszych warunkach zdrowotnych i krajobrazowych w za-
letności od miejscowych warunków fizjograficznych albo centrali-
zując wszelkiego rodzaju formy wypoczynku w jednej okolicy albo
też rozpraszając poszczególne urządzenia na całym obszarze stre-
fy, podkreślić, aby przy lokalizacji wszystkich form urządzeń
wypoczynkowych w strefie podmiejskiej. Należy przy tym podkreślić
aby przy lokalizacji wszystkich form urządzeń wypoczynkowych w stre-
fie podmiejskiej chronić w naturalnym stanie szczególnie piękne
perspektywy krajobrazowe i punkty widokowe, jako ~~istotną część systemu~~

wartości kulturalne oraz atrakcje wycieczkowe.

F - Komunikacja w strefie podmiejskiej.

Najważniejszym zadaniem urządzeń komunikacyjnych w strefie podmiejskiej jest zapewnienie jeje mieszkańcom szybkiego dotarcia do centrum miasta. Ścisłe powiązanie miasta z jego strefą podmiejską powoduje bardzo silny ruch wymienny, osobowy i towarowy. W granicach strefy poza silnie rozwiniętą siecią komunikacji podmiejskiej znajdują się również linie i urządzenia komunikacji dalekobieżnej.

Przy planowaniu strefy podmiejskiej miast małych ~~się~~ ~~znajdują~~ ~~się~~ ~~zadania~~ ~~komunikacyjne~~ są prostą, - ograniczają się najczęściej do uporządkowania istniejącej sieci i ew. do zorganizowania komunikacji autobusowej do najsilniej zaludnionych ośrodków strefy.

W planie strefy podmiejskiej miast dużych zagadnienie to już się komplikuje, występują bowiem ~~kolęj~~, obok siebie różnego rodzaju środki lokomocji: kolej dalekobieżna i podmiejska, metro, tramwaj, troléjbus, autobus: - dla komunikacji towarowej - transport autami ciężarowymi. *wymagające w planie strefy podmiejskiej*
skoordynacji
Tereny dalej położone od miasta powinny być połączone z miastem liniami kolejowymi, tereny zaś leżące w pobliżu miasta powinna obsłużyć komunikacja wewnętrzna miasta wyprowadzona w tym celu poza granice miejskie, takby odciążała linie kolejowe. Należy uwzględnić rozwój indywidualnej komunikacji samochodowej, - przystosowując odpowiednio sieć dróg kołowych a w miastach położonych nad wodami, również komunikację wodną.

Pamiętać należy o dobrym wkomponowaniu drogi w krajobraz. Bardzo ważną rzeczą jest uporządkowanie terenów przy wejściu szlaku komunikacyjnego do miasta oraz architektoniczne podkreślenie samego wejścia.

G - Zagadnienie ludnościowe i układ osadniczy.

Ludność strefy podmiejskiej dzieli się na mieszkańców stałych mieszkających w tej strefie w ciągu całego roku, - i mieszkańców sezonowych, letników i wczasowiczów, mieszkających tu przede wszystkim w lecie.

Z punktu widzenia miejsca pracy stałych mieszkańców można podzielić na 2 zasadnicze grupy:

- 1 - utrzymujący się z pracy w przemyśle, rolnictwie, komunikacji i ~~w innych~~ usługach na terenie strefy podmiejskiej,
- 2 - utrzymujący się z pracy w mieście

Zatrudnieni w rolnictwie z uwagi na silne, rozdrobnienie gospodarstw rolnych wymykają się często spod statystyki. Pracują tu bowiem przeważnie członkowie rodzin, których główny żywiciel zatrudniony jest w przemyśle danego miasta lub strefy podmiejskiej. Stąd wysokie odsetki ludności pozornie zawodowo biernej.

Doświadczenie radzieckie przy pełnej kolektywizacji gospodarki rolnej - warianty podają następujący podział na grupy ludnościowe w strefie podmiejskiej.

grupa podstawowa / miastotwórcza	/-	35 - 36 %
grupa usługowa		- 12 - 15 %
grupa niesamodzielna		- 50 - 52 %

obliczając wielkość poszczególnych grup na okres perspektywiczny tą samą metodą jak to robimy dla miast, t.zn. w oparciu o przewidywany wzrost załóg produkcyjnych.

Analogicznie postępować możemy przy obliczaniu wielkości zaludnienia strefy podmiejskiej na okres perspektywiczny - przyjmując w grupie w podstawowej wzrost zatrudnienia w zakładach przemysłowych, spółdzielniach rolnych warzywniczych i hodowlanych, rozwój ilości dojeżdżających stąd do pracy na teren miasta, jak również ilości wszelkiego rodzaju letników.

Rozmieszczenie ludności w strefie podmiejskiej przybiera różne formy - zależnie od warunków lokalnych.

Charakterystyczną cechą wszystkich form rozmieszczenia ludności na obszarze strefy podmiejskiej jest ciążeniem ich ku miastu i ku szlakom komunikacyjnym biegnącym do miasta.

Rozróżnia się następujące formy rozmieszczenia ludności:

- 1- układ promienisty - wzdłuż głównych arterii komunikacyjnych,
- 2- układ zwarty przy zakładach przemysłowych i innych urządzeniach strefy podmiejskiej,
- 3- układ rozproszony - poszczególne punkty rozpro-

szone na całym obszarze strefy podmiejskiej.

Przyszła socjalistyczna forma gospodarki rolnej wprowadza nie tylko wyższy poziom wyrównaności rolnej, ale porządkuje równocześnie gospodarkę terenową i sposób zabudowy osiedli rolniczych, wprowadzając jasny podział terenu na cele gospodarki rolnej oraz na rozbudowę miast. Znosząc ogromną dowolność zamiany gruntów rolnych na budowlane co było plagą peryferii naszych miast-, w ramach gry sił wielko- i drobno kapitalistycznych, przyczynia się do uwolnienia osad podmiejskich z funkcji rolniczych, które odtąd zamiast na działkach siedliskowych odbywać się będą w podmiejskich, spółdzielczych ośrodkach produkcyjnych.

Różnica, jaka się zarysowuje między ~~miastą~~ wsią spółdzielczą podmiejską, a wsią na obszarach wyłącznie rolniczych, wynikać będzie między innymi, z odmiennego charakteru działek przyzagrodowych. O ile bowiem ~~ni~~ wsi istnieć będzie jeszcze jakiś czas potrzeba niewielkiego gospodarstwa indywidualnego na pokrycie własnych potrzeb konsumpcyjnych członka spółdzielni o tyle przy miastach łatwość zaopatrzenia w pieczywo i mięso usunie potrzebę prowadzenia własnego przyzagrodowego gospodarstwa rolnego, duże natomiast zapotrzebowanie mieszkańców miasta na specjalne wczesne i świeże warzywa, oraz owoce miękkie może wyspecjalizować uprawy na działkach przydomnych, - zmniejszanych powierzchniowo z uwagi na znaczną pracowitość tego rodzaju upraw.

Przy lokalizowaniu terenów osiedleńczych należy uwzględnić następujące podstawowe wymagania:

- 1 - odległość miejsca zamieszkania od miejsca pracy powinna być możliwie jak najmniejsza - dojazd osób zatrudnionych w mieście nie powinien trwać dłużej niż godzinę,
- 2 - tereny osiedlowe powinny:
 - a/ odpowiadać pod względem fizjograficznym,
 - b/ nadawać się ze względów sanitarnych,
 - c/ nie kolidować z wszelkiego rodzaju rezerwatami, strefami ochronnymi itp.
 - d/ posiadać uzbrojenie komunalne, albo nadawać się do łatwego uzbrojenia,
 - e/ zapewnić możliwość stworzenia mieszkańcom miasta jaknajlepszych warunków kulturalno-bytowych.

Podstawowa forma osiedleńcza dla ludności rolniczej na obszarze strefy podmiejskiej powinny być w okresie perspektywicznym osiedla oparte o gospodarstwa państwowe i spółdzielcze.

W związku więc z ogólnym rozwojem wszystkich gałęzi gospodarki narodowej, na obszarze strefy podmiejskiej a w szczególności przemysłu, miast i komunikacji jak również ze względów społ.-kult. należy usilnie dążyć do likwidacji rozproszonej, ekstensywnej formy osiedleńczej jako pozostałości drobnotowarowej chłopskiej gospodarki rolnej. Osadnictwo rozproszone wadliwe pod względem gospodarczym i społecznym zastępować należy zwartymi skupiskami ludności na terenach do tego przystosowanych i odpowiednio wyposażonych,

Należy przede wszystkim opierać się na racjonalnym wzroście, przebudowie oraz zabudowie miast i osiedli istniejących.

Decyzje budowy nowych osiedli podmiejskich o charakterze stałym należy, w celu zapobiegania rozpraszaniu, podejmować jedynie w wypadkach nieodzownych, pamiętając, ażeby ilość mieszkańców wynosiła co najmniej 3000 osób.

G - Ogólne zasady organizacji przestrzennej obszaru strefy podmiejskiej.

Podstawą dobrej, przestrzennej organizacji strefy podmiejskiej jest prawidłowa lokalizacja jej składowych elementów, ich wzajemne umiejętne powiązanie, jak również właściwe rozmieszczenie tych elementów w stosunku do miasta. Dobra organizacja polega właśnie na odpowiednim ustaleniu odległości pomiędzy miastem a poszczególnymi elementami strefy podmiejskiej, które rzecz jasna nie mogą wszystkie znaleźć się w jednakowym promieniu od miasta.

A więc np.: parki podmiejskie, przeznaczone dla wypoczynku krótkotrwałego, powinny znajdować się jaknajbliżej terenów osiedleńczych i łączyć się bezpośrednio z miejskimi terenami zielonemi i wypoczynkowymi; parki leśne natomiast przeznaczone dla wypoczynku dłuższego mogą znajdować się w dalszej odległości od miasta, domy wypoczynkowe, sanatoria, obozy pionierów można lokować jeszcze dalej od miasta, aż gdzieś w pobliżu zewnętrznej granicy strefy podmiejskiej. Osiedla mieszkaniowe powinny znajdować się bliżej miasta niż osiedla

letniskowe. Gospodarstwa warzywniczo-hodowlane, wykorzystujące nieczystości miejskie, ciepłarnie ogrzewane przez zakłady przemysłowe, - muszą znajdować się w pobliżu źródeł swego zaopatrzenia a gospodarstwa miejskie innego typu mogą być rozproszone na całym obszarze strefy podmiejskiej.

Przy ocenie odległości należy uwzględnić warunki komunikacyjne i czas przejazdu. Czynniki te odgrywają niekiedy większą rolę niż odległości absolutne.

I tak :

- 1 - odległość pomiędzy terenami przemysłowymi a terenami mieszkaniowymi powinna wynosić od 500 do 2000 m. w zależności od stopnia uciążliwości danego zakładu.
- 2 - odległość pomiędzy terenami przeznaczonymi na wszelkiego rodzaju wysypiska śmieci i odpadków pochodzenia organicznego i nieorganicznego a terenami mieszkaniowymi powinna wynosić nie mniej niż 2000 m.
- 3 - odległość od pól asenizacyjnych i irygacyjnych, zbiornic odpadków stałych, zakładów przeróbki i spalania śmieci - do terenów mieszkaniowych w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców oraz od pól filtracyjnych w miastach powyżej 300 tys. mieszkańców - 1000 m.
- 4 - od pól filtracyjnych dla miast powyżej 3000 tys. mieszkańców od pól nawożonych śmieciami miejskimi, od miejsc grzebalnych dla zwierząt itp. do terenów mieszkaniowych - 500 m.
- 5 - od terenów przeznaczonych dla kompostowania, pól irygacyjnych, stacji biologicznych, od baz składowania surowców utylizacyjnych i dużych komór biotermicznych - 300 m.
- 6 - od cmentarzy - 300 m.
- 7 - od linii kolejowych i autostrad - 100 m.
- 8 - od ujęcia wód pitnych do terenów mieszkaniowych i użyteczności publicznej granicą " strefy ochronnej " - ustalają odpowiednie władze sanitarne.-
- 9 - od wszelkich terenów bagnistych i mokradeł zagrażających malarią - 2000 do 3000 m.

Pomiędzy poszczególnymi elementami strefy podmiejskiej należy zachować odpowiednie odległości izolacyjne, określone wymagania-

mi sanitarnymi, technicznymi, architektonicznymi itp.

Bardzo duże znaczenie w organizacji strefy podmiejskiej ma właściwa lokalizacja na jej obszarze terenów zielonych, które pełnią tu szereg różnorodnych funkcji - od dekoracyjnych aż do ochronnych i zdrowotnych.

Pomocną w rozwiązaniu tego zagadnienia jest inwentaryzacja krajobrazu.

H - Sporządzenie projektu planu strefy podmiejskiej.

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń można ustalić, że prace związane z planowaniem strefy podmiejskiej dzielą się na 2 fazy:

- 1 - ustalenie podstaw ekonomicznych i sporządzenie szkicu koncepcyjnego / w skali 1: 100.000 /
- 2 - opracowanie założeń programowych i sporządzenie projektu planu zagospodarowania / w skali 1: 50.000/

W miarę potrzeby, po tych 2-fazach mogą nastąpić dalsze - nadopracowaniami szczegółowymi dla poszczególnych zagadnień i terenów specjalnych albo też dla poszczególnych fragmentów obszaru strefy podmiejskiej w skali 1: 25.000 ew. 1: 10.000.

Przed przystąpieniem do planowania należy:

- 1 - zapoznać się dokładnie z wytycznymi władz planowania gospodarczego,
- 2 - zebrać materiały kartograficzne,
- 3 - zapoznać się z ew. poprzednimi opracowaniami planistycznymi,
- 4 - przeprowadzić badania stanu istniejącego terenów objętych planowaniem.

W trakcie tych prac należy rozpatrzyć następujące zagadnienia,

- 1 - potrzeby miasta oraz jego mieszkańców w zakresie lokalizacji urządzeń i zakładów leżących w strefie podmiejskiej, organizacji terenów sportowych, wypoczynkowych itp.
- 2 - warunki fizjograficzne - rzeźbę terenu i hydrografię, zasoby surowcowe ich wielkość i możliwości eksploatacji rodzaje gleb, klimat oraz ew. walory lecznicze terenów

podmiejskich.

- 3 - przemysł i energetyka - stan istniejąca oraz możliwości rozwoju.
- 4 - gospodarkę wiejską - stan istniejący oraz możliwości rozwoju z punktu widzenia zaspokojenia potrzeb mieszkańców miasta i strefy podmiejskiej.
- 5 - tereny osiedleńcze - stan istniejący oraz przewidywane zapotrzebowanie.
- 6 - urządzenia dla wypoczynku jak wyżej.
- 7 - tereny zielone - jak wyżej.
- 8 - komunikację podmiejską - j.w.w celu stworzenia możliwie najdogodniejszych połączeń z miastem.
- 9 - warunki sanitarne - naświetlenie z tego punktu widzenia stanu istniejącego zabudowy, użytkowania i uzbrojenia terenów podmiejskich.
- 10 - zagadnienie krajobrazowo - architektonicznego wszelkiego rodzaju osiedli, sieci komunikacyjnych, zieleni itp. w celu ochrony i podkreślenia ich plastycznych właściwości.
- 11 - zakres prac pomiarowych - w celu zaktualizowania i uzupełnienia istniejących pokładów, w skali 1: 100.000, 1: 50.000 oraz poszczególnych części w skali 1:25.000.

Wskazane jest przygotowanie fotoszkieł.

W rezultacie przeprowadzonych prac otrzymuje się materiał inwentaryzacyjny - mający wpływ na odpowiednie interpretowanie wytycznych, opracowanie założeń programowych oraz projektu perspektywicznego planu rozwoju strefy podmiejskiej.

Zakończenie.

Tak przedstawiają się w skrócie główne zadania, podstawy i metodologiczna odrębność planowania strefy podmiejskiej.

Widać stąd, że obejmuje ono szeroki krąg zagadnień, posiadających ogromne znaczenie państwowe. Planowanie to posiada decydujące znaczenie dla zapobieżenia wielu faktom ujemnym jak: zniszczenie lasów podmiejskich, niewłaściwemu zagospodarowaniu

cennych w sensie przyrodniczym miejscowości, i dojazdów do miasta, tworzeniu na peryferii miasta większych zespołów zaniedbanej zabudowy, zanieczyszczeniu naturalnych zbiorników wodnych, chaotycznej rozbudowie sieci drogowej, niekorzystnej, z punktu widzenia miasta, lokalizacji przemysłu itp.

/ Opracowano na podstawie materiałów istniejących /

R. Piętkowski

/ Inż. R. Piętkowski /

Ilustracje do rozdziału " Miasta w regionie -"

- ad I- 2- Typy regionów
Schematyczne plany przykładowe regionów:
- 1- Górnośląskie Zagłębie Węglowe
 - 2- Region przemysłowy / Łódź
 - 3- Region komunikacyjno-nadmorski Gdańsk- Gdynia
 - 4- Region rolniczy
 - 5- Region uzdrowiskowo-turystyczny Pądnale
 - 6- Region podmiejski - W.Z.M.
- ad I- 3- Przykłady
- 1- Plan strefowy / regionalny/
 - 2- Plan układu komunikacyjnego
 - 3- Plan układu usługowo- administracyjnego
- ad II- 2- Schemat strefy podmiejskiej
- 3- pasma
- ad-III-4- Schematyczny plan strefy podmiejskiej.

/-/ R. Pieńkowski

RM 453

S. Korincki

"Gospodarsze podstawy
rozwoju miast"

	57.50	1	6.72
	442.50		
37.50			
5	97.50	1	6.72
<hr/>	276.25	3	
112.50			

32.50
3

97.50

3.5
33.60 | 5
30

36
35

1.0

P 405/69

Ważniejsza bibliografia

1. Czarnecki Władysław - "Planowanie miast i osiedli".
Poznań 1953 /skrypt/
2. Dawidowicz W.G. - "Planowanie miast" Warszawa 1951
3. Dziewoński Kazimierz - "Geografia miast i osiedli w Polsce"
Warszawa 1953
4. Dziewoński Kazimierz - "Przeobrażenie osadnictwa miejskiego
w Polsce" Czasopismo geograficzne
t.XVII 1947
5. Dziewoński Kazimierz - "Zagadnienie lokalizacji produkcji" -
Warszawa 1951
6. Gładyszewa E.N. i - Gorodskie posielenja Kazachstana, nowostrojki
Nazarijewskij O.P. Stalinskich piatiletok. Voprosy geografii
T.XIX. 1950
7. Instytut Urbanistyki i Architektury - Planowanie miast - skrypt wykładów
Zeszyty 1-7
Warszawa 1951 - Wyd. powielaczowe
8. Kosiński Leszek - "Struktura demograficzna małych miast
polskich" - Prace Instytutu Urbanisty-
ki i Architektury Nr 1 - 1952
9. Kosiński Leszek - "Struktura ludności średnich i dużych
miast polskich" - Prace Instytutu
Urbanistyki i Architektury - w druku
10. Kostrowicki Jerzy - "O funkcjach miastotwórczych i typach
funkcjonalnych miast" - Przegląd Geo-
graficzny" - tom XXIV, zesz. 1-2 1952
11. Kostrowicki Jerzy - "Problematyka małych miast" - Przegląd
Geograficzny t. XXV - 1953 z. 4
12. Lewczenko P. - "Planowanie miast" Warszawa 1954 II wyd.
13. Lialikow I.A. - "Rost proizvoditelskich sił socjalis-
ticeskogo chozjajstwa i stroitelstwo
pierwycy kołchoznych gorodow" Geogra-
fia w Szkole Z.3 1950
14. Malisz B., - "Aktywizacja województw niedostatecznie
Kostrowicki J. zagospodarowanych 1950 - 1955"
Warszawa 1952
15. Miliutin N.A. - "Problemy stroitelstwa socjalistices-
kich gorodow" - Moskwa 1950
16. Pieńkowski Romuald - Nowe miasta na obszarze niecki węglowej
"Miasto" Nr 1/1952 str. 21-24
17. Pieńkowski Romuald - Uwagi o rozwoju struktury przestrzennej
Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego
"Miasto" Nr 7/1952.
18. Urbanistyka - Miasto - Wieś - tłumaczenie z Wielkiej Encyklopedii
Radzieckiej. Wyd. powielaczowe Instytutu Urbanistyki
i Architektury. Seria tłumaczeń. Zesz. 16.
19. Wiesiełowski B.B. - "Kurs ekonomiki i planirowanija kommunal-
nogo chozjajstwa" Moskwa 1951.

Miasto jest tworem historycznym, pojawia się na pewnym etapie rozwoju ludzkości w związku z oddzieleniem się rzemiosła od rolnictwa i zmienia się zależnie od formacji społeczno-ekonomicznej, w której się rozwija. Cechą specyficzną osiedli o charakterze miejskim są funkcje nierolnicze w przeciwieństwie do rolnictwa i hodowli, które są głównymi funkcjami osiedli wiejskich. Powstanie i rozwój każdego osiedla o charakterze miejskim warunkują funkcje pozalokalne o mniejszym lub większym zasięgu, spełniane przez ~~zmi~~ to osiedle na rzecz jakiegoś zaplecza. Funkcje lokalne, czyli obsługa ludności miejscowej nie wpływają w sposób decydujący na rozwój gospodarczy miasta, choć mogą silnie zawazyć na wyglądzie miasta. Pojęcie miasta, potocznie zupełnie oczywiste, przy bliższej analizie okazuje się bardziej skomplikowane, zwłaszcza jeśli chodzi o małe miasteczka niewiele różniące się od wsi. W literaturze naukowej probowano wielokrotnie zdefiniować miasto, jednakże prawie wszystkie definicje grzeszą jednostronnością i nie oddają właściwej istoty rzeczy. Nie można bowiem stworzyć definicji miasta, która byłaby słuszną niezależnie od czasu i miejsca. W różnych epokach a nawet w różnych krajach inne ośrodki uważać będziemy za miasta.

W Związku Radzieckim, według ustaw obowiązujących w RSFSR ^{1/} miasto wyodrębnione jest na podstawie specjalnego aktu prawnego. Aby stać się miastem, osiedle musi liczyć przynajmniej 1000 dorosłych mieszkańców, przy czym nie więcej niż 25% może się trudnić rolnictwem. W określeniu tym łączą się dwa kryteria - wielkościowe i funkcjonalne. Oprócz miast w ZSRR wyróżnia się jeszcze osiedla robotnicze /liczące co najmniej 400 osób dorosłych/ gdzie niemniej niż 65% ludności utrzymuje się z zawodów pozarolnych oraz osiedla uzdrowiskowe

1/ Radziecka statystyka społeczno-gospodarcza, wyd. "Polgos", Warszawa 1950 T.VI.

/w których ludność przyjeżdżna stanowi nie mniej niż 50% stałych mieszkańców/. Zarówno osiedla robotnicze, jak uzdrowiskowe traktowane są jako osiedla miejskie, a ludność ich zaliczana jest do ludności miejskiej.

W Polsce miastami są osiedla, wyodrębnione specjalnym aktem prawnym. Liczba ich przekracza 700. W przeciwieństwie do ZSRR nie ma u nas ogólnej zasady, według której przyznawałoby się prawa miejskie osiedlom.

Wobec braku opracowań, które umożliwiłyby danie definicji miasta, dostosowanej do współczesnych warunków polskich, oprzemy się w rozważaniach poniższych na określeniu radzieckim i pod pojęciem miasta rozumieć będziemy ośrodek nierolniczy, liczący powyżej 1500 mieszkańców /przy założeniu, że ludność dorosła stanowi ok. 2/3 ludności miasta/. Określenie to nie obejmuje zatem miast-wsi, t.zw. "agromiast"^{2/}, ponieważ dotychczas osiedla tego typu nie występują u nas. Z drugiej zaś strony - nie będziemy się ograniczali do osiedli posiadających statut miejski.

Funkcje miastotwórcze /inaczej: funkcje tworzące/ są to spełniane przez miasto funkcje obejmujące swym zasięgiem małe powiaty, województwa lub kraj. Warunkują one bezpośrednio powstanie i rozwój miast. Nie może być miast, które byłyby pozbawione funkcji miastotwórczych. Funkcje te związane są z poszczególnymi zakładami pracy i ich działalnością produkcyjną lub usługową, mającą zasięg pozalokalny. Oprócz tych zakładów pracy istnieją w miastach inne, obsługujące tylko ludność danego miasta, mające wyraźny lokalny charakter. Takie funkcje nazywamy uzupełniającymi. Huty np., kopalnie, uniwersytety, czy wielkie szpitale mają charakter miastotwórczy, gdy żłobki, sklepy detaliczne, szpitale nastawione na

2/ Terminem tym określa się duże wsie spółdzielcze, wyposażone w szereg urządzeń usługowych, dzięki którym możliwe jest podniesienie stopy życiowej ludności wiejskiej do poziomu ludności miasta. Problem "agromiast" stanął w Związku Radzieckim na porządku dziennym w okresie powojennym w związku z komasacją małych kolchozów nie odpowiadających już potrzebom nowoczesnej

obsługę tylko ludności miasta oraz komunikacja miejska spełniająca funkcje uzupełniające.

Pamiętać należy o tym, że terminy "funkcja usługowa" i "funkcja uzupełniająca" to nie są synonimy. Usługi mogą mieć charakter miastotwórczy lub uzupełniający, na funkcje uzupełniające składa się zarówno drobna produkcja jak usługi.

Najważniejszą funkcją miastotwórczą jest produkcja przemysłowa. Przemysł jest czynnikiem prowadzącym do powstania wielkich aglomeracji miejskich, stanowiących najbardziej produkujące ośrodki a to dzięki koncentracji sił wytwórczych oraz skupieniom klasy robotniczej, nierozdzielnie z przemysłem związanej.

W epoce socjalizmu przemysł staje się podstawową funkcją miastotwórczą, mającą coraz większe znaczenie we wszystkich miastach. Wynika to z kluczowej roli produkcji w życiu gospodarczym i społecznym, dobitnie podkreślanej przez naukę marksistowską. Pokrewne górnictwo samo nie powoduje powstania wielkich miast, chyba, że obok górnictwa występuje przemysł.

Inną funkcją miastotwórczą jest komunikacja zewnętrzna. Właściwie pojęcie komunikacji należałoby zwać do transportu, gdyż łączność /poczta, telegraf, telefon/ odgrywa znikomą rolę miastotwórczą.

Funkcja komunikacyjna dominuje w miastach o charakterze węzłowym, powodując powstanie ośrodków transportu lądowego czy portów wodnych. Transport lotniczy, będący również funkcją miastotwórczą, dotychczas odgrywa jedynie rolę drugoplanową, nie doprowadzając do specjalizacji miast w tym kierunku. Funkcja portowa naogół występuje wspólnie z innymi, głównie z przemysłem.

Obrotu towarowego może również być funkcją miastotwórczą. Tu przede wszystkim należy wymieść hurt, składowanie oraz skup artykułów rolnych. W małych miastach także szereg sklepów detalicznych zwłaszcza z artykułami specjalnymi, rzadko nabywanymi, również może mieć charakter miastotwórczy. Na przykładzie obrotu towarowe-

go szczególnie dobrze widać przesuwanie się linii, dzielącej zakłady na miastotwórcze i uzupełniające w miarę zmiany wielkości miasta. W ustroju socjalistycznym funkcja handlowa występuje jedynie jako funkcja drugorzędna, stąd nie będziemy mieli do czynienia z miastami czysto handlowymi. W przeciwieństwie do tego w krajach kapitalistycznych obserwujemy przerost pośrednictwa, bezproduktywnie obciążającego ekonomikę tych krajów. Tym tłumaczy się, że rola obrotu towarowego jako czynnika miastotwórczego jest w miastach kapitalistycznych większa, aniżeli w miastach socjalistycznych.

Administracja, usługi kulturalne, oświata, służba zdrowia - wszystkie te funkcje usługowe działają łącznie z innymi funkcjami miastotwórczymi. Dlatego nie mamy w Polsce miast czysto administracyjnych /urzędniczych/, czy szkolnych, natomiast mamy bardzo liczne ośrodki o funkcjach złożonych. Poza wyżej wymienionymi jest jednak jeszcze jedna funkcja usługowa, która może prowadzić do powstania miast wyspecjalizowanych, to jest opiekujących się na tej jednej funkcji. Jest to funkcja uzdrowisko-wo-wczasowa. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat coraz bardziej zyskuje one na znaczeniu, przy czym dopiero w ustroju socjalistycznym, zapewniającym wypoczynek szerokim masom społeczeństwa, funkcja ta będzie dominantą w licznych miastach i osiedlach.

Powyżej omówiliśmy najważniejsze funkcje miastotwórcze, działające w naszych miastach. Przegląd ten nie obejmuje wszystkich funkcji miastotwórczych, pomija bowiem funkcje działające w nielicznych przypadkach /nie będące funkcjami typowymi/ oraz funkcje mające obecnie charakter historyczny jak np. funkcja kultowa /miasta jako ośrodki kultu religijnego/. W warunkach gospodarki planowej funkcje miasta zależą od roli, jaką dane mia-

sto na spełniać w sieci osiedleńczej regionu czy kraju. Oczywiście decyzja o lokalizacji takich czy innych zakładów i instytucji na terenie miasta zależy od wyniku wstępnych studiów ekonomicznych, podejmowanych dla zbadania możliwości rozwojowych danego miasta, przy czym głównym kryterium jest rozwój gospodarczy okręgu, prowadzący do coraz pełniejszego zaspokajania potrzeb ludzi pracy. W przeciwieństwie do tego w krajach kapitalistycznych, w których motorem działalności gospodarczej jest żądza zysku - nie ma mowy o planowym rozwoju miast i zestaw ich funkcji często nie odpowiada obiektywnym potrzebom gospodarki danego społeczeństwa, a jest następstwem chaotycznej lokalizacji produkcji i nierównomierności rozwoju gospodarczego.

Nacogół każde miasto zawdzięcza swój rozwój działaniu kilku funkcji miastotwórczych, jedynie funkcje przemysłowa i wczasowa doprowadzają do powstawania ośrodków wyspecjalizowanych - jednorodnych. W jednym mieście w różnych okresach różne funkcje grają rolę dominującą. Ta tak zwana "sukcesja funkcji", to znaczy zmienianie się funkcji na przestrzeni lat sprawia, że miasta, które utraciły swe podstawy bytu nie muszą obumierać, lecz zazwyczaj przedstawiają swe życie gospodarcze na inne tory w oparciu o działanie innych funkcji. Różne funkcje w różny sposób wpływają na rozwój miasta. Górnictwo na przykład stanowi dość często nietrwałą podstawę gospodarczą, niknącą z chwilą wyczerpania się złóż. Stosunkowo najtrwalszą podstawą gospodarczą jest przemysł, któremu miasta zawdzięczają największy i najczybszy rozwój. Oczywiście nie można analizować poszczególnych miast w oderwaniu od sieci miejskiej danego regionu lub kraju i w oderwaniu od panującego ustroju społeczno-gospodarczego, od którego zależy rola poszczególnych funkcji miastotwórczych. Dla przykładu porównajmy rolę funkcji handlowej w miastach kapitalistycznych i socjalistycznych. Nadmier-

ne rozbudowane pośrednictwo handlowe było dominującą funkcją miastotwórczą licznych, zwłaszcza niewielkich miasteczek w Polsce kapitalistycznej. Obecnie miasteczka te, w związku z eliminacją zbyt rozbudowanego drobnego pośrednictwa handlowego i zastąpienia go siecią handlu uspołecznionego, a także w związku z wypieraniem drobnej produkcji rzemieślniczej przez bardziej ekonomiczną produkcję przemysłową - utraciły swoje dotychczasowe podstawy gospodarcze. Jeżeli nie uzyskają one innej podstawy istnienia, zamieniają się poprostu w osiedla rolnicze - wsie. Zmiana taka nastąpić może bardzo szybko ponieważ już obecnie wysoki odsetek ludności w tych osiedlach trudni się rolnictwem.

W związku z reformą administracyjnego podziału kraju szereg miasteczek stanie się miastami powiatowymi. Nastąpi wszechstronna ich aktywizacja. Zaczną one spełniać rolę ośrodków kulturalnych, oświatowych, handlowych, powstaną w nich szpitale powiatowe itp. punkty służby zdrowia. Wreszcie uzyskają one bazę przemysłową. Tak więc dalszy rozwój wielu tych obecnie zaniedbanych miasteczek opierać się będzie na spełnianiu przez nie różnorodnych funkcji na rzecz otaczających obszarów.

Mówiąc o funkcjach miastotwórczych mamy na myśli gospodarczy aspekt sprawy, a nie budowlany. Funkcja miastotwórcza miasta daje mu podstawę bytu, ale wcale nie decyduje o jego wyglądzie, o stanie zagospodarowania miasta, o poziomie kulturalnego obsłużenia mieszkańców. O tym bowiem decyduje panujący ustroj społeczno-ekonomiczny. Często bo iem zdarza się, że miasto mające szeroko rozbudowane zakłady miastotwórcze /np. przemysłowe/ i liczące kilkanaście czy kilkadziesiąt tysięcy mieszkańców wyglądem swoim nie przypomina ludnego miasta przemysłowego a raczej nagromadzenie szeregu fabrycznych osiedli robotniczych, niczym prawie nie związanych ze sobą. Oczywiście taki stan rzeczy istnieć może tylko w ustroju

kapitalistycznym, gdy rezultaty pracy robotnika w niczym nie wpływają na poprawę ich bytu, natomiast służą klasie wyzyskującej. Zmiana ustroju, przejęcie władzy przez masy pracujące sprawia, że istnienie tych samych zakładów znajduje obecnie wyraz w nowych inwestycjach mieszkaniowych i usługowych, w intensywnym podnoszeniu poziomu życia mieszkańców. Proces ten możemy obserwować na przykładzie miast Zagłębia Śląsko-Dąbrowskiego.

Z drugiej strony gospodarność mieszkańców miasta może przyczynić się do polepszenia wyglądu miasta. Tego rodzaju działalność leży jednak już w sferze funkcji uzupełniających. Takie czy inne podejście mieszkańców do miasta, będące wyrazem świadomości społecznej ludności, jest w ostatniej instancji określane przez warunki ich życia materialnego i panujący ustrój społeczno-ekonomiczny.

Stosunkowo najdokładniejszym miernikiem funkcji miastotwórczych jest analiza zatrudnienia w różnych zakładach pracy na terenie miasta, przy czym liczebność zatrudnienia uważa się za wskaźnik roli danej funkcji. Oczywiście miara taka jest bardzo niedoskonała, gdyż określa jedynie znaczenie danej gałęzi gospodarki narodowej jako źródła utrzymania mieszkańców osiedla. W szerszej skali instytucje i przedsiębiorstwa, które zatrudniają stosunkowo niewielu pracowników, mogą mieć dużo większe znaczenie. Na przykład fabryka urządzeń precyzyjnych, zatrudniająca niewielu pracowników ale pracująca na potrzeby całego kraju, ma w skali ogólnokrajowej większe znaczenie, niż kamieniołom czy cegielnia, zatrudniająca wiele osób ale obsługująca jedynie najbliższą okolicę miasta. Analiza zatrudnienia określa zatem tylko rolę danej funkcji dla miasta a nie stopień jej ważności dla regionu czy państwa. Nienniej z punktu widzenia potrzeb urbanistycznych ten zakres analizy jest wystarczający, gdyż dla planu

miasta ważniejsi są pracownicy np. wspomnianej cegielni, stanowiący większość mieszkańców miasta, niż pracownicy zakładu precyzyjnego, którzy swą liczbą ledwie zaznaczają się wśród mieszkańców. Głównymi ~~wytkawianymi~~ odbiorcami i użytkownikami mieszkań oraz wszelkiego rodzaju usług będą w tym mieście właśnie pracownicy cegielni i ich rodziny i przede wszystkim z nimi musi się liczyć projektant, sporządzający plan zagospodarowania miasta.

Przechodzimy obecnie do zagadnienia typów funkcjonalnych miast. Zależnie od funkcji stanowiących główne funkcje miastotwórcze w miastach dokonujemy klasyfikacji funkcjonalnej miast. Jak już wyżej wspomniano, nie wszystkie funkcje mogą stawać się dominantami i szeregi funkcji grać może jedynie rolę współrzędną lub drugorzędną.

Do funkcji wyraźnie określających charakter miasta należą: funkcja przemysłowa, czasowo-uzdrowiskowa oraz portowo-komunikacyjna. W tym wypadku mówimy o miastach przemysłowych, czasowo-uzdrowiskowych, komunikacyjnych, względnie portowych. Jednakże większość miast polskich stanowią nie miasta wyspecjalizowane, lecz miasta o funkcjach złożonych, których podstawą rozwoju jest zespół funkcji usługowych /administracja, oświata, służba zdrowia itp/ i handlowych, świadczonych przez miasto na rzecz swego zaplecza. Zależnie od wielkości miasta, wachlarza spełnianych przez nie funkcji i pozycji w hierarchii ośrodków administracyjnych kraju - zmienia się zasięg oddziaływania tych miast. Do grupy miast o funkcjach złożonych należy stolica kraju, ośrodki wojewódzkie i ośrodki powiatowe, przy czym naogół im większe miasto, tym większy jest odsetek zatrudnionych w przemyśle kluczowym, chociaż we wszystkich tych przypadkach przemysł kluczowy nie decyduje o typie funkcjonalnym tych miast. Poza miastami będącymi ośrodkami administracyjnymi powiatów czy województw, do grupy miast o funkcjach złożonych należą bardzo liczne u nas miasteczka, będące lokalnymi

ośrodkami małych obszarów, składających się z kilku gmin. Mias-
teczka te - w miarę narastania nowych elementów gospodarki uspo-
łecznionej - grają coraz mniejszą rolę jako ośrodki handlowe i
rzemieślnicze. Wiele z nich stanie się ośrodkami przyszłych zamie-
szanych powiatów rozszerzając wachlarz swych funkcji. Niektóre
rozwiną się na bazie jednej tylko funkcji, przejdą wówczas do gru-
py miast wyspecjalizowanych. Pozostałe, przekształcając się w
ośrodki spółdzielczości produkcyjnej na wsi utracą ostatecznie
swój charakter miast w dzisiejszym znaczeniu.

Mówiliśmy powyżej o miastach samodzielnych, rozwijających
się pojedynczo w bezpośrednim powiązaniu gospodarczym z regionem.
Jednakże oprócz tych miast istnieją w Polsce także zespoły miast
i osiedli.

Okres panowania imperializmu charakteryzował się w wielu kra-
jach powstaniem wielkich aglomeracji miejskich. W skład aglome-
racji wchodziło szereg potężnych ośrodków przemysłowych i osad
górnicych, albo też zespół miejski składał się z olbrzyma-metro-
polii, otoczonego wieńcem drobnych, często dość oddalonych osied-
li, które rozwijały się dzięki związkowi z miastem centralnym.
Związek ten zazwyczaj wyrażał się tak, że ludność zamieszkała w
tych osiedlach dojeżdżała do pracy do miasta centralnego a osied-
la stawały się swego rodzaju dzielnicami mieszkalnymi wielkiego
miasta. Czasami osiedla te rozwijały się w oparciu o przemysł ob-
liczony na rynek miasta centralnego ale rugowany z obszaru tego
miasta przez gwałtowny wzrost renty gruntowej. Jednakże również
w tym drugim rodzaju osiedli osiedlała się ludność pracująca w
mieście centralnym. Dlatego można ogólnie mówić o mieście sateli-
tycznym jako osiedlu, w którym większość ludności miastotwórczej
wyjeżdża do pracy do miasta centralnego. Wprawdzie przemysł, jako
dodatkowa funkcja miastotwórcza, występuje w miastach satelitycz-

nych najczęściej, jednakże spotykamy także wypadki, gdy dodatkową podstawą gospodarczą takich osiedli jest funkcja wypoczynkowa lub lecznicza dla ludności miasta centralnego /np. Otwock k/Warszawy/, a nawet funkcja komunikacyjna. W związku z tym mówimy o satelitach mieszkaniowych, mieszkaniowo-przemysłowych, mieszkaniowo-wypoczynkowych czy też mieszkaniowo-komunikacyjnych.

W ustroju socjalistycznym zmienia się rola miast satelitycznych, jednakże typ ten pozostaje. Proces zmiany charakteru tych miast dopiero się u nas rozpoczął, dlatego rolę osiedli satelitycznych omówimy nie tu, ale dalej, gdzie będzie mowa o przyszłych typach miast polskich, miast socjalistycznych.

Obecnie wyróżnić możemy następujące typy funkcjonalne miast w Polsce:

A. Miasta samodzielne:

Wyspecjalizowane - przemysłowe

komunikacyjne / w tym portowe/

wczasowo-uźdrowiskowe

Niewyspecjalizowane - miasta o funkcjach złożonych.

B. Miasta niesamodzielne - satelity.

Należy pamiętać, że dominuje typ miasta o funkcjach mieszanych. Ponieważ typ funkcjonalny miasta określamy na podstawie analizy struktury funkcjonalnej ludności, przy czym grupa miastotwórcza obejmuje zatrudnionych w zakładach i instytucjach, które warunkują rozwój miasta, jasne więc jest, że wśród tej grupy należy szukać wskaźnika, który mógłby określić typ danego miasta. Wskaźnikiem tym będzie przewaga zatrudnionych w jakimś dziale gospodarki narodowej w ramach grupy miastotwórczej. Tak więc np. Trzebinie określamy jako miasto przemysłowe, ponieważ odsetek zatrudnionych w przemyśle miastotwórczym wynosi tu 20,5%, gdy cała grupa miastotwórcza liczy 37,5%. Pozostałe grupy miastotwórcze są daleko mniejsze, najwyższy odsetek nie przekracza 12%.

W miastach o funkcjach złożonych żaden dział nie wyróżnia się w sposób tak wyraźny. Te miasta bazują przede wszystkim na funkcjach usługowych i handlowych, dlatego przy analizie grupy miastotwórczej obserwujemy przewagę łącznie w trzech działach - administracji, usług kulturalnych i społecznych oraz obrotu towarowego. Tak np. w Lubartowie zatrudnienie w tych trzech działach stanowi 14,6%, a więc więcej niż połowę grupy miastotwórczej, wynoszącej 25,6% /przemysł osiąga tu zaledwie 4,9%. Czasami jednak nawet zsumowanie odsetków zatrudnienia w tych trzech działach nie daje przewagi. Takie zjawisko występuje dość często w miastach o funkcjach złożonych. Oczywiście możemy próbować określić typ miasta na innej podstawie niż analiza zatrudnienia ludności, np. oceniając liczbę punktów usługowych różnego rodzaju, ewent. wartość produkcji i usług. Jednakże analiza demograficzna jest stosunkowo najprostsza i pozwala sprowadzić do wspólnego mianownika zjawiska nawet bardzo różnorodne. Należy podkreślić, że struktura zawodowa tzn. podział całej ludności czy też pracujących wg działów gospodarki narodowej nie jest dostatecznym kryterium dla określenia zasadniczej funkcji miasta, gdyż dopiero wyodrębnienie grupy miastotwórczej pozwala na właściwą ocenę głównej podstawy gospodarczej miasta. Nie bez znaczenia jest również miejsce pracy tzn. rozróżnienie zatrudnionych na miejscu oraz pracujących poza miastem, gdyż dopiero wówczas można ostatecznie stwierdzić czy miasto jest samodzielne, czy też jest satelitą.

Jedyną dotychczas sporządzoną klasyfikacją funkcjonalną wszystkich miast i osiedli miejskich w Polsce pochodzi z r.1949. Przytacza ją w swej pracy dr J.Kostrowicki.^{3/} Klasyfikacją tą objęto 1325 miast i osiedli.

^{3/} Jerzy Kostrowicki "O funkcjach miastotwórczych i typach funkcjonalnych miast". Przegląd Geograficzny. Tom XXIV, zesz.1-2. Warszawa 1952.

Główniejszych	Osiedla wyspecjalizowane					Razem	Ośrodki lokalne	Osiedla satelityczne
	Przemysłowe	Handlowo-komunikacyjne	Komunikacyjne	Wypoczynkowe	Inne			
25	216	15	20	32	3	286	902	137
%	16,4%	1,1%	1,5%	2,4%	0,2%	21,6%	68,0%	10,4%

Typem miast handlowo-komunikacyjnych autor określał porty, a do ośrodków lokalnych zaliczono tu wszystkie miasta o funkcjach złożonych. Klasyfikacja powyższa oczywiście ma szereg niedoskonałości. Jest pierwszą próbą syntezy, opartą na materiałach nie zawsze dokładnych, nie zawsze pozwalających na właściwe wyciągnięcie wniosków. Ponadto wobec tempa zmian, zachodzących w ekonomice naszego kraju jest ona w znacznym stopniu nieaktualna. Wreszcie oprócz miast w sensie prawnym obejmuje także osiedla o charakterze miejskim, co do których dane są mniej dokładne.

Jednakże jako jedyna dotychczas sporządzona klasyfikacja ta zasługuje na uwagę, pozwala ona bowiem zorientować się choćby w przybliżeniu, jaki jest udział poszczególnych typów miast w sieci osiedleńczej kraju. Z klasyfikacji tej wynika, że osiedla o funkcjach złożonych zdecydowanie przeważają /68,0% osiedli/.

Wśród osiedli wyspecjalizowanych na pierwsze miejsce wysuwają się osiedla przemysłowe /16,4% wszystkich osiedli w Polsce/. Następną grupą z pośród ośrodków wyspecjalizowanych, osiedla wypoczynkowe - są już znacznie mniej liczne. Osiedla o charakterze satelitycznym obejmują jedynie ok.10% wszystkich osiedli w Polsce. Są to z reguły osiedla niewielkie, nieprzekraczający naogół 10 ty mieszkańców.

Dominowanie tych lub innych typów miast na danym obszarze zależy przede wszystkim od poziomu rozwoju sił wytwórczych, od stopnia wykorzystania zasobów naturalnych terenu.

Polska Ludowa odziedziczyła po minionym ustroju kapitalistycznym duże dysproporcje w dziedzinie zagospodarowania kraju, przejawiające się w tym, że obok obszarów silnie uprzemysłowionych, o wysokim stosunkowo poziomie w produkcji - istnieją obszary zacofane, których aktywizacja stanowi jedno z najpoważniejszych zadań, stawianych przed społeczeństwem w naszych planach gospodarczych. Oczywiście dysproporcje te odbijają się w charakterze miast położonych na tym obszarze. B.Malisz i J.Kostrowicki ^{4/} za województwa niedostatecznie zagospodarowane uważają: warszawskie /bez okręgu stołecznego/, białostockie, lubelskie, kieleckie, rzeszowskie, olzatyńskie, koszalińskie i szczecińskie oraz części województw: łódzkiego, poznańskiego, bydgoskiego, zielonogórskiego i wrocławskiego. Jeżeli przyjrzymy się typom osiedli w poszczególnych województwach ^{5/}, okaże się, że w województwach, określonych w całości jako niedostatecznie zagospodarowane, ośrodki lokalne stanowią do 83%, w województwach częściowo zacofanych - ok.73%, gdy w pozostałych ok.33%.

Zatem odsetek miast - ośrodków lokalnych w dzisiejszym znaczeniu tego określenia może być do pewnego stopnia miernikiem stopnia rozwoju gospodarczego danego regionu. Jeśli bowiem rozwój gospodarczy prowadzi do lepszego wykorzystania bogactw naturalnych obszaru - konsekwencją tego będzie specjalizacja osiedli miejscowych, powstawanie osiedli przemysłowych, czasowych, komunikacyjnych, a w związku z rozwojem dużych miast - powstawanie osiedli o charakterze satelitycznym. Oczywiście nie należy z tego wyciągać wniosku jakoby ośrodek lokalny był zawsze ośrodkiem zacofanym, w przyszłości bowiem ośrodki te, zaktywizowane przez lokowany tam przemysł, będą stanowiły niezbędne i pełnowartościowe ogniwa sie-

4/. B.Malisz i J.Kostrowicki - "Aktywizacja województw niedostatecznie zagospodarowanych 1950-1955". Warszawa 1952.

5/. J.Kostrowicki "Typy miast" - op.cit.podaje klasyfikację funkcjonalną osiedli miejskich w podziale na województwa.

ci osiedleńczej naszego kraju.

W związku z nierównomiernością zagospodarowania kraju należy pamiętać, że poszczególne typy miast nie są jednoznaczne w różnych okolicach kraju. Inaczej wygląda miasto-ośrodek lokalny w woj. wrocławskim czy poznańskim, inaczej w woj. lubelskim czy białostockim. Różnica nie ogranicza się do wyglądu zewnętrznego, intensywności zabudowy czy nawet stopnia zainwestowania w zakresie szeregu usług /np. komunalnych/. Przeciętne miasta województw centralnych i wschodnich są mniej uprzemysłowione, niż miasta położone na zachodzie kraju.

Typ funkcjonalny miasta określamy zazwyczaj na podstawie analizy struktury ludności, przy czym przewaga zatrudnionych w jakimś dziale gospodarki narodowej w ramach grupy miastotwórczej decyduje o sklasyfikowaniu miasta. Dla przykładu załączono poniżej struktury ludności kilku miast o różnych dominantach. Dane te są wynikiem badań prowadzonych przez Instytut Urbanistyki i Architektury^{e/} na podstawie Materiałów Narodowego Spisu Powszechnego 1950 r.

Miasta	Grupy			Grupa miastotwórcza							
	Ustawionos.	Umpelomogę	Zawodowo bierni	Przemysł	Budowlanego	Komunikacja	Pracownicy usług kult. społeczne	Administracyjne	Intelektualno zawodowe (uczeniowie)	Pracownicy usług	Inne
drychów	43	8	49	27	1	1	6	4	-	-	4
ry	40	10	50	20	2	2	9	5	-	2	0
echocinek	33	12	55	0	1	1	2	6	18	0	5
elsk dłaski	31	14	55	4	3	0	15	7	-	1	1
trołęka	26	13	61	1	0	5	10	9	-	0	1
lanówek	40	9	51	5	0	-	1	5	-	1	28

6/. Leszek Kosiński - "Struktura ludności małych miast polskich".
Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury, Zeszyt 1, 1952 r.

Dwa pierwsze miasta są to miasta przemysłowe. Zatrudnienie w przemyśle miastotwórczym stanowi w nich większość w ramach grupy miastotwórczej. Ciechocinek można określić jako miasto uzdrowskie. W Bielsku Podlaskim, w Ostrołęce natomiast żadnego przeważającego odsetka, są to typowe miasta o funkcjach złożonych. Milanówek natomiast jest przykładem miasta satelitycznego, gdzie pracujący poza miastem stanowią większość w grupie miastotwórczej.

Wszystkie te struktury obliczono przyjmując za 100% ludność nierolniczą miasta. W zasadzie bowiem tylko ludność nierolnicza jest par excellence ludnością miejską /zgodnie z podaną na wstępie definicją miasta/. Jednakże w miastach znajduje się także ludność rolnicza, produkująca czasami nietylko na użytek mieszkańców miasta, ale również na dalszy rynek. Ponieważ rolnictwo nie jest funkcją typową dla miasta, dlatego nie moglibyśmy w tych przypadkach traktować ludności rolniczej jako ludności miastotwórczej.

Zasadniczo ludność rolniczą, a ściślej mówiąc pracujących w rolnictwie, jeżeli plody tego rolnictwa zaspakajają potrzeby mieszkańców miasta, należałoby zaliczyć do grupy uzupełniającej. Jednakże obecnie w miastach naszych ilość ludności rolniczej nie ma związku z wielkością miasta a zależy przede wszystkim od takiego czy innego zasięgu granic administracyjnych. Dla przykładu porównajmy dwa miasta jednakowej wielkości ok. 3500 mieszkańców. Kolno z woj. białostockiego i Buk z woj. poznańskiego. Pierwsze z nich zajmuje powierzchnię ok. 2500 ha /z czego ok. 10% stanowią tereny osiedleńcze/, a drugie zaledwie ok. 800 ha /w tym tereny osiedleńcze obejmują ok. 12%/. W Kolnie ludność rolnicza sięga 35%, a w Boku zaledwie 11,2%. Czy słusznym byłby wniosek, że grupę uzupełniającą Kolna należy podwyższyć o ludność pracującą w rolnictwie i że tak obliczona grupa uzupełniająca będzie miernikiem stopnia

zaspokojenia potrzeb mieszkańców miasta.

Jakie wnioski winien wyciągnąć urbanista z takiego czy innego określenia funkcjonalnego typu miasta? Poza specyfiką zatrudnienia, wyrażającą się w planie miasta występowaniem czy dominowaniem odpowiednich zakładów pracy oraz koniecznością uwzględnienia ruchu do - i po pracy w planowaniu sieci komunikacyjnej, również struktura wieku, a w związku z tym prawdopodobnie także struktura rodzin różni się w zależności od typu miasta. Różnice w strukturze wieku ludności miast różnych typów omówione zostały w rozdziale o ludności^{7/}. Na tym miejscu chodzi jedynie o wskazanie pośredniego wpływu funkcjonalnego typu miasta na programowanie urządzeń, związanych z wiekiem ludności. Ponadto istotne są różnice pomiędzy różnymi typami miast w programowaniu pewnych urządzeń, odpowiadających grupie uzupełniającej. Np. w miastach satelitycznych można przewidzieć zmniejszoną ilość niektórych urządzeń, gdyż pewna część potrzeb będzie niewątpliwie zaspokajana przez mieszkańców w wielkim mieście, w którego strefie wpływu znajduje się satelita. Dotyczy to zwłaszcza usług, z których się rzadziej korzysta /np. sklepy specjalne, teatry, sale koncertowe, szpitale itp. ale także zakłady żywienia zbiorowego, przedsiębiorstwa rozrywkowe/, przy czym przy programowaniu tych urządzeń w miastach centralnych należy do liczby przyszłych użytkowników doliczać mieszkańców osiedli satelitycznych.

Podobnie w miastach o funkcjach złożonych, spełniających rolę centrów usługowo-administracyjnych, w których należy liczyć się z dużym napływem ludności z regionu, konieczne będzie uwzględnienie tego napływu w programowaniu. W tych miastach szczególną uwagę należy zwrócić na sieć drogową, łączącą miasto z jego zapleczem. Komunikacja kolejowa łącząca przyszłe niewielkie miasta powiatowe z resztą kraju ma dla należytego spełnienia przez te miasta ich

7/. por. A. Chramiec "Ludność".

zasadniczej funkcji mniejsze znaczenie aniżeli dobrze rozwinięta sieć komunikacji kołowej. Natomiast dla miast wyspecjalizowanych powiązanie kolejowe ma pierwszorzędne znaczenie i to zarówno dla miast przemysłowych jak wczasowo-uzdrowiskowych, jak wreszcie dla miast portowo-rybackich.

Osobny problem stanowią miasta wczasowo-uzdrowiskowe, w których liczba ludności napływowej może przekraczać liczbę ludności stałej a urządzenia i instytucje usługowe muszą być obliczane na odpowiednie obsłużenie także ludności napływowej.

Jak wyżej wspomniano, obecnie stoi przed nami poważne zadanie wyrównania dysproporcji w zagospodarowaniu kraju. Tak formułuje to Ustawa o Planie 6-letnim:

... " W okresie planu zostanie zapoczątkowany długotrwały proces zmierzający do bardziej równomiernego rozmieszczenia sił wytwórczych oraz urządzeń socjalnych i kulturalnych na przestrzeni całego kraju. Zostaną zmniejszone nierównomierności w rozwoju życia gospodarczego i kulturalnego, będące rezultatem warunków rozwoju Polski w okresie kapitalizmu" ...

Zadania te wiążą się z silną urbanizacją kraju, będącą następstwem rozbudowy przemysłu z jednej, mechanizacji i kolektywizacji rolnictwa z drugiej strony. Masowa emigracja ludności do miast, wynosząca w r.1951 ok.160 tys. osób rocznie, a także silny przyrost naturalny ludności miejskiej stwarzają konieczność intensywnej rozbudowy istniejących i budowy nowych miast i osiedli. W Planie 6-letnim przewidziano budowę ponad 90 nowych, wzorowych wielkich osiedli mieszkaniowych ^{8/}, w tym rozpoczęcie i zaawansowanie budowy dwu pierwszych 100-tysięcznych miast socjalistycznych - Nowej Huty i Nowych Tych. Akcja ta będzie kontynuowana i rozszerzona w Nierodowym Planie Gospodarczym 1956-1960 i następnych planach wieloletnich. Budownictwo mieszkaniowe, wyrażające się w r. 1953 liczbą 135 tys. izb, ma w latach 1956-1960 wzrosnąć do 300

tys. izb rocznie.

Nowa sieć osadnicza kraju rozwijać się będzie w oparciu o nową socjalistyczną lokalizację produkcji, gdyż produkcja jest główną i zasadniczą funkcją miastotwórczą miasta socjalistycznego.

Zasady socjalistycznej lokalizacji produkcji są następujące:⁹

1. Bardziej równomierne rozmieszczenie przemysłu.
2. Zbliżenie zakładów produkcyjnych do baz surowcowych, baz energetycznych, głównych skupień ludności, /która ma być zatrudniona w danych zakładach/ oraz głównych ośrodków i obszarów konsumcyjnych.
3. Rozwój regionów gospodarczo zaniedbanych dla pełnego wykorzystania baz surowcowych i energetycznych.
4. Deglomeracja zbyt wielkich skupień przemysłowych, hamujących produkcję i stwarzających niekorzystne warunki bytowania zamieszkałej tam ludności.
5. Wzmożenie potencjału obronnego kraju, przez możliwie największe uniezależnienie wzajemne poszczególnych regionów.

Realizacja tych zasad w dziedzinie inwestycji przemysłowych odbija się w rozmieszczeniu nowych osiedli. Nowe inwestycje miejskie będą dotyczyły przede wszystkim obszarów dotychczas zaniedbanych stając się dla nich ważnym czynnikiem aktywizującym.

Wszystko to prowadzić będzie do wyrównania nierównomierności w rozmieszczeniu miast oraz do rozwoju miast wyspecjalizowanych we wszystkich okolicach Polski. Równocześnie aktywizacja miast, w których lokowane będą w przyszłości siedziby władz powiatowych /przy czym liczba powiatów znacznie się zwiększy/ sprawi, że przeciętny ośrodek lokalny będzie bardziej uprzemysłowiony niż obecnie.

9/. B. Malisz, J. Kostrowicki - "Aktywizacja województw niedostatecznie zagospodarowanych". op.cit.
K. Dziewoński - "Zagadnienia lokalizacji produkcji". Warszawa 1951.
B. Malisz - "Lokalizacja przemysłu". Warszawa 1952.

W okresie perspektywicznym, obok procesu wyrównywania dyaproportcji w zagospodarowaniu poszczególnych miast, występować będzie również proces wyrównywania przeciwieństw między miastem a wsią. Wyrównywanie tych przeciwieństw jest możliwe dopiero w ustroju socjalistycznym, gdyż znika przeciwieństwo interesów między miastem a wsią, między przemysłem a rolnictwem. Nie oznacza to by formy osadnicze miast i wsi upodobniły się, by znikły wszelkie różnice pomiędzy nimi. ~~ix~~ ... "Zniesienie istotnej różnicy między przemysłem a rolnictwem nie może doprowadzić do zniesienia wszelkiej różnicy pomiędzy nimi" - mówi Stalin ^{10/}. Pewne różnice pozostaną, będą one wynikiem z charakteru produkcji wsi /rolnictwo/ i w mieście /przemysł/. Natomiast znikną one jeśli idzie o poziom zorganizowania usług oraz zaspokojenie potrzeb ludności. Czołową rolę jednak będą nadal odgrywały miasta. Tak pisze o tym tow. Stalin:

... "Nie znaczy to, rzecz jasna, że usunięcie przeciwieństwa między miastem i wsią powinno doprowadzić do "zagłady wielkich miast" /patrz "Antydühring" Engelsa/. Wielkie miasta nie tylko nie zginą, ale jeszcze pojawią się nowe wielkie miasta, jako ośrodki największego rozwoju kulturalnego, jako ośrodki nie tylko wielkiego przemysłu, lecz również przetwórstwa produktów rolnych i potężnego rozwoju wszystkich gałęzi przemysłu spożywczego. Okoliczność ta ułatwi rozkwit kulturalny kraju i doprowadzi do wyrównania warunków bytu w mieście i na wsi". ^{11/}

W przyszłych miastach socjalistycznych główną funkcją miastotwórczą będzie przemysł i to zarówno w osiedlach przemysłowych, jak i innych, nawet w ośrodkach lokalnych. Jednakże można przypuszczać że mimo to pozostanie kilka typów osiedli, różniących się rolą, jakie będą odgrywać w gospodarce kraju lub regionu.

10/. J. Stalin - "Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR". Nowe Drogi
Nr. 10/1952
11/. J. Stalin. Op.cit. str. 19.

Jeśli chodzi o miasta samodzielne nadal dominującym niewątpliwie typem będzie miasto o funkcjach złożonych. Od dzisiejszych miast o funkcjach złożonych przyszłe osiedla tego typu będą się różniły większym udziałem przemysłu, co sprawi, że zyskają one własne podstawy produkcyjne, nie ograniczając się do usług, świadczonych na rzecz zaplecza. W osiedlach tych będą rozwijane zakłady przemysłu miejscowego, oparte o lokalne zasoby surowca i energii. W przyszłości pozostaną również pewne typy miast wyspecjalizowanych, a mianowicie miasta przemysłowe, wczasowo-uzdrowiskowe i portowo-rybackie.

Specjalizacja tych miast opierać się będzie na właściwościach środowiska geograficznego, a więc na zasobach surowca lub energii, na pewnych walorach klimatycznych, czy wreszcie na położeniu /miasta nadmorskie czy podgórskie/.

Typem miast przemysłowych określamy osiedla przemysłowe oraz górnicze, ponieważ obie te funkcje coraz bardziej się łączą, występując obok siebie. Typ ten obejmuje również nowobudowane osiedla związane z inwestycjami hydro-elektrycznymi. Budowy takie, jak wykazuje doświadczenie Związku Kadzieckiego ^{12/}, zazwyczaj stają się przyczyną powstawania miast czy osiedli, zwłaszcza jeśli się znajdują na terenie słabo zainwestowanym.

Miasta przemysłowe przyszłości, będą to takie miasta, w których odsetek zatrudnienia w przemyśle miastotwórczym będzie przewyższał przeciętną ogólnopolską wysokość tego odsetka. Równocześnie będą to miasta nie spełniające roli ośrodków administracyjno-usługowych, gdyż te będą już nie miastami przemysłowymi, ale miastami o funkcjach złożonych.

Osiedla wczasowo-uzdrowiskowe będą się rozwijały coraz bardziej w związku z rozszerzaniem się akcji wczasowej, obejmującej coraz

12/. E.N.Gładyszeva i O.R.Nazariewskij - "Gorođskije posielenja Kazachstanu - novostrojki stalińskich piatillietek". Voprosy Geografii, tom 19. Moskwa 1950.

liczniejsze masy ludzi pracy. Osiedla te będą to bądź uzdrowiska, bazujące na źródłach mineralnych, borowinach itp., czy też dysponujące szeregiem sanatoriów, budowanych na skutek specjalnych walorów klimatycznych okolicy, bądź też miejscowości czasowe służące do wypoczynku. Kąpieliska morskie, bazy turystyczne - należą do tej drugiej grupy. Ten typ osiedli będzie najmniej uprzemysłowiony, ze względu na konieczność zapewnienia należytych warunków wypoczynku i ponieważ będą to osiedla niewielkie. Oprócz miast i osiedli czasowo-uzdrowiskowych, obsługujących cały kraj, coraz częstsze będą osiedla wypoczynkowe, znajdujące się w strefie podmiejskiej dużych miast.

Trzecim przewidywanym typem wyspecjalizowanych osiedli miejskich będą miasta portowo-rybackie. Typ ten, związany z rozwojem rybołówstwa morskiego obejmie małe porty naszego wybrzeża. Lokowany tu przemysł będzie nastawiony przede wszystkim na przerób ryb i produktów morskich.

Oprócz miast samodzielnych będą w Polsce także powstawać i rozwijać się osiedla o charakterze satelitycznym. Ich związek z miastami centralnymi przede wszystkim wyrażać się będzie w tym, że mieszkać w nich będą pracownicy zakładów i instytucji znajdujących się w mieście centralnym. Prócz tego osiedla te mogą mieć charakter miast przemysłowych, komunikacyjnych /podmiejskie węzły komunikacji zewnętrznej/ czy wypoczynkowo-uzdrowiskowych. Osiedla te będą w sposób planowy rozmieszczone na terenie strefy podmiejskiej miasta centralnego, tworząc razem harmonijnie rozwiązany zespół w przeciwstawieniu do żywiolowo powstałych w okresie kapitalizmu wielkich aglomeracji przemysłowo-miejskich, noszących piętno klasowego układu stosunków w okresie ich powstania, z luksusowymi, tonącymi w zieleni osiedlami warstw uprzywilejowanych i nędznymi, stłoczonymi na nieuzbrojonych terenach osiedlami robotniczymi.

W perspektywicznej klasyfikacji miast powinno się uwzględnić łącznie kryteria wielkościowe i funkcjonalne, gdyż w gospodarce planowej te dwa elementy muszą pozostać w ścisłym związku.

Niewątpliwie odrębnym typem będzie stolica. Nietypowe będą wielkie wyspecjalizowane miasta czy zespoły, jak Gdańsk-Gdynia, Szczecin, Łódź, Wałbrzych i Górną Śląsk.

Wśród pozostałych miast wyróżniać się będą następujące grupy:

1. Duże i średnie miasta /powyżej 15 tys. mieszkańców/ o funkcjach złożonych. Oprócz miast-ośrodków prowincji ^{13/} /Kraków, Poznań, Wrocław/ do tej grupy należeć będą miasta wojewódzkie oraz większe powiatowe /Siedlce, Płock, Radom/, które w dużej mierze awansują w przyszłości do rzędu miast wojewódzkich. W miastach tego typu udział przemysłu będzie niekiedy dość znaczny, jednakże nie będzie stanowił on dominanty.
2. Małe miasta /poniżej 15 tys. mieszkańców/ o funkcjach złożonych czyli t.zw. ośrodki lokalne. Miasta tego typu będą znacznie mniej uprzemysłowione niż poprzednie. W tej grupie znajdują się przyszłe niewielkie ośrodki powiatowe. Typ ten będzie się różnił zupełnie zasadniczo od obecnych miasteczek-ośrodków lokalnych. Obecnie bowiem ośrodki lokalne są to miasta nie pełniące funkcji powiatowych a rozmieszczone po kilka ^{na} terenie powiatów. W miastach takich wyraźnie już obserwujemy krytyczny okres utraty dotychczasowych podstaw gospodarczych. Przyszłe ośrodki lokalne będą to miasta o zupełnie skonkretyzowanym programie, małe miasta powiatowe, wyposażone w drobny przemysł, bazujący na miejscowych surowcach.
3. Małe i średnie miasta wyspecjalizowane. Badania prowadzone w r. ~~1951~~ 1950 wykazały, że naogół duże miasta nie są miastami wyspecjalizowanymi, a średnie miasta przemysłowe w dalszym ciągu swego rozwoju stają się miastami o funkcjach złożonych. Do takich należeć będą miasta przemysłowe, portowo-rybackie i wczasowo-uzdrowiskowe.

13/. Pod pojęciem prowincji rozumiemy tu obszar, składający się z kilku województw, ciągnących ku jednemu większemu ośrodkowi, będącemu formalnie miastem wojewódzkim.

Nie wymieniamy tu osiedli komunikacyjnych, gdyż w naszych warunkach osiedla tego typu raczej nie będą występowały. W Związku Radzieckim wyróżnia się ten typ miast ^{14/}, jednakże tam miasta takie powstają przede wszystkim na terenach pustynnych lub półpustynnych, stając się tam ośrodkami, poważnie wpływającymi na aktywizację zaplecza.

W powyższych rozważaniach nie uwzględniono nowego typu osiedlenia, stanowiącego przejściową ~~formę~~ formę od wsi do miasta a mianowicie t.zw. "agromiast". Wprawdzie będą to osiedla rolnicze, a więc ich podstawy gospodarcze będą miały charakter wiejski, jednakże problematyka zagospodarowania tych osiedli będzie zbliżona do miejskiej. Trudno przewidzieć czy w związku z rozwojem gospodarczym nie pojawią się nowe typy osiedli i jakie będzie miejsce i ciężar gatunkowy tych ośrodków w przyszłej sieci osadniczej kraju.

Do celów urbanistycznych byłby pożądanym dalszy podział zwłaszcza miast przemysłowych na podtypy np. zależnie od możliwości zatrudnienia kobiet w danym przemyśle, czy zależnie od uciążliwości zakładów przemysłowych, co znajdzie wyraz w innym projektowaniu terenów zielonych.

14/. Z.N.Gładyszeva i O.R.Nazariewskij. Op.cit.

Przemysł

Rozmieszczenie zakładów przemysłowych w mieście /lokalizacja

szczegółowa/.

Rozmieszczenie zakładów przemysłowych w mieście powinno uwzględniać wymagania przemysłu, potrzeby ludności oraz zasady kompozycji przestrzennej miasta.

Wymagania przemysłu są bardzo różne, albowiem zależą od technologii procesu produkcyjnego. Obok zakładów, które mogą być lokalizowane dość dowolnie na różnych terenach, istnieją zakłady o bardzo rygorystycznych wymaganiach, odnoszących się do naturalnych właściwości terenu, do obsługi technicznej zakładu /doprowadzenia komunikacji, zaopatrzenia w energię i wodę, odprowadzenia ścieków itp./, do powiązania przestrzennego z innymi zakładami przemysłowymi itp.

Z uwagi na dobro ludności zakłady szkodliwe i uciążliwe dla otoczenia należy sytuować prawidłowo w stosunku do terenów osiedleńczych. W celu skrócenia dojazdów do pracy rozmieszczenie terenów przemysłowych i mieszkaniowych wymaga skoordynowania.

Wreszcie lokalizacja przemysłu powinna umożliwić należyte wciągnięcie zakładów przemysłowych do kompozycji przestrzennej miasta oraz mieć na uwadze ochronę krajobrazu przed zeszpeceniem przez przemysł i związane z nim urządzenia pomocnicze.

W związku z tym zasady wyboru terenu pod przemysł zostaną rozpatrzone pod kątem widzenia czterech grup czynników, wymagających uwzględnienia przy lokalizacji szczegółowej: 1/naturalnych właściwości terenu, 2/możliwości jego obsłużenia technicznego, 3/położenia terenu w stosunku do innych terenów miasta, 4/kompozycji architektonicznej miasta.

1. Naturalne właściwości terenu:

Wymagania dotyczące warunków posiadawienia

zależą od charakteru budynków i wykonywanych w nich procesów produkcyjnych. Pod tym względem można podzielić budynki przemysłowe na trzy grupy. Pierwsza obejmuje obiekty niskie i lekkie; dopuszczalne obciążenie powinno wynosić co najmniej 1 kg/cm^2 . Do grupy drugiej wchodzi budynki wielokondygnacyjne oraz duże hale o znacznych obciążeniach użytkowych; w takich przypadkach wymagane jest dopuszczalne obciążenie co najmniej 2 kg/cm^2 , a układ geologiczny powinien zapewnić równomierne osiadanie budynków. Trzecią grupę tworzą budynki bardzo ciężkie oraz narażone na silne wstrząsy i wibracje. Nie tylko obostrzają się wtedy wymagania dotyczące nośności gruntu, ale powstaje problem przenoszenia się wstrząsów i wibracji oraz osiadania budynków w wyniku naprężeń dynamicznych. W takich wypadkach niekorzystny jest teren o skomplikowanej budowie geologicznej albo o skłonności do poślizgów i przemieszczeń.

W przypadku stwierdzenia gorszych warunków posadowienia budynków należy rozważyć celowość palowania, które w zakładach przemysłowych może być wskazane z uwagi na ułatwienie prowadzenia przewodów podziemnych oraz ich ewentualnego przekładania w razie zmiany procesu technologicznego. Mniej korzystne warunki geologiczne na upatrzonym pod zakłady przemysłowe terenie nie powinny dyskwalifikować go, jeżeli za usytuowaniem przemysłu w danym miejscu przemawiają inne poważne względy, a bardziej skomplikowane posadowienie budynków nie pociągnęłoby poważnych dodatkowych kosztów.

Wysoki poziom wód gruntowych ma istotne znaczenie szczególnie przy budowie obiektów, których zagłębione w ziemi części podgrzewają się do znacznej temperatury /piece martenowskie w hutach stali itp./, przy konieczności ułożenia licznych przewodów poniżej poziomu terenu, przy wykorzystywaniu kondygnacji piwnicznej dla celów użytkowych itp.

Urządzenie terenu przeznaczanego pod przemysł powinno być możliwie niewielkie, zwłaszcza gdy przewiduje się rozgałęzioną sić boczną kolejowych. W miarę możliwości pochyle-

nie terenu nie powinno wtedy przekraczać 1%; w przypadkach wątpliwych należy sprawdzić przydatność terenu w oparciu o wstępny projekt bocznic kolejowych. Zakłady przemysłu lekkiego nie obsługiwane bocznicami mogą być lokowane na terenach o ostrzejszym spadku byleby nie powstawały przy tym utrudnienia dla komunikacji samochodowej. Zakłady, których transport wewnętrzny odbywa się głównie w sposób grawitacyjny, mogą wykorzystywać spadek terenu przez "kaskadowe" zorganizowanie procesu technologicznego na kilku poziomach.

Przy analizowaniu urzeźbienia terenu należy brać pod uwagę jego wpływ na klimat lokalny, zwłaszcza zaś na przewietrzalność terenu. Jest to szczególnie ważne, gdy przewidywane zakłady mogą zanieczyszczać powietrze atmosferyczne. Trzeba wtedy unikać głębokich dolin i niecek terenu, a także nisko położonych obszarów, osłoniętych pobliskimi wzniesieniami przed panującymi wiatrami. W takich przypadkach są bardzo niekorzystne tereny ze skłonnością do powstawania mgły, która utrudnia przewietrzanie położonego pod nią terenu. Z podobnych względów należy unikać lokalizacji przemysłu na terenach, na których występują inwersje zimnych mas powietrza. Różne zakłady przemysłowe/jak na przykład młeczarnie, rzeźnie, ^{miłyny} młyny, przemysł precyzyjny/ wrażliwe są na zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego pyłami i gazami. Wreszcie z uwagi na dobro pracowników przemysł należy lokalizować na terenach zadawalających z punktu widzenia zdrowotnego.

Przy lokalizacji zakładów zanieczyszczających powietrze w sposób szkodliwy lub uciążliwy dla otoczenia należy uwzględniać różę wiatrów. Ulokowanie tego rodzaju przemysłu jest najwłaściwsze na terenach położonych w stosunku do pobliskich obszarów budowlanych ze strony, z której przypada najmniej wiatrów. Aby należycie oceniać znaczenie róży wiatrów dla lokalizacji przemysłu w danej miejscowości należy brać pod uwagę stopień dominowania kierunku przeważających wiatrów nad kierunkami pozostałymi; im bardziej zbliżona jest ilość dni przypadających na poszczególne ramiona

róży wiatrów i im większa jest ilość dni bezwietrznych, tym mniejsze znaczenie dla lokalizacji przemysłu ma uwzględnianie kierunku wiatrów.

W miarę możliwości nie należy zamawiać pod rozległe zakłady przemysłowe terenów o żyznych glebach.

Badania geologiczne powinny wyjaśnić również, jakie zasoby naturalne mogą stworzyć podstawę surowcową dla lokalizacji przemysłu.

2. Komunikacja.

Zagadnienie obsługi komunikacyjnej przemysłu ma podstawowe znaczenie dla jego szczegółowej lokalizacji.

Przy rozmieszczaniu terenów przemysłowych należy brać pod uwagę wielkość i rodzaj zapotrzebowania przewozowego zakładów. Dla zakładów wytwarzających przedmioty lekkie a wymagające dużego nakładu pracy /przemysł precyzyjny/ obsługa komunikacyjna gra rolę podrzędną. Przeciwnie stanowią wysoce zmechanizowane zakłady wytwarzające masowo przedmioty ciężkie /huty stali, cementownie, wytwórnie sztucznych nawozów i in./ Dla wyboru środka komunikacji towarowej ważne jest także, czy przewozy mają charakter masowy czy też drobnicowy.

Najniższe koszty eksploatacji przy przewozach masowych wykazują drogi wodne. Wadą ich jest powolność przewozów oraz przerwa w ruchu w okresie zimowym. Drogi wodne powinny znaleźć możliwie szerokie zastosowanie przy przewozie towarów masowych, zwłaszcza nadających się do magazynowania pod gołym niebem /węgiel, ruda, kamień, piasek, drewno itp./ oraz sezonowych przewozów produktów rolnych /zboże, ziemniaki, owoce itp./. Wodą przewozi się wygodnie przedmioty ciężkie i bardzo wielkie, których transport koleją lub samochodem jest trudny albo niemożliwy.

Lokalizacja terenów przemysłowych nad kanałem lub rzeką, skanalizowaną, jest dogodniejsza,

niż nad rzeką wolnopłynącą z uwagi na stałość poziomu zwierciadła wody. W celu uniknięcia przeładunku tereny przemysłowe powinny być sytuowane bezpośrednio nad wodą. (Nabrzeże ładunkowe może być urządzone nad drogą wodną lub wzdłuż basenu portowego; drugie rozwiązanie jest wskazane, gdy wyładunek barek przy samej drodze wodnej może utrudniać ruch tranzytowy. Jeśli położenie bezpośrednio przy nabrzeżu jest niemożliwe, zakłady przemysłowe mogą być z nim połączone kolejką linową, rurociągami lub w inny sposób.

T r a n s p o r t k o l e j o w y ma wiele zalet, jakich nie posiada przewóz drogą wodną: jest niezależny od pór roku, szybszy obsługuje sprawnie zarówno przewozy masowe jak i drobnicowe, wreszcie nie tylko pozwala na dowóz towarów do zakładu, ale może także stanowić środek transportu wewnętrznego w obrębie terenu zakładowego.

Największe znaczenie dla przemysłu posiada obsługa kolejowa bezpośrednia bocznkami wprowadzonymi na teren zakładu. Pozwala ona na dowóz towarów do miejsca przeznaczenia bez podnoszącego koszty transportu i opóźniającego go przeładunku.

Obsługa pośrednia odbywa się przy pomocy ogólnych stacji ładunkowych oraz centralnych składów branżowych. Przewozy pomiędzy stacją lub składem i zakładem dokonywane są wtedy z reguły samochodami. Ostatnio rozszerza się stosowanie do przewozów towarów tzw. pojemników, to jest skrzyń, które wraz ze swą zawartością mogą być łatwo przeładowywane z samochodu na kolej i odwrotnie. Ułatwiają one obsługę komunikacyjną przemysłu nie posiadającego bocznic.

Bocznica kolejowa daje nie tylko korzyści ekonomiczne, ale także pozwala na zmniejszenie ruchu kołowego, co ma duże znaczenie dla odciążenia ulic miasta.

Tereny obsługiwane bocznkami powinny być tak sytuowane, aby bocznicę łączące dany obszar z siecią PKP były jak najkrótsze i jak najmniej uciążliwe dla miasta. W związku z tym pożądane jest wybieranie pod przemysł terenów położonych w pobliżu stacji, na

których byłyby zestawiane składy wagonów przeznaczonych do wyładowania na terenie przemysłowym. Duże skupienie przemysłu może wymagać utworzenia specjalnej stacji towarowej.

Przemysł wymagający pośredniej obsługi kolejowej powinien znaleźć się możliwie blisko stacji ładunkowych. Przy lokalizacji należy brać pod uwagę konieczność zapobieżenia kolizji ruchu ciężarowego między stacją i zakładami z pozostałym ruchem ulicznym.

W miastach posiadających trolejowozow a j e może się okazać celowe wykorzystanie torowisk tramwajowych do przetaczania normalnych wagonów kolejowych na teren zakładu przemysłowego. Torowisko tramwajowe musi wtedy odpowiadać warunkom technicznym, pozwalającym na wprowadzenie taboru kolejowego. Możliwe jest także obsługiwanie zakładów tramwajami ciężarowymi. Wadą tego rodzaju rozwiązań jest stosunkowo niewielka przelotność linii, a w przypadku zastosowania tramwaju ciężarowego - także konieczność przeładunku.

K o m u n i k a c j a s a m o c h o d o w a jest w zestawieniu z wodną i kolejową, szybsza, przewozi towary od nadawcy do odbiorcy bez przeładunku, ^{masowa mniej trudna.} trasowanie jej jest ~~elastyczniejsze~~. Jednakże transport samochodowy jest stosunkowo kosztowny.

W państwach kapitalistycznych daje się zauważyć wypieranie kolei przez samochód, nie zawsze uzasadnione z punktu widzenia racjonalnej gospodarki komunikacyjnej. W gospodarce planowej te dwa środki transportu muszą być wykorzystywane w sposób jak najbardziej odpowiadający ich właściwościom technicznym. Samochód powinien zastępować kolej z reguły tylko na odcinkach krótkich, nie przekraczających około 25-35 km. Szczególnie do przewozów w obrębie dużych węzłów kolejowych należy wykorzystywać komunikację samochodową. W takim zasięgu samochód powinien przejąć zarówno transporty drobnicowe jak i masowe. Poza tym znajdzie ^{na niektórych odcinkach} on zastosowanie przy przewozach, które muszą być szybkie.

Zakłady przemysłowe wymagające dużych przewozów samocho-

dowych powinny być obsłużone drogami przeznaczonymi głównie dla ruchu towarowego. System dróg towarowych powinien umożliwić połączenie poszczególnych terenów przemysłowych ze sobą, stacjami ładunkowymi, składami oraz drogami wylotowymi przy jak najmniejszej kolizji z pozostałym ruchem ulicznym. Zasadę tę należy tym konsekwentniej przeprowadzać, im większe jest oczekiwane natężenie ruchu kołowego.

Tereny przemysłowe należy lokalizować w sposób możliwie zabezpieczający przed uciążliwymi przewozami towarowymi ulice miasta o dużym natężeniu ruchu lokalnego, ulice mieszkaniowe itp. W dużych miastach i zespołach miejskich tereny przemysłowe, wymagające dużych dowozów drogami kołowymi, powinny być sytuowane poza obrębem dzielnic centralnych o znacznym natężeniu ruchu lokalnego.

K o m u n i k a c j a l o t n i c z a jest najszybsza ale i najkosztowniejsza. Znajduje ona zastosowanie jedynie do przewozów bardzo pilnych lub szybko psujących się /np. gazety, środki lecznicze/.

R u r o c i ą g a m i /przenośnikami pneumatycznymi i hydraulicznymi/ transportuje się materiały w stanie płynnym, gazowym i sypkim. Zaletą ich jest umożliwienie transportu od nadawcy do miejsca przeznaczenia, a nawet bezpośrednio do samego miejsca zużycia bez przeładunku, bez taboru i opakowania.

K o l e j e l i n o w e także pozwalają na dowóz surowca bezpośrednio na miejsce jego zużycia lub na skład bez przeładunku. Koleje także skutecznie rywalizują z komunikacją szynową i drogową szczególnie na terenie silnie pofalowanym, przeciętym wodą itp.

Przesyłanie energii elektrycznej l i n i a m i w y s o k i e g o n a p i ę c i a pozwala oddalić źródła wytwarzania energii od miejsc jej spożycia, co może okazać się pożądane dla zlokalizowania elektrowni w najdogodniejszym dla niej miejscu, czy też dla zapobieżenia zadymianiu powietrza na terenach gęsto zabudowanych. Przy trasowaniu sieci napowietrznych musi być zachowana wy-

magana ze względów bezpieczeństwa odległość budynków od przewodów elektrycznych. Należy unikać takich sieci w obrębie miasta lub zespołu miejskiego zastępując je sieciami kablowymi albo prowadząc je na peryferii terenów budowlanych. Sieci napowietrzne wymagają starannego włączenia do krajobrazu miejskiego.

3. Energetyka.

Źródłem energii mechanicznej jest z reguły energia elektryczna. Wiele procesów produkcyjnych wymaga energii cieplnej. Zależnie od wymagań procesu technologicznego, zwłaszcza zaś od niezbędnej temperatury, znajduje zastosowanie jako źródło ciepła woda przegrzana, para wodna, węgiel, koks, gaz lub energia elektryczna. Najwyższe temperatury osiąga się za pomocą gazu i elektryczności.

Wielkość zapotrzebowania energii elektrycznej i ciepła waha się w różnych zakładach przemysłowych w rozległych granicach. Dla przykładu do produkcji 1 kg glinu albo magnezu trzeba około 25 kWh, do wytworzenia 1 kg cementu około 0,1 kWh, a do produkcji 1 kg brykietów około 0,025 kWh. Szczególnie przemysł elektrotechniczny i hutnictwo metali nieżelaznych zużywają duże ilości energii elektrycznej.

Zakłady przemysłowe pobierają energię elektryczną przeważnie z sieci przesyłowych wysokiego napięcia. W pewnych przypadkach może być korzystne wyposażenie zakładu we własną siłownię. Dotyczy to szczególnie zakładów, w których nawet krótka przerwa w dostawie prądu mogłaby spowodować zagrożenie życia pracowników /np. kopalnie węgla/ albo poważne straty w produkcji /np. huty stali/, zakładów mających duże zapotrzebowanie energii elektrycznej i pary /np. celulozownię/ itp. We wszystkich przypadkach należy pamiętać o rezerwowym zasilaniu zakładów w energię elektryczną w przypadku awarii normalnych źródeł energii.

Także woda gorąca lub para mog. być wy-

tworzane centralnie. Gospodarka energetyczna kształtuje się szczególnie ekonomicznie, gdy centralna ^(ciep. kotł.) ~~elektrownia~~ zostaje wyposażona w urządzenia prądotwórcze i pracuje jako elektrociepłownia. Przy takiej zespolonej gospodarce energetycznej możliwe jest znacznie lepsze wykorzystanie ^{ym} paliwa. Centralizacja produkcji ciepła polepsza także warunki sanitarne miejscowości zmniejszając zadymienie powietrza, a ponad to upraszcza dowóz węgla, usuwanie popiołu, zuzła itp. Z tych powodów centralna ^(ciep.) ~~elektrownia~~ powinna obsługiwać każde większe zgrupowanie przemysłowe wymagające znacznych ilości ciepła do procesów produkcyjnych odbywających się w temperaturze do 300°C. Ze względów ekonomicznych zasięg ciepłowni nie powinien przekraczać 3-4 km przy użyciu pary wodnej, a 8-12 km przy użyciu gorącej wody do rozprowadzania ciepła. Z uwagi na stosunkowo niską temperaturę gorąca woda ma ~~sie~~ tylko ograniczone zastosowanie do celów technologicznych.

Gaz pobiera się najczęściej wprost z sieci. Zakłady o dużym zapotrzebowaniu gazu /np. huty szkła/ wytwarzają go zwykle z paliwa stałego w piecach generatorowych.

Zakłady zużywające szczególnie duże ilości energii elektrycznej ciągną ku źródłom takiej energii /np. ku elektrowniom wodnym/. Zakłady o dużym całorocznym poborze pary wodnej należy lokować w pobliżu gazowni lub koksowni albo w pobliżu źródeł paliwa stałego, przerabianego na gaz na terenie zakładu.

3. Zaopatrzenie w wodę.

Wymagania poszczególnych gałęzi przemysłu w odniesieniu do wody są bardzo różne. Dotyczy to zarówno zapotrzebowania ilościowego, jak i postulatów jakościowych. Dla wielu zakładów przemysłowych możliwości ekonomicznego zaopatrzenia ^{ywa} się w wodę mają zasadniczy wpływ na lokalizację.

Duże ilości wody mogą być potrzebne do celów chłodniczych /elektrownie ciepłe, huty stali i in./. Woda używana jest także do różnych procesów przetwórczych /zwłaszcza w przemyśle chemicz-

nym, do ^{mal} ~~zamywania~~ surowca /np. w cukrowniach/, do transportu wewnętrznego /buraków, ziemniaków, żużla itp./, do zasilania kotłów parowych i do innych celów.

Zapotrzebowanie wody jednego dużego zakładu jak na przykład hutę stali może być równie duże, jak zapotrzebowanie wody na cele gospodarstw domowych w milionowym albo kilkuset tysięcznym mieście. W związku z tym należy kłaść jak największy nacisk na oszczędną gospodarkę wodną w zakładach przemysłowych, zwłaszcza zaś na wprowadzanie zamkniętego obiegu wody, na ponowne wykorzystywanie wód zużytych po ich ewentualnym oczyszczeniu itp.

Istotne znaczenie dla zakładu może mieć także jakość wody, zależna od celów, do jakich ma woda służyć. Do pakuwania surowca i do transportu może być stosowana woda rzeczna. Przemysł spożywczy wymaga zwykle wody odpowiadającej warunkom stawianym wodzie konsumpcyjnej, nawet gdy chodzi o wodę służącą do zmywania naczyń /np. w mleczarniach/. Wiele procesów produkcyjnych wymaga wody miękkiej i wolnej od związków żelaza oraz manganu /pralnie, palernie itp./.

Gdy zakład ogranicza się do niewielkiej ilości wody, albo gdy wymaga wody konsumpcyjnej - właściwym rozwiązaniem będzie zaopatrzenie go z wodociągów miejskich. Jeśli zakład położony jest poza obrębem sieci wodociągowej albo jeśli woda nie musi odpowiadać wygórowanym wymaganiom, wchodzi w grę czerpanie jej z własnej studni, albo z rzeki lub z jeziora. We wszystkich przypadkach większego poboru wody przez przemysł należy badać, czy zaopatrzenie go w wodę nie odbije się niekorzystnie na gospodarce wodnej miejscowości, albo nawet dalszego okręgu.

Zakłady o dużym zapotrzebowaniu wody należy lokalizować nad rzekami o ~~dotychczas~~ ^{umyślnie dużym} przepływie, ~~aby nie były~~ ^{aby nie były} byt pobór wody w czasie jej niskiego stanu. Pożądane jest, aby różnica poziomu terenu zakładu i wody w rzece nie była zbyt duża, albowiem pompowanie wody na znaczną wysokość może poważnie podnieść koszty

eks. loatacji. Jakość wody rzecznej w miejscu usytuowania zakładu powinna być zbadana, zwłaszcza gdy zakład ma pod tym względem wygórowane wymagania. Lokalizacja obiektu o dużym zapotrzebowaniu wody powinna być rozpatrywana zawsze łącznie z zagadnieniem odprowadzania powstających przy produkcji wód ściekowych.

5. Odprowadzanie ścieków.

Przy rozpatrywaniu zagadnienia ścieków przemysłowych należy brać pod uwagę zarówno ich ilość jak i stopień zanieczyszczenia.

Ścieki mogą zawierać składniki szkodliwe bezpośrednio albo pośrednio. Do ścieków bezpośrednio szkodliwych należą ~~wody zużyte zawierające~~ ^{adaptory mechaniczne} ~~związki~~ ^{ami} ~~trująceymi,~~ ^{trująceymi,} pokrywające koryta rzeki warstwą osadu uniemożliwiającego życie roślin i zwierząt, zawierające bakterie chorobotwórcze itp. Do drugiej grupy ścieków, których szkodliwe działanie rozpoczyna się albo rozwija dopiero w miarę rozkładu zawartych w ~~ściekach~~ ^{nich} składników, należą przede wszystkim wody zużyte zawierające zanieczyszczenia organiczne. Szkodliwość ich polega głównie na obniżeniu nasycenia wody tlenem poniżej ilości niezbędnej dla życia ryb oraz na powodowaniu zmiany zapachu i smaku wody. Wprowadzanie nieoczyszczonych ścieków przemysłowych do rzek może powodować nieprzydatność wody do picia i dla potrzeb przemysłu, wymieranie flory i fauny rzecznej, powstawanie uciążliwych wyziewów i inne podobne konsekwencje. Oczyszczanie wód przedzanieczyszczeniem przez przemysł jest przede wszystkim bardzo ważnym, szczególnie na terenie miast i w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Warunki, jakim muszą odpowiadać ścieki przemysłowe wprowadzane do wód powierzchniowych i do ziemi, normuje szczegółowo rozporządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 2 września 1950r.

Jeżeli zanieczyszczenie zużytych wód przemysłowych daje się usunąć w sposób analogiczny do oczyszczenia ścieków domowych, wówczas rozwiązanie najekonomiczniejsze polega zwykle na wprowadzaniu ścieków przemysłowych do kanalizacji miejskiej i na kierowaniu ich do wspólnej oczyszczalni. Tego rodzaju rozwiązanie

jest jednak niewłaściwe, gdy ścieki przemysłowe mogą utrudnić pracę oczyszczalni miejskiej, powodować uszkodzenia ścian kanałów, albo gdy jest ekonomicznie uzasadniony odzysk zawartych w ściekach składników. W takich przypadkach, a także gdy zakład położony jest po za zasięgiem kanalizacji miejskiej, ścieki oczyszczą się na terenie zakładu i odprowadza do odbiornika naturalnego. Możliwe jest też częściowe oczyszczanie ścieków na terenie zakładu, pozwalające na skierowanie ich do kanalizacji miejskiej.

W celu ograniczenia zanieczyszczenia rzek ściekami przemysłowymi należy kłaść nacisk na możliwe zmniejszenie ilości składników zanieczyszczających, zawartych w wodach zużytych, w drodze ich odzysku i ponownego wyrowadzenia do procesu produkcyjnego.

Problem odprowadzenia ścieków ma dla lokalizacji zakładu tym poważniejsze znaczenie, im większa jest uciążliwość ścieków oraz im bardziej wrażliwy na zanieczyszczenie jest odcinek rzeki, do którego wody ściekowe byłyby wprowadzone. Gdy ilość szkodliwych ścieków jest duża, należy rozważyć, czy zlokalizowanie zakładu w danej miejscowości jest wskazane w związku z koniecznością ochrony wód powierzchniowych. Niewłaściwa lokalizacja może spowodować istotne podniesienie kosztów inwestycyjnych i eksploatacyjnych zakładu, jeżeli nie ma tu w sposób niedopuszczalny zanieczyszczać wód powierzchniowych i powodować licznym związanych z tym szkód.

Jeżeli zakład o dużej ilości ścieków ma korzystać z oczyszczalni miejskiej, powinien być usytuowany w jej pobliżu. Gdy zakład albo zgrupowanie zakładów mają być wyposażone we własną oczyszczalnię, należy unikać lokalizacji powyżej wrażliwych na zanieczyszczenie odcinków wód powierzchniowych. Z reguły najkorzystniejsze będzie umieszczenie zakładu o dużej ilości ścieków w dolnym biegu rzeki przepływającej przez daną miejscowość.

Jeżeli zakład musi być z tych czy innych względów usytuowany w górnym biegu rzeki, można ścieki prowadzić kanałem i wpuszczać do odbiornika dopiero poniżej odcinka wymagającego szczególnej ochrony.

Przy lokalizacji zakładu o uciążliwych ściekach należy uwzględnić także wszystkie inne źródła zanieczyszczenia naturalnego odbiornika, do którego ścieki mają być wprowadzone. Trzeba też mieć na uwadze skutki, jakie usytuowanie obiektu przemysłowego na danym terenie pociągnie dla stanu wody w rzece poniżej miejsca wprowadzenia do niej ścieków.

6. Uciążliwość przemysłu dla otoczenia.

Zakłady przemysłowe można podzielić pod kątem widzenia ich uciążliwości dla otoczenia na cztery grupy.

Do pierwszej należą zakłady niebezpieczne dla otoczenia, mogące w przypadku uszkodzenia, pożaru itp. zagrażać życiu mieszkańców pobliskich terenów. Są to przede wszystkim zakłady, w których wytwarza się lub przechowuje w większych ilościach środki wybuchowe, gazy trujące, materiały łatwopalne itp. Zakłady tej grupy mogą być w normalnych warunkach całkowicie nieuciążliwe dla otoczenia.

Do grupy zakładów szkodliwych dla otoczenia należy zaliczyć zakłady, które mogą mieć szkodliwy wpływ na zdrowie ludności i zwierząt oraz na roślinność okolicznych terenów, a także powodować poważniejsze niszczenie przedmiotów użytkowych.

Grupa przemysłu uciążliwego dla otoczenia obejmuje zakłady, które wprowadzają nie są wyraźnie szkodliwe dla zdrowia, ale mogą być źródłem uciążliwości dla mieszkańców sąsiednich terenów.

Wreszcie za nieuciążliwe dla otoczenia należy uważać zakłady, które nie powodują większej uciążliwości ^{mix} ~~ca~~ obiektu ^y ~~niepr~~zemysłowych /np. kominów ^y budynków mieszkalnych/.

Najczęstszym źródłem szkodliwości i uciążliwości zakładu dla otoczenia jest zanieczyszczanie powietrza atmosferycznego

dymem, gazami oraz pyłami. Zasięg przestrzenny uciążliwości zakładów zależy od stopnia zanieczyszczenia powietrza. Wyziewy powstające w wielkich zakładach przemysłu chemicznego i metalurgicznego / w wytwórniach celulozy, włókien sztucznych, hutach metali nieżelaznych itp/, rejestrowano na odległości kilku, a nawet kilkunastu kilometrów od zakładów. Zasięg uciążliwości wzrasta w kierunku występującego wiatru. Przy słabych wiatrach koncentracja dymu lub gazu w powietrzu atmosferycznym maleje stosunkowo powoli i jego uciążliwość utrzymuje się na większych odległościach, niż przy wiatrach silnych i porywistych.-

Hałasy stanowią źródło uciążliwości znacznie rzadsze. Zasięg ich jest bardziej ograniczony, wyklucza się on w kierunku panujących wiatrów.

W celu ograniczenia uciążliwości przemysłu wprowadza się wokół zakładów szkodliwych lub uciążliwych dla otoczenia strefy ochronne. Normatywy urbanistyczne zaliczają zakłady przemysłowe do pięciu klas, dla których minimalne szerokości strefy ochronnej wynoszą 1000 m, 500 m, 300 m, 100 m i 50 m. W kierunku dominujących wiatrów wymagana szerokość strefy ochronnej podlega zwiększeniu. W celu podniesienia skuteczności strefy ochronnej powinno się ją sadrzewiać. W obrębie strefy wznoszenie budynków nie jest całkowicie wbronione, ale podlega ograniczeniom zależnym od stopnia uciążliwości danego zakładu dla otoczenia.-

Strefy ochronne nie zabezpieczają w pełni przed uciążliwością przemysłu, albowiem zasięg jej przekracza często największą szerokość przewidywanej normatywami strefy. Istotnie skuteczne ograniczenie uciążliwości przemysłu dla otoczenia można natomiast osiągnąć przez zastosowanie odpowiednich środków technicznych, mających na celu usunięcie lub ograniczenie zanieczyszczenia powietrza przez dany zakład, a więc przez udoskonalenie procesu spalania, zastąpienie w procesach produkcyjnych węgla elektrycznością lub gazem, przez scentralizowanie produkcji ciepła, stosowanie filtrów, płuczek itp. Ograniczenie stopnia zanieczyszczenia powietrza w przyległych warstwach atmosfery można osiągnąć także przez podniesienie komina. Smuga dymu przenosi się wtedy na znacznie odległość-

ci przed opadnięciem na ziemię, a jego koncentracja stopniowo spada.--

Przed lokalizacją zakładów powinien być starannie zbadany przewidywany stopień ich uciążliwości dla otoczenia. Klasyfikacja zakładów w myśl zarządzenia o strefach ochronnych daje pod tym względem jedynie orientacyjne wskazania, albowiem w zależności od stosowanego procesu technologicznego, filtrów¹ innych podobnych urządzeń uciążliwość zakładu waha się w rozległych granicach. Zakłady najbardziej szkodliwe dla otoczenia powinny być sytuowane po za obrębem zgrupowań przemysłowych, możliwie daleko od terenów gęściej zaludnionych, tak, aby ich uciążliwość dawała się odczuć możliwie najmniejszej liczbie osób. Zakładów o podobnym rodzaju uciążliwości nie powinno się lokalizować w jednym zgrupowaniu, jeśli ich łączna uciążliwość dla otoczenia może wskutek tego osiągnąć zbyt wysoki stopień. Należy brać pod uwagę kierunki dominujących w danej miejscowości wiatrów; najkorzystniejsze jest usytuowanie uciążliwego zakładu z tej strony terenów osiedleńczych, z której przypada najmniejsza ilość dni z wiatrem w ciągu roku. Niewłaściwe jest usytuowanie zakładów uciążliwych dla otoczenia na terenach nisko położonych i źle przewietrzanych.--

7. Powiązanie z miejscami zamieszkania.

Właściwe rozmieszczenie miejsc pracy i zamieszkania ma dla lokalizacji przemysłu istotne znaczenie. Każdy plan rozmieszczenia terenów przemysłowych w mieście powinien być z tego punktu widzenia sprawdzony. Należy przy tym wyjść z założenia, że w pobliżu terenów przemysłowych powinny znaleźć się dostatecznie pojemne tereny mieszkaniowe, aby większość pracowników przemysłowych nie musiała korzystać ze środków komunikacji publicznej i aby droga do pracy w jedną stronę nie trwała dłużej niż 30-40 minut. Tam gdzie zrealizowanie tego postulatu jest niemożliwe, trzeba za pomocą odpowiednich środków komunikacji publicznej umożliwić nie przekraczanie podobnej granicy czasu drogi do pracy. Sieć środków komunikacji publicznej powinna być tak zaprojektowana, by mogła sprostać większym obciążeniom, albowiem położenie miejsc

zamieszkania w stosunku do miejsc pracy nie jest w rzeczywistości tak korzystne, jak w teoretycznym schemacie.-

Chęć możliwie bliskiego powiązania terenów pracy i zamieszkania nie powinna prowadzić do niewłaściwego rozdrobnienia terenów mieszkaniowych. W przypadku rozproszenia zakładów /np. w zagłębieniach górniczych/ należy starać się łączyć poszczególne tereny mieszkaniowe w możliwie zwarte kompleksy.-

Przedstawiona powyżej zasada "s pr i e ż o n o j" lokalizacji nowych terenów przemysłowych i mieszkaniowych może nie być słuszna, gdy chodzi o rozbudowę miasta, w którym podstawowa masa istniejących terenów przemysłowych i mieszkaniowych położona jest w odległych od siebie dzielnicach, a więc gdy na przykład zakłady przemysłowe leżą głównie w południowej części miasta, a tereny mieszkaniowe w północnej. W takich przypadkach może być wskazana "p r z e c i w s t a w n a" lokalizacja nowych terenów przemysłowych i mieszkaniowych, korygująca niezadawalający stan istniejący. [Należy zawsze mieć na uwadze możliwość rozbudowy przemysłu po za rozmiary aktualnie przewidywane.-

Szczególnie zakłady zatrudniające duży odsetek kobiet powinny być lokalizowane możliwie nie daleko miejsc ich zamieszkania, albowiem bliskość miejsca zatrudnienia ułatwia wolańięcie kobiety do pracy poza domem.-

8. Wzajemne powiązania zakładów przemysłowych.

Różne procesy produkcyjne powinny być lokalizowane w pobliżu siebie, jeśli osiąga się w ten sposób obniżenie kosztów inwestycyjnych lub eksploatacyjnych. Jeżeli w związku z tym powstają zakłady przemysłowe, obejmujące szereg odrębnych cykli produkcyjnych /np. garbowanie skór i wyrób obuwia albo ubój mięsa i przetwórstwo mięsne/, mówimy o kombinatach przemysłowych. Jeżeli natomiast zakłady lokalizuje się w pobliżu siebie w celu obniżenia kosztów inwestycyjnych i eksploatacyjnych urządzeń usługowych /komunikacyjnych, energetycznych, wodnych itp./, albo

jeżeli tego rodzaju lokalizacja pozwala jednemu zakładowi korzystać z półproduktów, produktów ubocznych czy odpadów wytwarzanych w innym zakładzie, wówczas mówimy o k o o p e r o w a n i u zakładów.-

W gospodarce planowej stanowią powiązania zakładów przemysłowych jeden z podstawionych czynników lokalizacji ogólnej i powinny być w możliwie szerokim zakresie uwzględniane także przy lokalizacji szczegółowej przemysłu w obrębie danej miejscowości.-

Celowość sprzężenia lokalizacji dwóch zakładów na bazie wykorzystywania produktów głównych, ubocznych lub odpadkowych musi być w każdym przypadku starannie rozważona, zależy bowiem od wielu czynników, jak wielkość obniżki kosztów transportu, ilość produktów ubocznych czy odpadkowych, którymi można dysponować itp. Natomiast z reguły korzystniejsze będzie lokowanie w pobliżu siebie zakładów wymagających w s p ó l n y c h u r z ą d z e ń u s ł u g o w y c h, a więc zakładów obsługiwanych boconicami kolejowymi, zakładów zużywających duże ilości pary do celów technologicznych lub grzejnych itp. Lokowanie tego rodzaju zakładów w pobliżu elektrociepłowni daje z reguły duże oszczędności inwestycyjne i eksploatacyjne, a ponad to przyczynia się do zmniejszenia zanieczyszczenia powietrza miast.-

9. Powiązanie z odbiorcami.

Doążenie do zbliżenia produkcji do odbiorców odgrywa istotną rolę przy rozmieszczeniu przemysłu pracującego na potrzeby lokalnego regionu spożycia.-

Dla potrzeb p r z e m y s ł u k l u c z o w e g o pracujące głównie zakłady drobnej wytwórczości, zajmujące się produkcją nieseryjną lub masłoseryjną oraz spełniające rozmaite funkcje usługowe w zakresie naprawczym. Powinno się lokować je w pobliżu zakładów przez nie obsługiwanych.-

Zakłady rzemieślnicze i przemysłowe o b s ł u g u j ą c e n i e s k a ń c ó w miasta powinny znaleźć się możliwie w rejonach swych odbiorców. Gęstość sieci poszczególnych obiektów i ich rozmieszczenie zależy

od liczby osób obsługiwanych przez jeden zakład. Jeśli obiekty te są zupełnie nieuciążliwe dla otoczenia /jak np. większość zakładów rzemieślniczych/ można umieszczać je w parterach budynków mieszkalnych lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Zakłady choćby w niewielkim stopniu uciążliwe powinny być wyodrębniane z bloków mieszkaniowych i znajdować się na specjalnie na ten cel przeznaczonych terenach, dostatecznie izolowanych od zabudowy mieszkaniowej.-

Do zakładów przemysłu pracującego na potrzeby mieszkańców miasta lub jego poszczególnych dzielnic należą zakłady przemysłu spożywczego, jak piekarnie, mleczarnie, przetwórnice mięsne, wytwórnie napojów bezalkoholowych itp. Należy je wyodrębniać z zabudowy mieszkaniowej i umieszczać na terenach przemysłowych, znajdujących się w pobliżu obsługiwanego rejonu. Jedynie najmniejsze zakłady tego rodzaju, jak na przykład naj mniejsze masarnie umieszczone przy sklepach mięsnych, mogą znaleźć się w bloku mieszkaniowym.-

Sięć zakładów w rzemiośle i przemysłu, obsługujących ludność miejscową, projektuje się w większych miastach w sposób analogiczny do sieci innych urzędów usługowych, a więc z wykazaniem rozmieszczenia poszczególnych obiektów i ich zdolności produkcyjnej, gęstości zaludnienia obsługiwanych obszarów miasta, maksymalnych promieni obsługi itp. Wytyczne w tej sprawie podają obowiązujące Normatywy Urbanistyczne.-

14. Kompozycja architektoniczna.

Lokalizacja szczegółowa przemysłu powinna być rozpatrywana także z punktu widzenia jej znaczenia dla kompozycji przestrzennej miasta. Chodzi tu przede wszystkim o świadome wciągnięcie przemysłu do ukształtowania miasta, o pełne wykorzystanie możliwości wzbogacenia krajobrazu miejskiego budowlami przemysłowymi. Ponad to należy dbać o samopobieżenie zeszpecceniu krajobrazu przez obiekty przemysłowe i pomocnicze, jak bocznice kolejowe, przewody wyso-

kiego napięcia, rurociągi, kamieniołomy itp. Zagadnienie to może wystąpić ostro w przypadku sytuowania dużych zakładów przemysłowych w pobliżu obiektów zabytkowych, w miejscach szczególnie eksponowanych i w ważnych dla sylwety miasta lub w terenie silnie urzeźbionym. Należy pamiętać, że wielkie obiekty przemysłowe znacznie przewyższają zabudowę nieprzemysłową i mogą silnie występować w sylwecie miasta. Kotłownie dużych elektrowni mają zwykle wysokość 35-50 m, a więc kilkunastokondygnacyjnego budynku; wysokość kominów przemysłowych przekracza niekiedy 100 m. Prawdłowo zlokalizowane zakłady przemysłowe o wysokich bryłach budynków mogą stworzyć pożądane dominanty wysokościowe w obrazie miasta i jego dzielnice.--

11. Rodzaje zgrupowań przemysłowych.

W celu zapewnienia dogodnego powiązania lokalizacji przemysłu i miejsc zamieszkania pracowników oraz obsługiwanej ludności miasta należy w większym mieście tereny przemysłowe decentralizować. Jednakże z wielu względów taka decentralizacja nie powinna być za daleko posunięta.--

Zarówno z uwagi na możliwość należytego technicznego obsłużenia terenów przemysłowych oraz sytuowania we wzajemnym sąsiedztwie zakładów powiązanych ze sobą technologicznie, jak i na konieczność zabezpieczenia ludności przed uciążliwością przemysłu, nie wolno doprowadzić do przypadkowego przemieszania terenów przemysłowych i mieszkaniowych. Z wyjątkiem obiektów całkowicie nieuciążliwych dla otoczenia, zwłaszcza zaś drobnych obiektów rzemieślniczych, zakłady przemysłowe powinny być sytuowane na terenach dostatecznie izolowanych od zabudowy mieszkaniowej. Pożądane jest skupianie na jednym terenie kilku lub nawet większej liczby zakładów i tworzenie zgrupowań przemysłowych. Jedyne wielkie zakłady przemysłowe, zakłady niebezpieczne lub szczególnie szkodliwe dla otoczenia, a wreszcie zakłady, których położenie związane jest z rozległymi terenami złóż naturalnych /cegielnie, cementownie itp/ wymagają z reguły lokalizacji po za obrębem zgrupowań.--

Sposób tworzenia zgrupowań powinien być dostosowany do zasad organizacji przestrzennej miasta.--

W blokach mieszkaniowych przemysł może być reprezentowany co najwyżej przez całkowicie nieuciążliwe dla otoczenia rzemiosła usługowe lub drobna wytwórczość, sytuowane w parterach budynków.--

W zespole bloków mieszkaniowych może pojawić się najmniejsze "zgrupowanie przemysłowe" - ośrodek rzemiosła usługowego i drobnej wytwórczości, mieszczący się w jednym budynku albo w kilku budynkach, sytuowany na wyodrębnionym terenie. Jeśli w ośrodku przewidywane są procesy uciążliwe dla otoczenia, powinien on być dostatecznie izolowany od zabudowy mieszkaniowej.--

W obrębie dzielnicy mieszkaniowej mogą pojawić się większe zakłady przemysłowe nie uciążliwe lub mało uciążliwe dla otoczenia i nie wymagające dużych transportów drogowych. Należy je grupować w zespoła o przemysłowych, dostatecznie izolowanych od pozostałych terenów dzielnicy.--

Zespoły przemysłowe powinny być rozmieszczone w dużym mieście możliwie równomiernie w powiązaniu z dzielnicami mieszkaniowymi. Ruch towarowy prowadzący do zespołu nie powinien przecinać terenów mieszkaniowych. Usytuowanie w pobliżu kolejowej stacji ładunkowej oraz możliwość doprowadzenia bocznice są pożądane, ale nie stanowią warunku niezbędnego. Ze względu na bliskość terenów mieszkaniowych wskazane jest lokowanie w zespołach zakładów zatrudniających duży odsetek kobiet. Aby zespół nie zajmował nadmiernie rozległego obszaru wypadnie dążyć do wyboru zakładów, skupiających znaczną liczbę pracowników na stosunkowo niewielkim obszarze.--

Zależnie od wielkości miasta otrzyma ono jedną lub kilka dzielnic przemysłowych, wyposażonych w pełnię urządzeń technicznych, a przeznaczonych także pod zakłady uciążliwe dla otoczenia.--

Pod dzielnicie przemysłowe należy wybierać tereny, których pełna obsługa komunikacyjna da się najłatwiej przeprowadzić. Zgrupowanie takie powinno być powiązane z układem dróg towarowych miasta oraz z szosami wylotowymi w taki sposób, by przewozy nie wprowadzały zaburzenia do pozostałej sieci ulicznej i nie były uciążliwe dla dzielnic mieszkaniowych. W związku z tym dzielnicie przemysłowe powinny być lokowane możliwie na zewnątrz obszarów o intensywnym ruchu miejskim. Po za tym należy je sytuować w pobliżu kolejowych stacji ładunkowych. Jeżeli miasto leży nad drogą wodną, przynajmniej jedna dzielnica powinna dysponować nabrzeżami ładunkowymi.-

Położenie terenu musi uwzględniać oczekiwaną uciążliwość przemysłu dla otoczenia. Może być wskazane przewidywanie dzielnic o mniejszym i większym stopniu dopuszczalnej uciążliwości zakładów.-

12. Zapotrzebowanie terenowe.

Przy rozpatrywaniu zapotrzebowania terenowego przemysłu należy mieć na uwadze konieczność o s z e z ę d n e g o g o s p o d a r o w a n i a t e r e n a m i miasta. Dotyczy to szczególnie obszarów położonych bardziej centralnie oraz sytuowanych w dzielnicach przemysłowych o kosztownym uzbrojeniu terenu. Trzeba też pamiętać, że rozległe kompleksy przemysłowe stanowią mogą niepożądaną zaporę hamującą rozwój miasta.-

W i e l k o ś ć t e r e n u niezbędnego pod budowę zakładu przemysłowego zależy od całego szeregu czynników, jak rodzaj procesu technologicznego, stopień mechanizacji produkcji, sposób zabudowy terenu, ilość i rodzaj urządzeń pomocniczych, które mogą być sytuowane w obrębie zakładu albo po za jego granicami /oczyszczalnie ścieków, stacje kolejowe/, konfiguracja terenu itp. W związku z tym ścisłe obliczenie zapotrzebowania terenowego zakładu możliwe jest dopiero w trakcie opracowania projektu konkretnego zakładu.-

Podczas sporządzania ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego miasta z reguły jest brak danych do ustalenia w ten sposób powierzchni

terenu niezbędnego pod przewidywany w danej miejscowości przemysł. W związku z tym stosuje się wskaźniki przybliżone, charakteryzujące zapotrzebowanie terenowe przypadające na 1 pracownika zatrudnionego w danej gałęzi produkcji, albo wskaźniki skupienia pracowników przemysłowych, wyrażone przybliżoną liczbą pracowników przypadających na 1 ha terenu w danej grupie zakładów. Wskaźniki takie objęte są Normatywami Urbanistycznymi.-

Gerard Ciołek

ZAGADNIENIA KONSERWATORSKIE W URBANISTYCE .

Uwagi wstępne.

Przeważająca część podejmowanych współcześnie prac planistycznych w urbanistyce wiąże się pośrednio lub bezpośrednio z terenami zabytkowymi miast z dawna istniejących, bądź też z historycznymi zespołami architektonicznymi i ogrodowymi. Z jednej strony wynika to z konieczności odbudowy zniszczeń wojennych, jakie stały się udziałem największych naszych miast zabytkowych, jak Warszawa, Wrocław, Poznań, Gdańsk, Szczecin i wiele innych, z drugiej zaś z potrzeby przystosowania miast starych dla przyjęcia nowych treści społeczno-gospodarczych, związanych z przebudową ustroju naszego państwa.

Zarówno waga problemów zabytkowych, a zwłaszcza ich postępowych elementów w odniesieniu do urbanistyki ~~współczesnego~~ realizmu socjalistycznego, jak też i obowiązująca nas postawa wobec kulturalnego dziedzictwa przeszłości, wymagają sformułowania postulatów i zasad, które umożliwiłyby pogodzenie wymagań współczesnych potrzeb i programów z walorem i treścią plastyczną dorobku historycznego. Zachowanie i odbudowa pomników polskiej architektury i urbanistyki oraz pełna znajomość ich praw rozwojowych są niezbędnym warunkiem realizacji wskazań Bolesława Bieruta, sformułowanych na Pierwszej Warszawskiej Konferencji Partyjnej P.Z.P.R. w lipcu 1949 roku:

"Nasi architekci w większym stopniu winni nawiązywać do zdrowych tradycji naszej architektury narodowej, przystosowując je do nowych zadań i nowych możliwości wykonawczych, wkładając w nie nową, socjalistyczną treść".

Definicja zabytku urbanistycznego.

Zabytkiem w ujęciu niniejszym jest nie tylko wspaniałe dzieło architektoniczne, które stanowi wykwit swojej epoki i element postępowy w historii architektury i kultury, ale każda budowla z czasów minionych, nawet skromna, o ile posiada wartości ~~kixx~~ artystyczne i jest świadectwem historycznym swojej epoki. Charakter zabytku nie zawiera się jedynie wewnątrz niego samego, ale istnieje także nazewnątrz niego, to znaczy ogarnia zespół warunków, składających się na charakter i atmosferę otoczenia i przez to sięga również do zespołów urbanistycznych, jak ulica, plac, dzielnica lub miasto, zawierających również elementy niezabytkowe.

To rozszerzenie i zdemokratyzowanie pojęcia zabytku i zrozumienie dla znaczenia jego otoczenia stwarza nowe i właściwe warunki dla jego ochrony i konserwacji, a co za tym idzie do rzeczowej jego oceny i ustalania odpowiedniego programu zabiegów konserwatorskich. Analogicznej opiece i nadzorowi podlegają w tym wypadku wszystkie budowle, znajdujące się w sąsiedztwie obiektów zabytkowych. Jeżeli mają one wpływ na sprawy widoku i perspektywy, to znaczy wpływają na zagadnienia kompozycyjne całego zespołu.

Podstawy prawne ochrony zabytków.

W ustawodawstwie polskim ochrona zabytków opiera się na rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 8 marca 1928 r. "O opiece nad zabytkami" w brzmieniu ustawy z dnia 25 stycznia 1933 r. W art. 1 tej ustawy jest ogólne określenie zabytku: "Zabytkiem w rozumieniu niniejszego rozporządzenia jest każdy przedmiot tak nieruchomy, jak ruchomy

charakterystyczny dla pewnej epoki, posiadający wartość artystyczną, kulturalną, historyczną, archeologiczną lub paleontologiczną, stwierdzoną orzeczeniem władzy państwowej i zasługujący wskutek tego na zachowanie".

W art. 2 znajdujemy szczegółowe określenie tych przedmiotów, które mogą być uznane za zabytki. W zakresie nas interesującym rozporządzenie wymienia: "...budowle zarówno murowane, jak i drewniane, wraz z wszelkimi szczegółami architektury i dekoracji ściennej oraz z otoczeniem /ogrodem, placem/...luźno stojące pomniki...ruiny budowli...grupy budowli, wybitne pod względem estetycznym i znamienne bądź dla całych osad, miast, wsi, bądź dla ich dzielnic...na gruncie zachowane rozplanowania starych miast i dzielnic staromiejskich...ogrody ozdobne oraz aleje cmentarne i przydrożne, drzewa sędziwe i okazałe itp." W zakres zabytków, obejmujących zazwyczaj większe tereny, wchodzi liczne relikty archeologii i paleontologii, jak: "...iaskinie i grotty z przedprożami...grodziska...tzw. szwedzkie góry, okopy, szańce i wały...ślady osad lądowych i nawodnych, cmentarzyska...pola urnowe...kopalnie przedhistoryczne itd" wraz z otaczającą je strefą ochronną.

Analogiczne ustawy istnieją w innych krajach. Wymienić należy dla przykładu ustawę włoską, która dąży nietylko w kierunku zapobieżenia temu, by nowe budowle wybijały się ponad zabytkowe lub zamykały im dostęp do światła, bądź też psuła ich perspektywę, lecz troszczy się o to, aby nie zostały zakłócone warunki atmosfery i otoczenia, tworzące ramy obiektu zabytkowego i spełniające z nim razem bezpośrednią funkcję dzieła sztuki. Ustawa ta z naciskiem podkreśla zasadę ochrony wnętrza urbanistycznego, względnie panoramy urbanistycznej, przez ustalenie poglądu, że każde dzieło, a w szczególności każdy obiekt archi-

tektoniczny jest stworzony dla ściśle określonego otoczenia.

Nadmienić należy, iż ustawa polska nie rozróżnia wartościowania zabytków na mniej lub bardziej ważne i nie wprowadza pojęcia "classement", jak to czyni ustawodawstwo zabytkowe we Francji lub w innych krajach.

Podstawy historyczne i kulturalne ochrony zabytków.

Przeważająca część miast polskich rozwinęła się w oparciu o pierwotne osiedla przed- lub wczesnohistoryczne, względnie sięga swoją genezą epoki średniowiecza, odrodzenia lub czasów nowożytnych. W miastach tych zachował się mniej lub bardziej czytelny ośrodek staromiejski, a niekiedy cały układ planu miasta nosi charakter pierwotny, zabytkowy. Wartości zachowanych ośrodków staromiejskich i zawartych w nich budowli oraz ich powiązań kompozycyjnych, ich znaczenia w ogólnym dorobku kultury narodowej nie potrzeba dowodzić: są one ogromne i świadczą niekiedy o świetnych okresach rozwoju naszego narodu i jego wkładzie do historii kultury ogólnoludzkiej. Tajemnica harmonijności urbanistyki zabytkowej wydaje się tkwić nie tyle w jej walorach czysto formalnych, ile w pewnego rodzaju dyscyplinie społecznej, w surowym przestrzeganiu "dobrych obyczajów" osiedleńczych i budowlanych, przestrzeganych przez dawnych urbanistów i architektów, na ich głębokiej znajomości praw przyrodzonego środowiska. Dyscyplina ta wyraża się zarówno w wyborze miejsca pod lokalizację osiedla /było ono zazwyczaj najdogodniejsze w okolicy pod względem higieny, obronności, komunikacji itd./, jak też w sposobie zabudowania poszczególnych parcel miejskich. Nawet pewnego rodzaju anomalie architektoniczne, wynikające z oddziaływania przewagi gospodarczej lub politycznej jednostek czy też grup społecznych nad resztą obywateli, jak np. bu-

dowle rezydencjonalne magnaterii, dostojników państwowych i kościelnych w obrębie zabudowy mieszczańskiej, noszą naogół cechy i tendencje podporządkowania się i powiązania z resztą zabudowy. Dominantami osiedli zabytkowych są zazwyczaj budowle, reprezentujące dominanty ówczesnego układu społecznego: władzę państwową lub jurysdykcję magnacką: zamki i pałace, władzę miejską: ratusze, duchowną: kościoły, klasztory, wojskową: urządzenia militarne itd.

Zabytkowe miasta polskie, wypełnione dziełami architektury wszystkich epok, od głębokiego średniowiecza do klasycyzmu, wraz z ich usytuowaniem w krajobrazie, tworzą najwyższe wartości kulturalne, posiadające wybitnie odrębny, narodowy charakter. Dzieła te, wchłonawszy prądy ogólnoeuropejskie w architekturze, wytworzyły charakterystyczne kształty, odpowiadające polskiej przyrodzie i materiałom budowlanym, potrzebom społecznym, charakterowi narodowemu i życiu państwowemu wspomnianych epok. Wyróżniają się one w obrębie kraju pewnymi regionalnymi cechami, wiążącymi się z zasadniczymi regionami geograficznymi i odrębnościami obyczajowymi i społeczno-gospodarczymi dawnych dzielnic. Te wartości kulturalne i historyczne stanowią treść i bogactwo zabytkowych miast polskich, tworząc w wielu wypadkach punkt wyjścia dla studiów i projektowania dzisiejszej rozbudowy miasta, w nowych warunkach ustrojowych, postulujących kontynuację postępowych tradycji narodowych.

Ekonomiczne podstawy ochrony zabytków.

Niewątpliwie jednym z zasadniczych zastrzeżeń, jakie są podnoszone w związku z odbudową zabytków urbanistycznych, są zagadnienia ekonomiczne. Istnieje ogólnie pogląd, iż realizacja prac konserwatorskich jest znacznie droższa, aniżeli budowa

obiektów i osiedli zupełnie nowych. Cile niektóre zabytki architektury monumentalnej istotnie wymagają znacznie większych nakładów finansowych, materiałowych i pracy, aniżeli analogiczna kubatura budynku nowego, o przeciętnym wyposażeniu, z uwagi na skomplikowane nieraz zabiegi techniczne, nietypowość materiałów i elementów architektonicznych i stosunkowo wielką pracochłonność, całkiem inaczej przedstawiają się te sprawy w odniesieniu do większych zespołów urbanistycznych, ulic, placów, dzielnic, a zwłaszcza całych miast. W tym wypadku mamy do czynienia ze zjawiskiem znacznych nieraz oszczędności w ogólnym bilansie kosztów budowy miasta. Na oszczędności te składają się zarówno zachowane mury budowli, jak też i to przede wszystkim wyposażenie techniczne tych miast, a więc bruki i chodniki, przewody wodociągowe i kanalizacyjne, gazowe i elektryczne wraz zakładami produkcyjnymi, sieć telekomunikacyjna, sieć komunikacji tramwajowej i wiążąca się z miastami sieć transportu kolejowego, drogowego a często i wodnego. Te właśnie czynniki przesądziły m.in. odbudowę całego gdańskiego śródmieścia zabytkowego, jakkolwiek wobec ogromu zniszczeń istniały poważnie rozpatrywane projekty zamienienia go na tereny parkowe,

W ocenie ekonomicznej odbudowy zespołów zabytkowych nie można pominąć jeszcze jednego ważnego faktu, a mianowicie powszechnej tendencji zakładania ich na terenach, pod względem osadniczym korzystnych. Walory te polegają na odpowiednich warunkach gruntach budowlanych, dobrych stosunkach wodnych a często też na dodatnich cechach klimatu.

Teoria i praktyka okresu kapitalizmu.

Chaotyczna koncentracja różnorodnego budownictwa okresu kapitalizmu, osiągnęwszy nieznany w dziejach budowy miast po-

ziom intensywności zabudowy, wznoszonej w sposób żywiolowy i bezplanowy. wchłonęła wszystkie wolne tereny, zniszczyła parki i ogrody a niejednokrotnie i najwspanialsze zabytki architektury i urbanistyki lub zniekształcała ich otoczenie i właściwe im, charakterystyczne środowisko.

2. Zjawisku temu towarzyszyły próby regulacji miast, podejmowane tam, gdzie pod naporem żywiolowego rozwoju życia gospodarczego, stare osiedla nie mogły sprostać narzuconym im zadaniom. Poszerzano zatem w sposób mechaniczny oraz prostowano ulice, regulowano stare place i rynki, otwierano błędnie perspektywy na ważniejsze budowle, wznoszono agresywne pod względem formy i kubatury gmachy dla nowych potrzeb, a nawet lokowano zakłady przemysłowe, tworce kolejowe itp., rozbierając przy tej okazji obwarowania miejskie i zamki, burząc pałace, klasztory i kościoły, niszcząc zabytki budownictwa mieszkalnego, przemysłowego i społecznego, jak kamienice, domy, młyny, spichrze, szpitale, ratusze, wagi i inne. Racjonalnemu i właściwemu rozwiązaniu tych problemów stał często na przeszkodzie brak jasnej koncepcji urbanistycznej co do funkcji osiedla w jego regionie, jego roli gospodarczej i kulturalnej, jak również tak częste zjawiska spekulacji gruntowej i pogoń za rentownością terenów i budynków. Szczególnie dotkliwie ucierpiały na tym te miasteczka, które wiodły cichy żywot, nie posiadając jasno określonego celu swej egzystencji, gdy znalazły się nagle wobec nowych i obcych im czynników miastotwórczych. Osiedla zabytkowe, przez które przeprowadzono nowe i ważne arterie ruchu kołowego, ze szczególną drastycznością odczuły na sobie wpływ czynnika komunikacji; analogiczne wyniki dawała bezplanowa lokalizacja przemysłu, jak też inne inwestycje techniczne.

Również w dzielnicach zabytkowych miast wielkich popełniono wiele nieodwracalnych szkód, przez wprowadzanie w ich obręb szerokich ulic i placów oraz wplatania pomników architektury średniowiecznej w obce im układy osiowe i symetryczne. Niszczono w ten sposób walory urbanistyki historycznej i zatracano owe odrębności, które charakteryzowały w miastach narastanie poszczególnych epok stylowych. Nie liczono się ani z tradycjami miast gotyckich, grupujących swe elementy architektoniczne w zespoły malownicze, choć podlegające pewnym ustalonym schematom lokalizacyjnym, ani też z osiowymi i symetrycznymi założeniami baroku, posiadającymi celową i konsekwentną logikę rozplanowania budowli, ulic, placów i ogrodów..

Przez wprowadzenie nadmiernie wysokiej zabudowy dzielnic nowszych, otaczających zwartymi pasmami staromiejskie centra, zatarto w wielu miastach ich rolę dominanty urbanistycznej, jaką mogły spełniać w całości kształcie miasta, rozerwano ich związek z otaczającym krajobrazem. przesłonięto ich sylwetę i zniszczono walory panoramiczne.

Współczesne zasady regulacji.

Realizowana w Polsce gospodarka planowa, ustalająca dla wszystkich elementów życia właściwe im miejsce i hierarchię potrzeb, umożliwia zastosowanie nowych, postępowych/^{metod} w zakresie regulacji miast i terenów zabytkowych. Punktem wyjścia musi być ustalenie dla każdego osiedla, bez względu na jego wielkość i przeznaczenie, jasnej koncepcji urbanistycznej, jego roli w planie ogólnym kraju lub regionu. co ułatwi również ustalenie programu dla zagadnień zabytkowych. W takim tylko wypadku można wyodrębnić i wydobyć na jaw wartości historyczne miasta, oile ustalony jest odpowiedni podział na terenów i ich funkcji w ca-

kształcie organizmu miejskiego i wynikające stąd układy komunikacyjne, strefowania zabudowy, rozmieszczenie usług i ośrodków dyspozycji. W tych warunkach zabytkowość planu miasta nie jest przeszkodą w jego rozwoju, lecz staje się wartością ujawnioną i podkreśloną przez wyróżnienie czytelnych form i cech układu dawnego, oddzielonego od dzielnic nowych bądź pozostałościami urządzeń obronnych w zieleni, bądź pasmami przestrzeni wolnych od zwartej zabudowy, o charakterze parkowym.

Zespoły zabytkowe w miastach powinny być podstawą ogólniejszych koncepcji plastycznych, a tym celu wszystkie składniki tych zespołów muszą zyskać najpełniejszą formę, szczególnie w zakresie charakterystycznych akcentów, jak wieże, hełmy, attyki itp. Poszczególne zabytki zyskują wówczas nową treść estetyczną i odgrywają nową rolę w zespole miejskim, często znacznie odpowiedniejszą, niż uprzednia. Dobrze zrobiony nowy plan urbanistyczny powinien przewidzieć rozwiązanie kluczowych budowli monumentalnych w danym zespole, tam gdzie je usytuowano już przed wiekami, nawet w wypadku, gdy wadliwa gospodarka lub pożoga wojenna spowodowała ich zniszczenie. W tym względzie należy nawiązywać do tych postępowych tradycji urbanistyki historycznej, która najczęściej umiała trafnie sytuować najważniejsze budowle i umiejętnie rozmieszczać akcenty plastyczne w planie miasta, przystosowujące je świadomie, czy też intuicyjnie do warunków terenowych.

Współczesne zasady urbanistyki, które eliminują arterie wielkiego ruchu od wnętrza miast historycznych i stwarzają w nich zdrowe i celowe dzielnice śródmiejskie, powiązane dogodną komunikacją z zakładami produkcyjnymi, przywracają zespołom zabytkowym ich godność i znaczenie w ogólnym organizmie miasta, wydobywając jednocześnie z nich wszelkie walory artystyczne.

Zespoły staromiejskie dotrwały do naszych czasów przeważnie w stanie skażonym, przez ich wewnętrzną, nieraz bardzo intensywną zabudowę, pochodzącą z późniejszych okresów. W związku z tym w wielu wypadkach, a zwłaszcza w miastach zniszczonych, niezbędnym zabiegiem jest uporządkowanie wewnątrz bloków i polepszenie warunków higieny: powietrza, światła, zieleni i wody. Aby sanacja bloków staromiejskich przeprowadzona była w granicach uzasadnionych, konieczna jest współpraca urbanisty z konserwatorem zabytków. Zachowanie lub odbudowa istotnych dla historii i kultury wewnątrz urbanistycznych, tj. placów i ulic nie koliduje z wymogami potrzeb życia współczesnego. Przez rozluźnienie zabudowy bloków uzyskuje się dostateczne zazwyczaj przestrzenie, na podwórza i zieleńce, przez co nie ulegają zmianie ani kierunki ulic, ani też wysokość i charakter zabudowy zabytkowej. W tym sensie przeprowadzone melioracje stanowią prawie zawsze nawiązanie do pierwotnych układów historycznych, gdyż zarówno miasta średniowieczne, jak i barokowe, przy stosunkowo wąskich ulicach, stosowały zabudowę o wysokości optymalnej dla ówczesnego pojęcia o higienie, w warunkach małego zagęszczenia zarówno zaludnienia, jak i zabudowy bloków i działek.

Metoda badań konserwatorskich.

Prace planistyczne, wiążące się z terenami zabytkowymi powinny być poprzedzone wyczerpującymi studiami historycznymi, archiwalnymi i styloznawczymi oraz wnikliwą analizą stanu istniejącego. Konfrontacja materiału historycznego, a więc dawnych opisów, inwentarzy, lustracji, planów i rycin, a nawet starych fotografii, ze szczegółowymi pomiarami sytuacyjnymi i architektonicznymi, popartymi analizą wątków murów, stanowi punkt wyjścia dla projektowania odbudowy lub przebudowy obiektów zabytko-

wych. Przy pomiarach sytuacyjnych szczególny nacisk należy położyć na uchwycenie właściwej rzeźby terenu, która niejednokrotnie sygnalizuje istnienie w tym miejscu reliktyw osiedli wczesnodziejowych. Również przy badaniach gruntu i wierceniach geologicznych należy zwracać uwagę na możliwość odkrycia warstw kulturowych, posiadających wielkie znaczenie dla archeologii. Prowadzone obecnie prace archeologiczne w Gdańsku, Poznaniu /Ostrów Tumski/, Wrocławiu, na zamku szczecińskim i wawelskim, a przede wszystkim w Nowej Hucie są przykładem narastania problematyki badawczej, wyprzedzającej właściwy moment planowania .

Częstokroć słuszne żądania życiowe, wyprzedzając akcję planową, wysuwają na plan pierwszy konieczność odbudowy niezbędnych wartości gospodarczych, co zazwyczaj prowadzi do niewłaściwej lokalizacji/programu użytkowego i wadliwej odbudowy obiektu zabytkowego. Wobec szkodliwych skutków bezplanowego działania w stosunku do terenów zabytkowych, jednym z pierwszych etapów prac konserwatorskich musi być ścisłe określenie obszaru, jaki w miastach należy uważać za chroniony, oraz sporządzenie wykazu budynków i innych obiektów, posiadających wartość zabytkową lub wpływ na zespół zabytkowy. Ustalanie tych obszarów oraz stref ochronnych odbywa się na podstawie badań, wymienionych uprzednio. W niektórych wypadkach mogą one obejmować wielki zasięg, gdy zachodzi potrzeba zachowania szczególnych cech krajobrazu lub gdy się włącza w to zagadnienia ochrony przyrody.

Programowanie użytkowe.

Problem właściwej adaptacji zabytków dla potrzeb współczesnych wysuwa się na czoło zagadnień konserwatorskich, al-

bowiem jednym z zasadniczych motorów ochrony pomników architektury i celowości/^{tych}zabiegów jest zespolenie z życiem tych wartości, które dotąd znajdowały się poza/^{jego}nawiasem. Przy pracach adaptacyjnych zarysowują się dwie metody postępowania: 1. idąca po linii przywrócenia koncepcji i form planu pierwotnego; 2. wymagająca wprowadzenia pewnych zmian, wynikających z nowego sposobu użytkowania obiektu. Metoda pierwsza, z punktu widzenia konserwatorskiego jest oczywiście najwłaściwsza.

Z tytułu struktury i formy, jak również z uwagi na możliwości adaptacyjne, wszystkie obiekty zabytkowe można podzielić na trzy grupy:

I. Zabytki, których rodzaj funkcji nie zmienia się w nowych warunkach np. ratusze, mogące w dalszym ciągu służyć potrzebom władz terenowych; kościoły, o aktualnym przeznaczeniu dla celów kultowych; pewne kategorie domów mieszkalnych, posiadających odpowiednie warunki użytkowania.

II. Budowle, do których musi być wprowadzone zupełnie nowe użytkownictwo, odmienne od dawniejszego. Zaliczyć do nich należy wielkie zamki i pałace oraz znaczną część dawnego budownictwa mieszkalnego. W obiektach tych musi być przeprowadzona niezbędna zmiana układu wewnętrznego, celem przystosowania ich do nowych potrzeb użytkownika indywidualnego lub zbiorowego. Wielkie zespoły zabytkowe, wyróżniające się walorami artystycznymi, powinny być przeznaczone dla celów kulturalno-oświatowych na muzea, biblioteki, domy kultury, zakłady naukowe, domy pracy twórczej dla ludzi sztuki i nauki oraz na pomieszczenie dla niektórych władz i urzędów.

III. Obiekty, które nie mając znaczenia czysto użytkowego stanowią plastyczne uzupełnienie zespołów zabytkowych lub kra-

jobrazu, jak np. mury obronne, bramy i wieże, ruiny, pomniki, zabytkowe drzewa itp.

O ile dla grupy I i III metody postępowania przy adaptacji są jasne i dążą w kierunku wiernego odtworzenia, względnie zachowania ich historycznej formy, o tyle dla grupy II niezbędna jest indywidualna dla każdego obiektu droga, wytyczająca rozsądne granice zmian, dla pomieszczenia nowego programu użytkowego. Momentem decydującym w tej sprawie jest dobór odpowiedniego użytkownika do obiektu, a nie bezkompromisowe naginanie jego formy do potrzeb praktycznych, li tylko dla tego, że istnieje formalny przydział i że kubatura, poszukiwana przez użytkownika odpowiada kubaturze przydzielonego zabytku.

Zakres działania konserwatorskiego.

Rozszerzenie bazy pojęciowej zabytków w dziedzinie urbanistyki wynika w dobie obecnej nie tylko na stratach, spowodowanych wojną, ale też na przemianach światopoglądowych, traktujących zjawiska kulturalne, jako dialektyczną całość. Podobnie jak w dziedzinie ochrony przyrody, zarysowały się w konserwatorstwie polskim nowe prądy, rozszerzające znacznie zakres dotychczasowego działania. Obok dawnej, klasycznej konserwacji zabytków, tj. ochrony i zabezpieczania stanu istniejącego, bez wprowadzania jakichkolwiek zmian i uzupełnień, coraz szersze zastosowanie znajdują prace rekonstrukcyjne, obejmujące zarówno pojedyncze budowle jak i całe ich zespoły i dzielnice. Celem tych zabiegów jest przywrócenie obiektom zabytkowym ich właściwych wartości plastycznych, zamierzonych przez ich twórców lub nabytych przez nie w czasie ich historycznego rozwoju, z odrzuceniem wszelkich nalotów obcych, przypadkowych lub świadomie wprowadzonych dla zdeprecjonowania ich charakteru narodowego.

W ten sposób służba konserwatorska wzbogaciła swój program działania, przechodząc z biernego ochraniańa wartości zabytkowych do czynnej ich odbudowy, oile warunki na to pozwalają.

Nie można tu pominąć specyficznego dla nas czynnika emocjonalnego, które nakazuje pokoleniu, będącego świadkiem programowego niszczenia pomników kultury narodowej przez faszystowskiego okupanta. natychmiastową ~~ją~~^{ich} odbudowę. Tak się złożyło, że wielu naszych architektów i urbanistów przywraca do życia te właśnie obiekty zabytkowe, które były przedmiotem ich studiów i badań w okresie przedwojennym. W ten sposób obok martwego materiału naukowego i dokumentacji inwentaryzacyjnej. umożliwiającej odbudowę zabytku, zniszczonego nawet aż do fundamentów, zjawia się żywy człowiek, będący niejako łącznikiem pomiędzy dwoma etapami historii obiektu, pamiętający dobrze jego walory i elementy plastyczne oraz specyficzny charakter. tak trudny do utrwalenia i przekazania w opisie, rysunku lub w fotografii.

Konserwacja ścisła.

Zabiegom konserwatorskim zabezpieczającym podlegają budowle lub ich zespoły, dobrze zachowane w swej zasadniczej strukturze i charakterze, a wymagające jedynie drobnych stosunkowo napraw, uzupełnień, zabezpieczeń, usunięcia nieznacznych zniekształceń. Prace takie nie zmieniają ani ogólnej bryły lub sylwety budynku, ani też jego zewnętrznego lub wewnętrznego charakteru. Tego typu zabiegi prowadzone były i są nadal kontynuowane w stosunku do licznych kamienic renesansowych w Zamościu, Kazimierzu nad Wisłą, w Krakowie. do zamków w Łańcucie i Niedzicy, do założeń pałacowo-ogrodowych w Nieborowie, Rogalinie i Małej Wsi.

Rekonstrukcja częściowa.

Rekonstrukcją częściową obejmuje się takie założenia zabytkowe, a zwłaszcza urbanistyczne, które zachowały zasadniczy układ w stanie pierwotnym, a jedynie pewne ich fragmenty uległy zniekształceniu lub zniszczeniu. Dotyczy to zazwyczaj nowych bezstylowych budynków, wprowadzonych w zabytkowy układ miasta, późniejszych zmian elewacji i dachów w kamienicach i pałacach lub kościołach itp. Pod względem ilościowym ten typ zabiegów konserwatorskich ma w Polsce największe zastosowanie. Dążeniem tych prac jest przywrócenie wierności stylowej zabytkom powierzchni zmienionym lub wprowadzenie na miejsce przypadkowej zabudowy nowszego pochodzenia takich elementów, które pod względem skali, rytmiki architektonicznej i faktury byłyby zestrojone z autentycznymi zabytkami, lecz w żadnym wypadku ich mechanicznym czy też eklektycznym naśladownictwem. W pewnej mierze odbudowa Nowego Świata i Krakowskiego Przedmieścia w Warszawie może stanowić ilustrację tego kierunku. Metodę tę cechuje walor wielkiej elastyczności, a szczególnie skuteczną może się okazać ona przy odbudowie mniej zniszczonych miast Ziem Odzyskanych, gdzie pozwoli ona na zmianę ich charakteru plastycznego, przez usunięcie obcego piętna i nalotu złego smaku z końca XIX wieku.

Rekonstrukcja pełna.

Działaniem rekonstruktorskim obejmuje się zespoły zniszczone lub całkowicie zniekształcone, o wyjątkowych wartościach i znaczeniu historycznym, kulturalnym, a często i politycznym. Jako przykład należy wymienić Stare Miasto w Warszawie i Gdańsku, zabytkowe dzielnice Wrocławia, Poznania, ogród pałacowy w Wilanowie i Białymstoku i i. Z tym trudnym i odpowiedzialnym przedsięwzięciem wiąże się jednocześnie wprowadzenie zupełnie nowych treści w zrekonstruowane formy. Na marginesie tych spraw zauważyć należy, iż daleko posunięte zniszczenia niektórych zabytków

architektury ujawniły nieznaną dotąd ich pierwotną strukturę. dzięki czemu można było przystąpić do prac rekonstruktorskich, nie mających dotąd u nas precedensu, np. w katedrze poznańskiej, przeobrażonej po zniszczeniach, jakim uległa jej barokowo-klasy-
cystyczna szata, we wspaniały pomnik architektury gotyckiej. Doniosłe odkrycia romańskich partii bazyliki w Trzemesznie, od-
budowa romańskiej kolegiaty w Tumie pod Łęczycą należą do tej samej kategorii paradoksalnych "zysków", jakie przyniosły pożary wojenne. Inny charakter mają prace, podjęte świadomie, na za-
sadzie badań, a zmierzające do rekonstrukcji form, zniweczonych przez przebudowy i zniekształcenia przeważnie XIX-towieczne. jak w Pieskowej Skale, z jej renesansowym krużgankiem, całkowi-
cie zamurowanym, w Poddębicach /dwór renesansowy/ oraz w szeregu warszawskich budowli, zwłaszcza na trasie W-Z. Do śmiałych de-
cyzji należy rekonstrukcja murów obronnych Starej Warszawy, któ-
rych relikty potwierdziły w całej niemal pełni rozciągłości teoretyczną ich rekonstrukcję.

Krajobraz zespołu miejskiego i jego sylweta.

Miasto zabytkowe oraz związane z nim nowe dzielnice powinny być podporządkowane ogólnej kompozycji urbanistycznej, w której najczęściej dominantą będzie zespół staromiejski, wraz z jego ~~ix~~ licznymi akcentami architektonicznymi. Wybór środków, które po-
winny zabezpieczyć walory krajobrazowe takiego zespołu, uzależ-
niony jest w znacznej mierze od konfiguracji terenu, na którym zespół się rozwija. Jeżeli obszar zabytkowy znajduje się na lo-
kalnej kulminacji terenowej, zabudowa osiedli towarzyszących powinna mieć ściśle określony gabaryt oraz takie rozplanowanie, aby prawidłowo rozwiązywała zagadnienie sylwety względnie pano-
ramy całego miasta, a jego części zabytkowej w szczególności.

W położeniu różninym, albo nieckowatym dzielnicy zabytkowej, zabudowa nowa powinna być tak rozplanowana, aby najważniejsze kierunki i osie widokowe zabezpieczyć terenami wolnymi od zabudowy, stwarzając w ten sposób perspektywy parkowe w stosunku do zespołu zabytkowego. Również zastrzeżenia odnośnie wysokości nowych budowli, zwłaszcza w pobliżu dzielnic staromiejskich, powinny z całym naciskiem uwzględniać ich walory kompozycyjne. Szczególnie wielką uwagę należy poświęcić rozplanowaniu i plastycznemu ukształtowaniu wybrzeży wód, uskoków terenowych, grup starodrzewia i innych elementów przyrodzonych, wiążącymi się z zabytkami. Krajobraz zespołu miejskiego powinien posiadać sprecyzowane i w terenie określone granice. Nie należy dopuszczać do rozplątywania się zabudowy w przypadkowych kierunkach, do bezładnego zaśmiecania terenu podmiejskiego, bez względu na jego wartości budowlane, glebowe i inne. Zarówno miasto jak i jego okolica powinny posiadać plan zagospodarowania przestrzennego, ustalający sposób użytkowania terenów oraz ich granice uwzględniając związane z tym zagadnienia gospodarczo-techniczne oraz plastyczno-kompozycyjne.

Pasma izolacyjne.

Tradycja wprowadzania izolacyjnych pasm pomiędzy dzielnicę zabytkową i osiedla nowe sięga początków XIX wieku. W wielu miastach okazję ku temu dała likwidacja średniowiecznych obwarowań, przeprowadzana zarówno ze względów na poprawienie zdrowotności, jak też z powodów polityczno-strategicznych rządów zaborczych. Na miejscu wyburzonych fortyfikacji zakładano pasma zieleńców i bulwarów, które stały się automatycznie przestrzenią izolacyjną między obszarem zabytkowym a dzielnicami nowymi. Najpełniejszym przykładem takiego rozwiązania wśród miast polskich są niewątpliwie Planty krakowskie, których zwarta zieleń zastąpiła zbyt pochopnie wyburzony pierścień murów, bram i baszt średnio-

wiecznych.

Również Poznań i Wrocław zyskały obszerne pasma izolacyjne zieleni na miejscu dawnych fortyfikacji. Przestrzenie zielone, parkowe stanowią dotąd niezastąpioną formę pasm izolacyjnych pomiędzy osiedlami zabytkowymi i nowoczesnymi, a w zakresie ich wewnętrznej kompozycji i w nawiązaniach ich układów do akcentów architektonicznych miast oraz do elementów dalszego krajobrazu należy poszukiwać nowych, postępowych form kształtowania. Pasma zieleni nie powinny być czynnikiem oddzielającym lecz wiążącym zespoły zabytkowe z ich dalszym otoczeniem. Podobne uwagi nasuwają się przy charakterystyce pasm izolacyjnych w powiązaniach pasmowych i promienistych.

Inwestycje przemysłowe.

Lokalizacja obiektów przemysłowych, zwłaszcza większych zakładów, operujących wysokimi kominami, zbiornikami, magazynami itp. powinna być wyłączona u obrębu dzielnic zabytkowych oraz ich najbliższego sąsiedztwa i w tej mierze stosowane powinny być ogólne przepisy dotyczące tych zakładów w stosunku do osiedli mieszkalnych. Obowiązują również wszelkie zastrzeżenia, dotyczące ochrony powietrza i wody, wiążące się z t.zw. przemysłem uciążliwym. Stosowanie stref zieleni, składających się z wysokich ~~krzewi~~ drzewostanów mieszanych, o szerokości minimalnej 100 m, jest jednym ze sposobów izolowania terenów przemysłowych od dzielnic zabytkowych. Obowiązują również uprzednio omawiane zastrzeżenia, mające na celu zabezpieczenie krajobrazu miasta i jego sylwety w krajobrazie.

Urządzenia komunikacyjne.

Poruszane uprzednio zagadnienia komunikacji kołowej w mias-

tach zabytkowych dają się streścić w ogólnej zasadzie, zmierzającej do wyłączenia z tych terenów arterii wielkiego ruchu, zwłaszcza tranzytowego, przez wprowadzanie dróg odbarczających. Arterie takie mogą wchodzić w skład stref izolacyjnych, lecz przy dużym nasileniu ruchu powinny one być trasowane wogóle poza zasięgiem dzielnic starych i nowych. Wszelkie skrzyżowania dwupoziomowe w sąsiedztwie zespołów zabytkowych należy realizować w wykopach, a nie na nasypach, oile oczywiście warunki terenowe na to pozwalają. Podobne uwagi nasuwają się przy budowie mostów i wiaduktów, których architektura powinna uwzględniać sąsiedztwo form historycznych dążąc do rozwiązań dyskretnych i harmonijnych.

Analogiczne zagadnienia zarysowują się przy planowaniu komunikacji kolejowej i wiążącej się z nią lokalizacją stacji, terenów rozrządowych, przeplotów, parowozowni, magazynów itd. Dla niektórych zabytków bliskie sąsiedztwo tych urządzeń kolejowych może się stać poważnym niebezpieczeństwem, zarówno ze względu na drganie podłoża, jak też z uwagi na chemiczne działanie dymów, powodujących rozkład niektórych wótków i zapraw, czernienie murów i dachów, zwłaszcza miedzianych, pomijając wszelkie inne względy kompozycyjne a nawet akustyczne.

Inwestycje wodne.

Prace regulacyjne na rzekach powodują często odsunięcie się nurtu od zespołów staromiejskich i odcięcie ich wałami, a przez to zmianę podstawowych elementów lokalizacji i kompozycji historycznej. Znane są takie przykłady np. Jarosławia lub Kazimierza nad Wisłą, gdzie przeprowadzone zabiegi regulacyjne rzek, spowodowały brak bezpośredniego powiązania miast z wodą. W takich wypadkach należy dążyć do bardzo starannego opracowania spraw regula-

cyjnych, uwzględniając postulaty zabytkowe i historyczne osiedli dawnych, a w razie konieczności odsunięcia nurtu należy dążyć do pozostawienia starorzeczy, które poprzez śluzy w wałach miałyby połączenie z nowym korytem i w ten sposób zapewnić wymianę wody. Tereny otaczające one starorzecza powinny być urządzone, jako przestrzenie parkowe, ze szczególnym uwzględnieniem w nich elementu wody i jej związku z zespołem zabytkowym. Idea ta znalazła wyraz w projektowanym paśmie wodnym pod skarpą Starego Miasta w Warszawie, mającym nawiązać do dawnego przebiegu Wisły w tym miejscu.

Groźne niebezpieczeństwa dla terenów i obiektów zabytkowych kryje w sobie budowa wielkich zapór wodnych, zatapiających ogromne nieraz przestrzenie dolin. Przenoszenie budowli zabytkowych na inne miejsce, pomijając straty autentycznych lokalizacji, praktycznie może być zastosowane tylko do budowli drewnianych, ze względu na trudności techniczne i wysokie koszty przesunięcia na duże nieraz odległości budowli murowanych.

Pełne uwzględnianie postulatów zabytkowych we współczesnym planowaniu ogólnym i szczegółowym jest niewątpliwie jednym z naczelných nakazów socjalistycznej architektury i urbanistyki, bazującej na narodowych zasadach i formach, przekazanych nam przez historyczne dziedzictwo.

Bibliografia

1. Biegański Piotr. - Nowoczesne poglądy na konserwację zespołów miejskich. Biul.Hist.Szt. i Kult. Warszawa 1947. r.IX.nr.1/2
2. tenże - Pomniki architektury w nowej służbie społecznej. Architektura nr.9/10. Warszawa 1949.
3. Chmielewski Jan i Ciołek Gerard. - Zagadnienia ochrony krajobrazu w budownictwie drogowym. Pamiętnik XXI Zjazdu Państw. Rady Ochr.Przyr. Kraków 1948.
4. Ciołek Gerard i Wejchert Kazimierz. - Konserwacja zespołów urbanistycznych i krajobrazowych. Architektura nr. 9/10. Warszawa 1949.
5. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej nr. 10.r.1933.
6. Giovannoni Gustavo. - Il restauro dei monumenti. Rzym 1945.
7. Piwocki Ksawery. - Uwagi o odłudowie zabytków. Biul.Hist.Szt. i Kult. r.VIII.nr.1/2 W-wa 1946.
8. Tołwiński Tadeusz. - Przebudowa krakowskiego węzła komunikacyjnego. Miasto. Warszawa 1951.
9. Zachwatowicz Jan. - Program i zasady konserwacji zabytków. Biul.Hist.Szt.i Kult. r.VIII.nr.1/2. Warszawa 1946.

↑
V, die ungenügende

~~Die vorst. methodologische wafgriff z bejnen u by-
ie morpholog. popelungil planois veloktrich.
Anke im woff sp viane, fte deeme vring de-
went plann ophlego, jplain lft plann etropolg.
Infriou u ten spelt jochling, thornel, unftider-
vori planoisnu popelungo, planoisnu pre-
sterneg u popelung vialt.~~

~~Die lye jare vorns moog o popelung
planoisnu popelungnu. Ute sftuere; plano-
lame jostreue un oles popelung, u jost-
vanni z etropolg, stalo sp uniej jstely ophre-
drine. Stöly sign plann ophlego jremerit
se, plann etropolg jost dunktore und plann
jostetungnu. ~~Ute~~ Ute no I ophre-
polgn jekone planois etropolg u "threle"
u jremerit v. 1955) jremerit plann etropolg~~

Uwaga

x
|
x
wstępy o znaczeniu w ten sposób na stronach:

11, 13, 20, 21, 22, & 29, 31, 33, 34, 37, 38, 39, 40 —

można ewent. położyć.

Prawodawstwo

(aneks do „Zasad Budowy Miast”)
opracował

mgr. Władysław Sieroszewski, kier. Oddz. Zagadnień
Pracujących Instytutu Urbanistyki i Architektury.

Wstęp

Świętym prawem dotyczące budowy miast (i osiedli o typie miejskim) powstały prawie wyłącznie po roku 1944; są to więc ^{im} przepisy Polaki ludowej; tylko b. które były to objęły zakres dawniej prawodawstwem nie obejmowany, bądź też zastępy miedziejennie przepisy nie odpowiadające nowym warunkom gospodarstwu i społeczeństwu. Zaawansji należą, że już i niektóre z tych powyższych przepisów powstałe w latach 1945-47 uległy rewolucyjnej, ^{albo} ~~bardzo~~ też ujęty z ujęcia ich faktem, jako nie mogące nadziwić za szybko postępującymi przemianami.

Prawa regulujące budowę miast znane były i uległym epokom. W społeczeństwie antagonizującym dotyczy one zawsze do utrwalaenia i pogłębiania podziału klasowego. W okresie feudalizmu podkreślały one ^{rozróżnienie} ~~formalne~~ różnice pomiędzy różnymi stanami, ~~które~~

mające na celu nieodopuszczenie do pomieszczenia stanów i utrwalenie supremacji warstw panujących (szlachty i wyższego duchowieństwa) oraz zachowanie - wyjątkowej dla tych warstw cechy struktury mieszkaniowej. Zauważało to swój wyraz w podziale miasta na dzielnice, w przepisach o szerokości i głębokości parcel, o elewacjach domów itp.

Z chwilą przejścia do ustroju kapitalistycznego przynosiła za sobą wniekwestadnie dyktowała nowa organizacja budowy miast. Miały one na celu pogodzenie interesu prywatnego posiadacza z interesem publicznym rozumianym jako interes panującej klasy posiadaczy. Oweśne „planowanie ^{miast} nie powiżgato za sobą ^{obalenię} realizacji. Stworzono pełne ramy, w ~~których~~ ^{których} zabudowa była unecy-
wizowana lub też nie w miarę prywatnego interesu
wielora

W wyjątkowych tylko wypadkach może - jako inwestor - realizować bezpośrednio pewne zamierzenia i dążyć po linii politycznego lub społecznego interesu klasy rządzącej (melchiorowa nielubnych dzielnie Pariza za Długosza Cesarstwa). Nawet realizację inwestycji miejskich finansować w miarę swych potrzeb kapitał prywatny, krajowy lub ~~zagraniczny~~. Odbyło się to głównie wskaza na umiarkowanych wylenności publicznej, za które społeczeństwa planistyczne musiało gulby karać kapitalistom własnym, lub zagranicznym (sprawa Elektryczni Warszawskiej w latach międzywojennych).

To też między innymi! Prawa Budowlanego (niebyłone po wojnie) dotyczące planowania zabudowy miast nawiązuje ten charakter ramowy, dążący zwłaszcza do opuszczenia pewnego punktu w chaotyczne inwestowanie prywatne i t. tylko nie miało zakreślić pewne tamy tej gospodarce kapitału w terenie.

Dopiero wprowadzenie usług, którego istotną cechą jest planowanie integralne, związane nie-
rozłącznie z realizacją planowanych inwestycji, pozwoliło na prawdziwe planowanie zabudowy miast. W miarę jak usługi ^{niez} knept i kryształizowały się musły fikowały się także i knepty między dotyczące tego planowania. W aneksie niniejszym podajemy najważniejsze z tych przepisów tak jak przedstawiają się one na dzień 1 listopada 1952r. Obejmują one cztery główne działy:

1. między o planowaniu miejscowym,
2. między dotyczące lokalizacji,
3. między dotyczące realizacji ^{planów} zabudowy,
4. między dotyczące ¹ nadzoru urbanistycznego.

Norma prawna, dająca podstawę do organizacji planowania miejscowego w Polsce Ludowej była Dekret z dnia 2 kwietnia 1946r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju (~~Dr. Ur. m. 16 poz. 109~~).
Wskazując Dekret ten w znacznej części jest dziś aktualny, zarówno wskutek zaszytych ad crum pędzenia zasadniczych zmian w organizacji państwowej jak np. ustawa z dnia 20 marca 1950r. o ^{terytoryalnych} organizacjach państwowych. ^{jego} jest ^{niezależna} dla ^{hardzo} urbanistyki ^{problem} ^{na} ^{ustale} ^{trzeci} ^{planów}, jak i odstąpienia od przyjętego w Dekrecie trybu postępowania przy zatwierdzaniu planów. Nie mniej znajomości jego jest potrzebna z uwagi na podanie o nim ^{problem} i hierarchii planów różnego rzędu (krajowego, regionalnych i miejscowych), które to przepisy (art. 3-7 Dekretu) są nadal obowiązujące. Zgodnie z Dekretem plan krajowy ustala:

- 1) przekształcenie terenów na pola rolnictwa, leśnictwa, górnictwa, przemysłu, gospodarki wodnej, kultury, oświaty, zdrowia, wypoczynku i na rezerwy przyrody;
- 2) rozmieszczenie ludności i sieci głównych ośrodków miejskich z określeniem podstaw ich rozwoju i funkcji;
- 3) sieci obsługi w dziedzinie komunikacji, energetyki i telekomunikacji;
- 4) podział obszaru kraju na regiony jako podstawę jednolitego podziału administracyjnego Państwa.

Plan krajowy, tak jak go ujmował Dekret z dnia 2 kwietnia 1946r. nie był ^{nie} został opracowany ani zatwierdzony. Obecnie stanowi on dualną perspektywiczną i etapowych planów gospodarczych opracowywanych przez Państwową Komisję Planowania Gospodarczego (83 lit. z Rozp. Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 1949r. - Dz. Ust. m. 26 poz. 90) i nie jest przewidziany do publicznej wiadomości z uwagi na to że zawiera pewne elementy, których ujawnienie mogłoby być szkodliwe dla gospodarki narodziłej lub dla obronności kraju. Problematyka planu krajowego pojawia się na poziomie pod postacią wytycznych do planów regionalnych oraz wskazań i linii kierunkowych dla wytycznych do planów miejskich, które to ~~zgodnie z~~ ^{zgodnie z} ~~myślą~~ ^{myślą} Zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej m. 155 z dnia 12 maja 1952r. powzięte wytyczne do ~~planów regionalnych~~ ~~te~~ ~~wskazania~~ ~~i~~ ~~linii~~ ~~kierunkowe~~ określają podstawowe założenia przewidziane w okresie perspektywicznym (t.j. mniej więcej do 1970r.) rozwoju miasta w oparciu o postawienie narodowych planów gospodarczych. Dla miast, w których przewidziana na rok 1970 liczba ludności ma przekroczyć 25 000 m. opracowane będą indywidualne wskazania i linie kierunkowe. Dla miast mniejszych, określone będą ~~tylko~~ ~~dla~~ ~~poszczególne~~ ~~grup~~ ~~wskazania~~ ~~i~~ ~~linie~~ ~~ramowe~~.

Plany regionalne ustalają:

- 1. przekształcenie terenów na:
 - a) osiedla z oznaczeniem podstaw ich rozwoju, funkcji administracyjnych, gospodarczych, leśniczych, oświatowych, naukowych i innych oraz przybliżonej liczby mieszkańców tych osiedli;
 - b) rezerwy przyrody lub kulturalno-zabytkowe, parki publiczne, ośrodki wypoczynkowe, turystyczne, wychowawstwa fizycznego i sportowe;

2000 godu darsana mestheny most: ovidi na
 moy us pormanyo karyakana Pnevduh'ny ego
 P. H. P. g. m. 155. Ulykane te spravnyyevane
 29 pna vyf. korn'ic planovana gotpudarygo
 n pormanyu & vyshakane tushchiv'na pre-
 ydov'ny vyf. vod navodnyykh. Clem ich jnt
 shaklene pudlavo i kashchak no vnygo maika
 tub ovilla. Evylyky vytyvnykh nymeny tye
 spravnyyevane na pudlavo zashchey' malen'ika
 obzarykogo stan itnyyiy (mnenyayevy ovidi)
 Ulykane itnyyiy ud: 1) & vyf. opyany stony
 & nadyvnyy'nyy shaklavo:

- a/ pudlavy; funkcy gotpudavne maika,
- b/ shaklavo & avchak' Evashoi,
- c/ zashchey organoy; mestheny maika,
- d/ gotpudavne pudlavy shaklavo,
- e/ zashchey vey anden' utnyyevy & zashchey,
- f/ vyf. korn'ika vyf.;
- g/ vyshakane gotpudavki korn'ikalny;
- h/ pudlavy shaklavo;
- 2) & vyf. lablavyany; 3) & vyf. karnogofyany.

Pnevduh'ye & haki do planovo myf. vyf. - zashchey
 nymen' & korn'ic avchak legityvnyykh - planovani
 zashcheyvane most: ovidi zashchey' nady, vey
 me obymny, one obzavno obyfykh meluchavoy
 vyshak vnyygo, korych to plany vyf. vey & Pory.
~~Pnevduh'~~ Ministry Rudn'iv'na & Reform Rudnyykh
 over. Odvudny & dnya. 16 tyra 1947r. (D. H. P. m. 152, 153, 154)
 znyvnyy'nyy Rozpnydnyem tyf. Ministry & dnya
 15 dnya 1949r. (D. H. P. m. 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100)
 pna vyf. vyf. vnyy'nyy & korn'iv'na pna. vod navodnyykh.
 moy myf. vnyy'nyy plany zashcheyvane mestheny vnyy'nyy:

1) wyznaczenie granic osiedla lub osiedli;

2) przeznaczenie terenów na:

a) zespoły mieszkaniowe z podziałem na tereny mieszkaniowe z uwzględnieniem budownictwa społecznego, tereny przeznaczone pod budynki i urządzenia użyteczności publicznej, w szczególności na cele wspólnego społecznego, kulturalno-osiądkowe, kultury religijnej, wycieczkowe, tereny pod zabudowę przemysłową nieuciążliwą dla obywateli i pod osiedla biurowo-handlowe i inne;

b) place publiczne, parki, skwery, ogrody, place sportowe i inne podobne urządzenia;

c) gospodarstwo rolne, lasy, hodowla;

d) cele górnicze i przemysłowe z oznaczeniem rodzaju górnictwa lub przemysłu oraz warunków technicznych, jakim istniejące i wznoszone na tych terenach zabudowy przemysłowe powinny spełnić warunki, aby zmniejszyć lub usunąć ich uciążliwość dla obywateli;

e) drogi i inne linie komunikacyjne wraz z urządzeniami pomocniczymi;

- 3) } linie rozgraniczające tereny, zależnie od ich przeznaczenia;
- 4) sposób zabudowania terenów za pomocą oznaczenia:
 - a) linii zabudowania, jeżeli nie mogą przekroczyć wznoszone budynki, bądź w jakich budynki należy wznosić;
 - b) ilości kondygnacji oraz dopuszczalnego udziału zabudowanej powierzchni terenu, lub dopuszczalnej intensywności zabudowania wyrażonej stosunkiem sumy powierzchni wyszklisk kondygnacji budynków do całkowitej powierzchni działki;
 - c) rysów pionowych budynków ich osi oraz ogrodzeń;
 - d) zasad architektonicznego ukształtowania budynków, ich osi oraz ogrodzeń;
 - e) rodzaju zabudowy (zwartej, grupowej, szerekowej, blokowej, wolno stojącej lub mieszanej, ogniotwórczej lub nieogniotwórczej);
 - f) charakteru zabudowy dla poszczególnych zespołów budynków;
- 5) ~~z~~ minimalną powierzchnię działek budowlanych, agrarnych, rolnych i innych, tworzących przy parcelacji lub scalania na cele budowlane;
- 6) podłużne i poprzeczne profile ulic oraz innych dróg bieżących;
- 7) sieć wodociągowa i kanalizacyjna;
- 8) okresy i sposoby realizacji planu miejscowego;

Archiwizacja tryb postępowania przy uchwalaniu planów miejscowych, przewidziany w art. 17-31 Dekretu z dnia 2 kwietnia 1946r. nie został wyrażenie uchylony to uznać należy, że nie powinien on być nadal stosowany w związku z wejściem w życie Uchwały Prezydium Rady m. s. nr. 817 z dnia 1 grudnia 1951r. w sprawie zatwierdzenia projektów urbanistycznych i architektonicznych (Mon. Polski nr. A-102 poz. 1481). Uchwała powyższa zatłosa do projektów urbanistycznych:

a) projekty założeń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, b) projekty tych planów, c) projekty zasadniczych uwzględnianych urbanistycznych-architektonicznych.

Zgodnie z uchwałą projekty są zatwierdzone - zależnie od kategorii miasta wzgl. od wartości obiektu - bądź przez Prezydium Rady, bądź przez Ministra Budownictwa Miast i Osiedli, bądź wreszcie przez Prezydium woj. rady narodowej.

Zatwierdzeniu przez Prezydium Rady ulegają projekty urbanistyczne dla m. st. Warszawy i H.Z.M. oraz 19 innych najważniejszych miast. ~~dotyczące budowlami.~~

- ~~1. o kubaturze ponad 100 000 m³~~
- ~~2. innych, które z względu na charakter~~

W miastach tych uwane są za zasadnicze rozważania dotyczące budowlami:

1. o kubaturze ponad 100 000 m³;
2. przeznaczonych na siedzibę władz centralnych;
3. innych, które z uwagi na charakter, wygląd lub położenie mogą wpłynąć decydująco na plastyczne ukształtowanie miasta, a które Prezydium Rady poleci przedkładać sobie do zatwierdzenia.

Zatwierdzeniu przez Ministra Budownictwa Miast i Osiedli ulegają projekty urbanistyczne miast, których spis ustala ten Minister (spis ten podany został w Załączniku nr. 16 z dnia 5 lutego 1952r. — Dz. Urz. Ministerstwa Budownictwa M. i O. nr. 3 poz. 29). Za zasadnicze są w tych miastach uwane rozważania związane z budowlami:

1. przeznaczonymi na siedzibę wojewódzkich rad narodowych i ich organów, woj. komitetów partji, oraz okręgowych rad związków zawodowych;
2. przeznaczonymi na pomieszczenie szkół akademickich, teatrów, muzeów i miejskich domów kultury;

3. o kubaturze ponad 30000 m.³ klasie Minister zleci sobie przedkwalifikację do zatwierdzenia z wyjątkiem zastreżonych do zatwierdzenia przez Główny Urząd Pracy.

4. innymi, które Minister zleci przedkwalifikację do zatwierdzenia.

Uchwała przewiduje pozostałe projekty urbanistyczno-architektoniczne podlegają zatwierdzeniu przez Główny Urząd Pracy.

Na obronie m.st. Warszawy zatwierdzenie projektów urbanistycznych zastreżonych do zatwierdzenia Ministerstwu Budownictwa Miast i Osiedli zostało przekazane Nacelnemu Architektowi Warszawy (Zamówienie z dnia 18 marca 1952r - Mon. Pol. nr. A-29 poz. 437) - utworzenie

Uchwała przewiduje powołanie Główny Komisji Urbanistyczno-Architektonicznej przy Ministerstwie Budownictwa Miast i Osiedli jako fachowego organu opiniującego projekty podlegające zatwierdzeniu przez Główny Urząd Pracy oraz przez Ministerstwo Budownictwa Miast i Osiedli oraz wojewódzkie komisje urbanistyczno-architektoniczne. Główna Komisja Urbanistyczno-Architektoniczna powołana Zarządzeniem z dnia 4 kwietnia 1952r. /Mon. Pol. nr. A-34 poz. 498/

Przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego należy stosować się do obowiązujących w tym zakresie ustaw i innych przepisów, z podziałem na następujące wyliny:

- 1) z Przewidzenia Budowlanego: art. 172-174 dotyczy mówiące o umieszczeniu ulic; art. 175-180 dotyczy zatwierdzenia dróg, art. 181-187 regulujące wysokości budynków, art. 262-263 nakazujące, aby lica budynków - jak również wszelkie powiechnie murów widoczne z dróg publicznych - były tak wykonane, aby nie spowodowały zanieczyszczenia placu, ulicy albo podwórza oraz aby budynki były malowane w kolorach niejasnych i nieróżnorodnych;

art. 337-338 chroniące od zezwolenia krajobraz oraz wyglądu i placów
oraz mapy miejscowe wydane na podstawie art.
408-416.

2. Rozporządzenie Ministra Budownictwa z dnia
26 września 1949r. w sprawie wysokości budynków
od niektórych dróg państwowych (Dr. Ust. nr. 52 poz. 398)
ustalające w szeregu punktów wywodłusa maks-
ymalnego minimalną wysokość od najważniejszych
dróg państwowych (wymienionych w rozporządzeniu)
na 30m. w granicach miast i 40 m. na pozostałym
obszarze.

3. § 2 i 3 Rozporządzenia Ministra Budownictwa
z dnia 17 listopada 1950r. w sprawie wymaga-
jących ulgowych przepisów budowlanych (Dr. Ust
nr. 53 poz. 257) zezwalające w niektórych wypadkach
na przekroczenie linii regulacyjnych i frontowej
linii zabudowania oraz wysokości budynków.

4. Art. 1 Dekretu z dnia 6 września 1951r
o obszarach szczególnie ważnych dla obrony kraju
(Dr. Ust. nr. 96 poz. 340) upoważniającej Rada Mini-
strów do wprowadzenia na tych obszarach ogra-
nikowania praw własności, posiadania, użytkowania
i używania nieruchomości itd. jak również do ~~ustale-~~ ustale-
nia w jakim zakresie mają zastosowanie na tym
terenie przepisy dotyczące lokalizacji ogólnej i szczególnej
oraz mapy prawa budowlanego.

5. Z Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia
6 marca 1928r. o opiece nad zabudkami (Dr. Ust. nr. 29 poz. 265)
ze zmianami wprowadzonymi Ustawą z dnia 25 stycznia 1933r.
(Dr. Ust. nr. 10 poz. 62) Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia
28 grudnia 1934r. (Dr. Ust. nr. 110 poz. 974) Dekret z dnia
7 kwietnia 1949r. o ochronie miast (Dr. Ust. nr. 25 poz. 100)

art. 1, 2, 3 mawiaja o przedmiotach, których onezenie
 wadk konserwatorskich moze nabrae charakter
 zalychow oraz art. 12, 14, 15 okreslaja uprawnienia
 wadk konserwatorskich w przedmiocie zakazu
 budowa, merobki, rekonstrukcji itd. zalychow
 bez uprzedniego zezwolenia tych wadk, jak
 rowniez ~~o nadzorowaniu~~ wszelkich robot zwiazanych z
 zalychami.

Z powyzych przepisow wynika, ze wszelkie pro-
 jekty, plany zagospodarowania przestrzennego dotyczace
 terenow lub obiektow zalychowanych powinny uzyskac
 zgodz konserwatora przy przedlozeniu wniesionej
 wojewodziej rady narodowej. Ponadto, jednak -
 niezaleznie o wspomnianych nakazach natury
 formalnej - organy zajmujace sie planowaniem
 miast i osiedli winny byc w stalym kontakcie
 z wladzami konserwatorskimi, celem zezuwana
 historycznego ukontastowania miasta, ciaglosc ulic,
 charakterystycznego krajobrazu itd. Wynika to
 z ogolnych przepisow o uzgadnianiu planow, o
 czym bylo juz mowa dalej, ale juz w tym
 miejscu nalezy podkreslic szczegolny obowiazek pla-
 nisty nawizywania do kulturalnej przeszlosci narodu.

6. Z Ustawy z dnia 7 kwietnia 1949r. o ochronie przyrody
 (Dz. Ust. m. 25 poz. 100) art. 9 zobowiazujacy wadke
 państwową do zatuzania opinii Państwowej Rady
 Ochrony Przyrody w sprawach zamienen' miedzyc
 oplynac' w sposob istotny na rownowage sit przyrody;
 art. 10 przewidujacy planowe zalesianie terenow, ik
 zwiazkania obszarow lasow; wprowadzanie parkow
 zielonych; art. 14 ust. 3 uwalniajacy utworze-
 nie parku narodowego od spomdzianego planu

zagospodarowania przestrzennego obszarow ~~po~~ parku, oraz

7. §§ 19-22 Rozporządzenia Ministra Opieki Społecznej z dnia 30 listopada 1933r. o chowaniu zmarłych i stwierdzeniu przyczyny zgonu
 (Dz. Ust. nr. 13/34 poz. 103) ustalające zasady pochówku cmentarnym, obliczanie metrycznego na ich wykonanie, obrzary oraz odległości minimalne od zabudowań mieszkalnych i studzien.

8. Normatywy urbanistyczne: w chwili obecnej obowiązują "Tymczasowe normatywy urbanistyczne dla projektowania miast i osiedli" zalecone do stosowania Zarządzeniem nr. 68 Ministra Budownictwa Miast i Osiedli z dnia 20 września 1951r. (Dz. Urn. Min. Bud. M. i O. nr. 7 poz. 70) oraz Okólnikiem Sześciadziusiego P.K.P.G. nr. 9 z dnia 21 sierpnia 1951r. (Biuletym P.K.P.G. nr. 23 poz. 246).
 Jako podstawowe materiały traktowane normatywy dotyczące powierzchni i układu terenów; wskazówki dotyczące kubatury mają charakter orientacyjny. "Tymczasowe Normatywy Urbanistyczne" są podstawą dla programowania inwestycji w skierie perspektywicznym.

Jżeli chodzi o plany zagospodarowania miejscowego będące w toku realizacji, to Okólnik nr. 30 Ministra Budownictwa Miast i Osiedli z dnia 12 lipca 1951r. (Dz. Urn. Min. Bud. M. i O. nr. 8 poz. 79) zezwala na ich rewizję pod kątem ich przystosowania do "Tymczasowych Normatywów Urbanistycznych" tylko w wypadkach wyjątkowych, o ile stan ich realizacji nie wymaga ostrożnego zasadniczego układu miejscowego osiedla i o ile tą drogą można uzyskać pewniejsze efekty ekonomiczne i plastyczne.

9. §§ 44-55 Instrukcji P.K.P.g. nr. 92 z dnia 18 czerwca 1952r. w sprawie zasad i sposobu uzgadniania lokalizacji obiektów inwestycyjnych (cał. do Zarządzenia Przewodniczącego P.K.P.g. nr. 193 - Białełyn P.K.P.g. nr. 27 poz. 127), która będzie omawiana dokładnie poniżej przy lokalizacji szeregów.

10. §§ 3, 7, 8, 20-23 i 28-35 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 października 1936r. o sposobie opracowania planów zaludnienia (Dz. Ust. nr. 85 poz. 594) ustalają techniczny schemat planów, a w szczególności sposób sporządzenia planów, ich opis techniczny, znakowanie i formy planów. W pozostałych częściach rozporządzenia to zostało faktycznie uchylone przez Dekret z dnia 2 kwietnia 1946r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju oraz przepisy wydane na podstawie tego Dekretu.

Uzgodnienie projektu planów przestrzennych z poszczególnymi władzami, urzędami i instytucjami obowiązuje od pierwszej chwili powzięcia koncepcji planu. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 marca 1947r. o współdziałaniu władz w akcji planowego zagospodarowania

mestrennego kraju (Dz. Ust. nr. 34 poz. 152) mówi w § 2 p. 1:

"Obowiązek uzgadniania przez władze planowania mestrennego planów i wytycznych z władzami i organami publicznymi polega na:

- 1) uzgadnianiu projektowanych zasad planów przed myśleniem do sporządzenia planów oraz na uzgadnianiu projektów planów w toku ich opracowania;
- 2) uzgadnianiu wytycznych w stadium ich projektowania."

Uzgadnianie wytycznych z władzami i organami publicznymi należy - w myśl Rozporządzenia Głównego P.K.P.g. i Ministra Budownictwa z dnia 16 sierpnia 1949 r. (Dz. Urn. Min. Budownictwa nr. 13/7/ poz. 100) - do wojewódzkich komisji planowania gospodarczego. Uzgadnianie projektów planów miejscowych należy do organów sporządzających te plany, t.j. do ~~urzędów~~ wydziałów budownictwa powiatowych (wzgl. miejskich) rad narodowych.

Uzgadnianie jest dwukierunkowe, to znaczy obejmuje zarówno obowiązek uzgadniania z innymi władzami przez organy planujące projekty planów zagospodarowania mestrennego / § 2 ust 2 Rozp. z dn. 20. III. 47 r. / jak i obowiązek uzgadniania przez władze i organy publiczne z władzami planowania mestrennego wszelkich zamierzeń inwestycyjnych wchodzących w zakres planów mestrennych / § 4 ust. 1 /.

Z Rozporządzenia z dnia 20. III. 47 r. wynika, że wojewódzkie komisje planowania gospodarczego winny uzgadniać projekty planów regionalnych i wytyczne do planów miejscowych z zainteresowanymi władzami i organami bezpośrednio podległymi władzom centralnym. Uzgadnianie to jest obecnie znacznie uproszczone wobec skoncentrowania większości resortów na szczeblu II instancji / jak szkolnictwo, finanse, kultura itd. / w powiatach woj. rad narodowych; poza uzgodnieniem więc ~~nie~~ między

wydziałami merydium porostaje tylko uzgodnienie z urzędami nie podlegającymi radom narodowym / obrona narutowa, komunikacja, transport, bezpieczeństwo publiczne /

Na szczeblu powiatowych i miejskich rad narodowych uzgodnienie odbywa się pomiędzy poszczególnymi wydziałami merydium tych rad.

Przystępując do uzgodnienia planów organy planowania m. st. Warszawy winny mieć zainteresowanym władzom i urzędom ^(władze obywat. nomenklatura: i. i. z. p. o. z. i. n. i. p. u. z. a. m. a. u. z. e. t. t.) projektowane zasady planów wzgl. projekty planów, projekty wytycznych itp. do wiadomości i wypracowania się w terminie niekrótkim, a mianowicie:

1 miejsce co do regionalnych planów zagospodarowania m. st. Warszawy / § 3 ust. 1 p. 2 /;

2 tytuł co do planów miejscowych / § 3 ust. 1 p. 3 /.

Jżeli podniesione przez zainteresowane władze zastrzeżenia nie dadzą się usunąć w drodze bezpośredniego porozumienia, rozstrzygnięcie sprawy należy:

co do projektów planów regionalnych - do P.K.P.G. działającej w porozumieniu z właściwym resortem władz narodowych organu podnoszącego zastrzeżenie;

co do projektów planów miejscowych - do merydium woj. rad narodowych, działających - jeżeli chodzi o sprawy dotyczące obrony narodowej, komunikacji i transportu, bezpieczeństwa publicznego - w porozumieniu z właściwymi władzami podległymi bezpośrednio władzom centralnym.

Na obszarze m. st. Warszawy i Warszawskiego Zespołu Miejskiego, zgodnie z art. 3 lit ^{b i c} Ustawy z dnia 3 lipca 1947 r. (Dz. Ust. nr. 52 poz. 268) oraz § 14 ust. 1 lit b i c Uchwały Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1950 r. w sprawie wewnętrznej organizacji i trybu postępowania Narodowej Rady Odbudowej m. st. Warszawy (Mon. Palski m. A-41 poz. 468) kwestie sporne rozstrzyga Prezydium tejże Rady.

II.

Powiązanie planowania miejscowego z konkretnymi, etapowymi planami gospodarczymi odbywa się za pomocą lokalizacji. W zasadzie każda lokalizacja operacji musi być przewidziana na przewidywanym planie zakładowym. W praktyce jest to niemożliwe, gdyż wobec tempa ~~zakładowego~~ inwestowania naszego kraju opracowywanie planów zagospodarowania miejscowego nie może nadążyć za aktualnymi potrzebami. Cele i zadania jakie postawił przed społeczeństwem polskim plan szesnastoletni przekroczył znacząco zakres możliwości jakie mieliśmy przewidzieć w powyższych planach tryletnich. W tych warunkach operacje realizacji Narodowych Planów Gospodarczych na przewidywanych planach zagospodarowania miejscowego równały się zupełnemu zahamowaniu tej realizacji.

Z drugiej strony każda nowa inwestycja w terenie musi być powiązana z planowaniem miejscowym. § 3 ust. 1 Instrukcji P.K.P.G. nr. 92 zatwierdzonej Zarządzeniem Głównego Urzędu P.K.P.G. nr. 193 z dnia 18 czerwca 1952 r. w sprawie zasad i sposobu uzgadniania lokalizacji obiektów inwestycyjnych (Biuletyn P.K.P.G. nr. 27 poz. 127) mówi, że obowiązkiem uzgadniania lokalizacji podlega budowa nowych i aktualizacja istniejących obiektów inwestycyjnych stałych lub czasowych.

Lokalizacja dzieli się na ogólną i szczegółową; ta ostatnia z kolei dzieli się na wstępną i ostateczną. Lokalizacja ogólna jest to przybliżone określenie miejsca / powiat, gmina, osiedle / w którym ma być wykonany dany obiekt w terenie inwestycyjnym, aby mógł jak najwcześniej spełnić wyznaczonej mu rolę w gospodarce narodowej" (§ 2 instr. nr. 92).

Lokalizacja szczegółowa jest to dokładne wyznaczenie terenu, na którym obiekt inwestycyjny ma być wykonany

w oparciu o wymagania planu zagospodarowania przestrzennego i wymagania techniczne danego obiektu" (§ 33)

Lokalizacja szczegółowa może na wniosek wojewódzkiej komisji planowania gospodarczego powziąć za sobą zmianę lokalizacji ogólnej (§ 35 ust. 2)

Wstępne ustalenie lokalizacji szczegółowej następuje w toku sporządzenia zezwolenia na projekt, jako ~~przewodnej~~ formy dokumentacji technicznej; ostateczne ustalenie lokalizacji następuje w toku sporządzenia projektu ustępnego; w wypadkach nie naruwających wątpliwości można ustalać lokalizację adresem w formie ostatecznej (§ 36)

Zgody na lokalizację ogólną udzielają na wniosek inwestora (§ 5):

- P.K.P.G. co do inwestycji grupy I;
- wojewódzkie komisje planowania gospodarczego co do inwestycji grupy II;

[Podział inwestycji na grupy I i II zależy jest od wysokości nettoj wartości kosztorysowej inwestycji, wysty w jcelen kosztorys; jeżeli wartość ta przekracza granicę wysokości przewidzianą dla danej gałęzi gospodarki narodowej inwestycje zaliczamy do grupy I, w przeciwnym razie do grupy II. Limity wartości ustalane są dla poszczególnych działów gospodarki instrukcjami P.K.P.G.7

Inwestor powinien przedstawić dla danego obiektu kilka wariantów lokalizacji ogólnej.

Na podstawie lokalizacji ogólnej jest ustalana lokalizacja szczegółowa. Zgodnie z § 37 Instrukcji wchodzi wraacwoz do wyrażania zgody na lokalizację szczegółową jest przedmiot woj. rady narodowej, które działa w tym zakresie przez swój wydział budownictwa. Wydział budownictwa wydaje decyzję w porozumieniu z woj. komisją planowania gospodarczego oraz po zasięgnięciu opinii innych zainteresowanych wydziałów.

Tryb uzgadniania lokalizacji szczegółowej nie zwalnia inwestora od przeprowadzenia niezbędnych uzgodnień z zainteresowanymi władzami i innymi osobami prawnymi w myśl obowiązujących aktów i przepisów, o czym była mowa wyżej przy omawianiu sprawy uzgadniania planów zagospodarowania przestrzennego.

W celu przypięnienia prac lokalizacyjnych lokalizacja szeregowa może być ustalana na wspólnych posiedzeniach wórciowych władz wymienionych w § 37 Instrukcji, zainteresowanego inwestora oraz przedstawicieli biur projektowych pod przewodnictwem przewodniczącego woj. komisji planowania gospodarczego lub osoby przez wyznaczonej (§ 42).

Sprawy lokalizacji szeregowej powinny być rozpatrzone przez wórciwe władze w ciągu dni 10 od złożenia wniosku przez inwestora; w razie rozbieżności stanowisk pomiędzy inwestorem, a organami władzy lokalizacyjnej sprawy należy przedstawić do rozstrzygnięcia prezydium woj. rady narodowej; w tym wypadku termin zatwierdzenia sprawy przedtęka się o dni pięć. Gdyby rozbieżności mimo to nie dały się usunąć uniemożliwiający uzgodnienie lokalizacji sprawy rozstrzyga ostatnie Departament Planów Terenowych i Lokalizacji P.K.P.G. po uzgodnieniu z Ministerstwem Budownictwa Miast i Osiedli. (§ 43).

W zakresie poszczególnych działów gospodarki narodowej Instrukcja nr. 92 przewiduje m. inn. następujące wskazówki co do lokalizacji szeregowej:

• obiektów przemysłowych nie należy lokalizować na terenach dzielnic miast/osiedli/ • nadmierzonym skupieniu zabudowań / § 44 ust. 1/;

• obiektów inwestycyjnych • charakterne uciążliwym lub szkodliwym dla otoczenia powinny być lokalizowane poza obrębem dzielnic mieszkaniowych z zachowaniem odpowiednich pasów izolacyjnych / § 44 ust. 2/;

• przy inwestycjach komunikacyjnych należy zwrócić uwagę, aby nie zakłócały one rozwoju poszczególnych osiedli lub regionu, lecz stanowiły poprawę ich udziału przestrzennego, dając podstawę do aktywizacji gospodarczej terenu / § 48/;

• przy ustalaniu lokalizacji obiektów z zakresu urządzeń

socialnych należą zwrócić szczególną uwagę na kryteria topograficzne i zdrowotne terenu /§ 54/;

przy lokalizacji szczególnie obiektów mieszkalnych należą kierować się zasadą racjonalnej melioracji istniejących osiedli miejskich, ponadto należą do obiektów lokalizować w odpowiedniej odległości od miejsc pracy, umożliwiającej racjonalne poruszanie miejsca zamieszkania z miejscem pracy oraz zgodnie z wymogami sanitarnymi (§ 55).

Jako dowód uzasadnienia lokalizacji wkrótce wkrótce wydają inwestorem zaświadczenia lokalizacyjne. Zaświadczenia te są niekrytyczne, ale KOPI zaopiniowały projekty inwestycyjne; jak również muszą być one zatwierdzone do umoshow o naliczenie ^(§ 59) nieruchomości nieskrytycznej dla realizacji inwestycji, o tym jeszcze będzie mowa poniżej.

Ustalenie lokalizacji ma znaczenie nie tylko dla obiektu inwestycyjnego, którego bezpośrednio dotyczy. Stwana ona pewien fakt, z którym należą się liczyć przy opracowywaniu planów miejscowych i przy ustalaniu dalszych lokalizacji. W ten sposób z posiadanych lokalizacji inwestycyjnych uchylają się plany zagospodarowania miejscowego, które nie mogą ograniczać się do wskazywania nieruchomości przed inwestycją i określenia jej granic, ale muszą jednocześnie rozstrzygnąć sferę zagadnień miejscowych /jak uzbrojenie, komunikacja, sieć wodociągowa, zaopatrzenie terenów zielonych, ukształcanie krajobrazu itd./ znaczenie wykraczających poza zakres samej inwestycji.

Im dalej nad planem miejscowym osiedla są dalej poruszane tym wskazywanie wkrótcej lokalizacji jest tańsze i tym mniejsze zachodzi niebezpieczeństwo, aby ona kolidowała z tym planem i z poprzednio wydanymi lokalizacjami.

Najważniejszym problemem prawnym związanym z
 problemem realizacji planów przestrzennych w ramach etapowych
 planów gospodarczych jest problem miejsca przez inwestora
 nieruchomości, na której ma być przeprowadzona inwestycja.
 Trudności, jakie się wyłaniają, wynikają ze sprzeczności
 jaka istnieje między planową gospodarką inwestycyjną,
 obejmującą dzisiaj w r. 1952 niemal cała kwatera naszego
 rządu gospodarczego /opiera rolnictwa/, a nieamerykańskimi
 zasadami prawnymi prawa wiecznego posiadania ziemskiego
 znaczną ilość własności nieruchomości w rękach prywatnych
 właścicieli. Tędyż na obszarze Ziemi Odryckich na
 mocy art. 2 Dekretu z dn. 8 marca 1946r. o majątkach
 opuszczonych i polonijnych ^{Dr. Ust. nr. 13 poz. 87/} wszystkie nieruchomości pryncypalnie
 na własność Państwa, zaś art. 2 p. 5 Dekretu z dnia 6 kwietnia
 1946r. o przekazywaniu przez Państwo mienia nieruchomościowego
 na obszarze Ziemi Odryckich ^{Dr. Ust. nr. 71 poz. 389/} wyłączone
 od przekazania „mienia usane za potrzebne dla celów
 administracji państwowej bądź samorządowej, albo dla celów
 użyteczności publicznej lub gospodarki państwowej oraz na
 cele rolniczej miast.”

Dysponując terenami na cele szybkiej odbudowy
 miasta tam gdzie ta odbudowa narzuca się jako
 natychmiastowa konieczność, t. j. na obszarze m. st. Hamawy —
 osiągnięto za pomocą t. zw. komunalizacji gruntów, drogą
 miejsca własności wszelkich gruntów ~~znajdujących się na~~
~~nich budynków~~ ^{na gminie m. st. Hamawy} ~~na miasto~~ (obrobie na terenowej organ
 władzy państwowej, jakim jest Gminny Rada Narodowej m.
 st. Hamawy) z zastrzeżeniem dla dotychczasowych właścicieli
 prawa własności czasowej, wgl. odszkodowania (Dekret
 z dnia 26. X. 45r. o własności i użytkowaniu gruntów
 na obszarze m. st. Hamawy — Dr. Ust. nr. 50 poz. 249). Przyznanie
 własności czasowej jest warunkiem od równości dotychczasowe-
 go użytkowania z planami zagospodarowania przestrzennego.
 W razie nieprzyznania tego prawa właścicielowi skutki prawa
 do odszkodowania w papierach wartościowych, tryb emisji
 których mogą określić oddzielne rozporządzenia.

Na mocy powyższego dekretu ~~to~~ ~~nie~~ ~~wyłączone~~ ~~nie~~ ~~tylko~~ ~~me-~~
~~zawieszono~~ ~~to~~ ~~jesto~~ ~~wszystkie~~ ~~grunty~~ ~~w~~ ~~dotychczas~~ ~~granicach~~
 administracyjnych Hamawy, ~~z~~ ~~przed~~ ~~ich~~ ~~zmianą~~ ~~na~~ ~~mocy~~
 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 maja 1951r. (Dr. Ust. nr. 24
 poz. 199). Pozwoliło to na dokonanie obywatelskiego dzieła odbudowy
 naszej Stolicy bez uciekania się do żmudnej i skompliko-
 wanej procedury wywłaszczeniowej.

20
Przedwojenne postępowanie wytworzone uznawano
wytworzenie za depuzeralne „wytworzenie ze względu
wyższej ~~konieczności~~ użyteczności za adskuelowanis w
przypadkach, w których przepis prawny przewiduje możliwość
wytworzenia”, przy czym nie zostało nigdy spreymowane, co
należy uważać za „wyższą” użyteczność.

Przepisy te przystosowane do warunków kapitalistycz-
nych okazały się niewystarczające do realizowania ^{ma. 10 w. 1949}
inwestycji w usztywnieniu dążącym do socjalizmu z
następujących względów:

a/ długotrwałości postępowania wytworzeniowego, podczas
których potrzebny szybkiej adskuelowy i meludowy nanej
gospodarki wymagały jaknajrybniej realizacji planów;

b/ usalenienia objęcia wytworzonej nieruchomości
(poza niektórymi wyjątkami jak np. wytworzenie
gumki pod. inwestycji kolejowej) ad uprzedniego
wytworzenia adskuelowania;

c) oparcie adskuelowania na wysokich cenach wolno-
rynkowych co naturalnie powiększało koszty inwestycji i
prowadziło do akumulacji płynnych kapitałów w rękach prywatnych

Zageneralnie rozporządzenia gabinetu dla planowej
gospodarki inwestycyjnej analarw sme rozporządzenie w sklerki
ogólnoparistawowej w Dehecie z dnia 26 kwietnia 1949r. o naby-
waniu i meluowaniu nieruchomości niezbędnych dla reali-
zacji narodowych planów gospodarczych w brzmieniu Ustawy
z dnia 29 kwietnia 1949r. (tekst jednolity: Dz. Ust. nr. 4/52 poz. 25)
oraz w wydany na ty podstawie rozporządzenie Rady
Ministrów z dnia 2 stycznia 1949r. w sprawie meluowania
nieruchomości niezbędnych dla realizacji narodowych planów
gospodarczych (Dz. Ust. nr. 47 poz. 354).

Zgodnie z powyższymi przepisami dyspozycje gumki
wyskryje się na następujący drodze:

a/ co do nieruchomości będących w posiadaniu wykonawców
narodowych planów gospodarczych = / t. j. będących własnością lub
też w zarządzie albo użytkowaniu Państwa, jego organów,
podmiotów paristawowych i upolitanionych oraz instytucji i
innych osób prawnych prawa publicznego /:

Wykonawca narodowego planu gospodarczego /inwestor/
występuje ze osobistym sumy władzy nanelnej /wanci-
wego ministra/ do władzy nanelnej paristawowej o meluowanie
niezbędnej nieruchomości. Wniosek wnosi pomiędzy innymi
zawierając dokładowe wskazanie nieruchomości z wymienieniem
jej posiadacza oraz opis zamierzonych inwestycji z powołan-
iem się na obowiązujący plan lub na stozony wniosek
inwestycyjny. Do wniosku winno być stozone zaswadnienie
o lokalizacji szeregowej; zaswadnienie takie wydaje
~~Prezidium woj. Rady Narodowej~~ prezidium woj. rady narodowej,
wydział budownictwa w porównaniu z woj. komisją plano-
wania gospodarczego (Instrukcja PKP qm. 92. zat. m. 13 $\frac{1}{2}$ - p. wytyj
miej o lokalizacji szeregowej).

Wniosek naradna wykonawcy o ile wina skutności wniosku zwara się do wniosku naradnej posiadacza o wyrażenie zgody na pobranie (§ 6 Rozp.); wyrażenie zgody może zostać uwaterjowane od wykonania inwestycji zastępczych na rzecz dotychczasowego posiadacza.

Wniosek naradna posiadacza winna w ciągu 14 dni udzielić odpowiedzi, czy zgadza się na pobranie, czy też odmawia pobrania.

W razie odmowy pobrania nieruchomości, albo nie udzielenia odpowiedzi w ciągu dni ośmiu, jak również w wypadku, gdy z wnioskami o pobranie nieruchomości wystąpiło kilka wniosków naradnych sprawa zostaje przesłana do właściwego Sądowca Gospodarczego P.K.P.G. Decyzja Sądowcy Gospodarczego P.K.P.G. jest ostateczna i stanowi podstawę do niezwłocznego objęcia nieruchomości przez wykonawcę planu /§§ 12, 13, 16 Rozp./; w wyjątkowych wypadkach uzasadnionych potrzebami inwestycyjnymi Sądowca Gospodarczego P.K.P.G. może upoważnić wykonawcę do objęcia nieruchomości jeszcze przed wydaniem orzeczenia o pobraniu /§ 15 Rozp./.

Pobranie między wykonawcami naradnych planów gospodarczych następuje w zasadzie bezpośrednio; jeżeli pobieranie następuje pomiędzy spółdzielcami, centralami spółdzielni, stowarzyszeniami wyżej wymienionej własności ~~na~~ własności ~~osobistej~~, albo w ~~zawód~~ i ~~wynikające~~ to w razie spornym w cenę ustala się zgodnie z przepisami Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 czerwca 1950r. /Dz. Urz. m. 26 poz. 234 / - o czym niżej; w razie pobrania na własność ~~osobistą~~ albo w ~~zawód~~ lub wynikające czynu wrony ustala się na 1 1/2 % szacunku określonego zgodnie z wymienionym Rozporządzeniem.

6/ co do nabywania nieruchomości od osób nie będących wykonawcami naradnych planów gospodarczych:

Nabycie takiej nieruchomości dopuszczalne jest jedynie

22
w wypadkach, gdy nie można uzyskać dla wykonania planu nieuchomości stanowiącej własności Skarbu Państwa lub jednostek gospodarki upostępowanej (art. 4 Dekretu z dn. 26. IV 49r.)

Zezwolenia na nabycie nieuchomości udziela Prezes Urzędu PKPP na wniosek wykonawcy planu na podstawie opinii prezydium właściwej woj. rady narodowej o ile usna, że nieuchomość jest niezbędna dla realizacji planu i że są przewidziane środki na jej nabycie. Opinia prezydium w.t.n. powinna uwzględnić zarówno potrzeby wykonawcy jak i uzasadnione interesy ogólnogospodarcze /art. 5/

Wniosek o udzielenie zezwolenia na nabycie nieuchomości powinien wymieniać ^{w szczególności} nieuchomość z określeniem przewidzianej do nabycia oraz wskazaniem tego co się na niej znajduje i przeobrażeniem się na plan lub schie sytuacyjny; wskazać cel nabycia; wskazać czy dla osób mieszkających na nieuchomości potrzebne są mieszkania zastępcze i w jaki sposób zamierza ^{ich} dostarczyć.

Do wniosku należy załączyć:

- 1) zezwolenie właściwego ministra stwierdzające, że starania o uzyskanie odpowiedniej nieuchomości w trybie ~~dot~~ Rozp. Rady Ministrów z dnia 2 sierpnia 1949r. o przekazywaniu nieuchomości niezbędnych dla realizacji narodowych planów gospodarczych nie dały wyniku gdyż ten że zamierzona inwestycja może być zlokalizowana jedynie na nieuchomości określonej w wniosku;
- 2) opinię opinii prezydium woj. rady narodowej;
- 3) zaświadczenie o lokalizacji służbowej /p. wyżej/;
- 4) plan lub schie sytuacyjny w odpowiedniej skali z oznaczeniem granic przewidzianej przewidzianej do nabycia

W szczególnych wypadkach na wniosek właściwego ministra Prezes Urzędu PKPP może zezwolić wykonawcy na nabycie nieuchomości bezpośrednio z zezwoleniem

na jej nabycie lub po wydaniu takiego zezwolenia (art. 6).
^{wykonawca}
~~Właściciel~~ który wyskazi zezwolenie Głównego
 P.K.P.G. obowiązany jest wskazać właściciela nieruchomości
 aby odstąpił mu tę nieruchomość za cenę określoną przez
 wykonawcę, / zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów
 z dnia 3 marca 1950r. / Dz. Ust. nr. 26 poz. 234 / a zatwierdzonej
 przez prezydium woj. rady narodowej, wyłącznie ^{przez właściciela} ~~przez~~
 nawiązał, jeśli ta wola jest sama nabywcą nieruchomości.

Niekiedy w kategoriach właścicieli, a mianowicie jeśli nie-
 ruchomość stanowi gospodarstwo rolne lub ogrodnicze, wambat
 niemieszkalny, bądź pełną działkę wyodrębnioną z domem jedno-
 lub dwuwieżnym, bądź przeznaczoną pod budowę takiego domu -
 stają prawo do nieruchomości zamiennej. / art. 30 Dekr. / Tryb
 postępowania przy dostarczaniu nieruchomości zamiennych
 określa szczegółowo Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia
 3 marca 1950r. / Dz. Ust. nr. 26 poz. 234 /

Jeżeli w terminie 15 dniowym od dozwolenia wezwania,
 o którym mowa o odstąpieniu ^{nieruchomości} w drodze dobrowolnej
 umowy nie zostanie zawarta umowa / albo umowa
 wstępna / sprzedażi albo zamiany nieruchomości, wówczas
 nieruchomość może być wyznaczona w drodze wywłaszczenia.
 / art. 8 ust. 4 Dekr. /. Dalsze artykuły Dekretu z dnia
 26 kwietnia 1949r. regulują tryb postępowania przy wywłaszczeniu
 / art. 17-32 / i ustalaniu odszkodowania / art. 33-39 /.

O wywłaszczeniu oneka prezydium woj. rady narodowej; od tego
 określenia przysługuje stronie zainteresowanej ~~odstąpić~~ w terminie
 14-dniowym odstąpienie do celowej komisji wywłaszcze-
 nisowej. Skład, organizacja i tryb postępowania tych komisji
 reguluje Rozporządzenie Główna Rady Ministrów z dnia 3 marca
 1952r. / Dz. Ust. nr. 23 poz. 151 /. Tryb wypłaty odszkodowań ustala
 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 marca 1950r. / Dz. Ust. nr. 26
 poz. 235 /.

Jeżeli nie tak długo zatrzymali nad sprawą realizacji

24
inwestycji, mającej z pozoru służyć tylko związku ze spon-
sowaniem planów zagospodarowania przestrzennego, to dlatego że
w rzeczywistości planista musi się liczyć zarówno przy
inwentaryzacji terenu jak i przy sponzowaniu projektu planu
ogólnego ze stosunkami własnościowymi terenu. Dokumentacja
miejscowa powinna zawierać dane dotyczące nie tylko podziału
nieruchomości, na własność państwową, społeczną i prywatną,
ale i na sprzyjanie do czego dana nieruchomość należy,
czy stanowi jedynie działkę wsiadła, czy stanowi jego
źródło utrzymania (dane te w ewent. wypadku mogą uzasadnić
zjednanie z jego strony nieruchomości zamienną); czy w budynku
znajdują się lokale, którym trzeba będzie przydzielić
mieszkania zastępcze itd.

Tominięcie tych skaliowości przy opracowywaniu planu
może prowadzić do poważnych komplikacji przy ustalaniu loka-
lizacji szeregów w związku z ~~wymaganiem~~ ~~wymaganiem~~ z
~~art. 4 ust. 1~~ ^{rozporządzeniem} art. 4 ust. 1 Dekretu z dnia 26 kwietnia
1949r. który zwała na należyte nieruchomości prywatnej
tylko w wypadku niemożności jej uzyskania drogą nabycia
przez inny urząd lub instytucję państwową; w rezultacie
może to doprowadzić do niepożądanych zmian w sponzowaniu
planu zagospodarowania, a jeszcze więcej do niepotrzebnego
zwiększenia wydatków przez konieczność wyptacania odszkodowa-
wania ^{ew.} (dostarczania nieruchomości zamiennych i mieszkań zastępczych).

Ze sprawy realizacji planów zagospodarowania przestrzennego
łączy się poza tym kwestja podziału nieruchomości. Jest ona
regulowana Ustawą z dnia 15 czerwca 1948r. o podziale nie-
ruchoomości na obszarach miast i niektórych osiedli
/Dz. Ust. nr. 35 poz. 240/, która ~~została~~ uchylona ^{całkowicie} ~~całkowicie~~
obawiając się art. 52-67 prawa budowlanego. Ustawa ta stosuje
się do nieruchomości podzielonych:

a) w granicach administracyjnych miast, wgl. w granicach

ich obszarów rozciągających;

b) w granicach obszarów ochrony sanitarnej udracisk;

c) na innych obszarach przeznaczonych w ~~to~~ miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego na cele mieszkaniowe i z nimi związane oraz na cele użyteczności publicznej (art. 5 ust. 2 p. 2 lit. a i b Statutu z dnia 2 kwietnia 1946 r.).

Na podstawie nieruchomości położonych w granicach powyższych obszarów należy uzyskać pozwolenie na budowę przewidzianej /miejscowej/ rady narodowej. Pozwolenie na budowę nieruchomości położonych przy ważniejszych szlakach komunikacyjnych, przy obiektach użyteczności publicznej lub szlakach oraz nieruchomości o obrazie ponad 1 ha może zostać udzielone od spondzenia ^{miejscowych} planu zagospodarowania przestrzennego. W braku przewidzianych planów przeznaczanie działek powinno być zgodne z projektowanymi zasadami tych planów. W przypadku gdy nie wystąpiło jeszcze do spondzenia planów na projektowane przeznaczenie działek potrzebna jest zgoda wydziału ludnościowego przydziału wstawi- my wprowadzkiej rady narodowej.

IV.

Do obowiązków nadzoru urbanistycznego należy również nadzór nad zgodnością wykonywania inwestycji z planami zagospodarowania przestrzennego, w zgl. z projektowanymi zasadami planów. Dotyczy to nie tylko inwestycji wykonywanych przez sektor państwowy i społeczny, ale także i wszelkich inwestycji przeprowadzanych przez osoby prywatne.

W okresie międzywojennym, w ramach ustroju kapitalistycznego, nadzór urbanistyczny działał w znaczenie wąskim zakresie i nie był wyodrębniony z nadzoru ludnościowego /art. 332-357, 370-384 prawa lud./ Do wzniesienia w związku z wprowadzeniem zasad gospodarki planowej zadania nadzoru urbanistycznego zostały poszerzone i sprecyzowane.

Pod względem formalnym Nacisk urbanistyczny jest sprawo-
wany zgodnie z Instrukcją Ministra Budownictwa miast i
Osiudli z dnia 29 kwietnia 1952r. w sprawie podziału funkcji
w wydziałach budownictwa miast i osiedli (Dz. Urz. Min.
Bud. M. i O. Mon. Pol. nr. A-42 poz. 609):

a) w miastach miejskich rad narodowych miast ponad 100000
ludności - prace oddziału onucynictwa i realizacji planów zaku-
powy

b) w miastach miejskich rad narodowych pozostałych miast
ludności powiatami miejskimi oraz w miastach pow. rad
narodowych - referaty planowania zabudowy, do zakresu
działania których należy m. inn: (§12 p.4 Instrukcji)

" sprawowanie nadzoru urbanistycznego, a w szczególności:

- a) przeprowadzanie kontroli urbanistycznej inwestycji, co do ich
zgodności z planem miejscowym lub z lokalizacją szeregową;
- b) zawiadzanie robotami prowadzonymi niezgodnie z planem miejscowym;
- c) zawiadzanie rozpatrzenia wniosków o pozwolenie na zmianę
przeznaczenia ~~terenu~~ terenu bądź na inwestycje w terenie
/budowa, adbudowa, melbudowa, powiększenie lub zmiana
przeznaczenia budynku / o ile zmiany te są zgodne z pro-
jektowanymi zasadami planu ..."

Pod względem formalnym nacisk urbanistyczny opiera
się ^(miejscowo) na następujących podstawach prawnych:

1. art. 379-380 prawa budowlanego uprawniającego w szczególności
do wstrzymania robót budowlanych prowadzonych bez
uzyskania napisanego pozwolenia, albo niezgodnie z
pozwoleniem /t.j. również z lokalizacją szeregową/, jak
również do wydania zmian i przerobów budynków
wniesionych niezgodnie z planem zabudowania osiedla lub
miejscowości albo szeregowych ulic, placów, wyglądu
miejscowości lub krajobrazu, a nawet jeżeli takie zmie-
niane lub zerwane nie może być uniknięte, albo
jeżeli budynki wykracza poza linię regulacyjną - do
rozbiórki budynku;

2) art. 34, 35, 38, 41 Dekretu z dnia 2 kwietnia 1946r. o planowym zagospodarowaniu miastennym kraju /Dz. Ust. nr. 16 poz. 109/ zakazuje zmiany przeznaczenia terenów, podejmowania inwestycji itd. niezgodnie z planem zagospodarowania miastennego, jak również uprawnianie w miastach sponadajacych plany zagospodarowania miastennego /regionalne lub miejscowe/ do zastrzeżenia na okres nieprzekraczający lat trzech wniosków o zmianę przeznaczenia terenu lub o dokonanie inwestycji, jeżeli wnioski te stoją w sprzeczności z projektowanymi zasadami planu. Nie stosowanie się do powyższych zakazów zagrożone jest karą aresztu do 1 roku lub grzywny;

3) § 2 i 3 Rozporządzenia Ministra Budownictwa z dnia 17 listopada 1950r. w sprawie tymczasowych ulgowych przepisów budowlanych /Dz. Ust. nr. 53 poz. 109/ przewidujących w wyjątkowych wypadkach za zgodą władz wojewódzkiej władzy planowania miastennego na przekroczenie frontowej linii zabudowania i linii regulacyjnej, a także na przekroczenie wysokości budynków przewidzianą w ~~obowiązującym~~ art. 181 prawa budowlanego o ile przekroczenie ^{regulacji} ~~planu~~ jest ~~zgodne~~ z planem miejscowym albo też z projektowanymi zasadami tego planu;

4) art. 7 Ustawy z dnia 25 czerwca 1948r. o podziale nieruchomości na obszarach miast i niektórych osiedli /Dz. Ust. nr. 35 poz. 240/ o tym była mowa wyżej w związku z ~~tem~~ zageneralizowaniem podziału nieruchomości;

5) jeżeli chodzi o budynki i zespoły zabudowy na art. 12, 14, 15 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 marca 1948r. o opiece nad zabudową (Dz. Ust. nr. 29 poz. 265 z późn. zmianami) zakazuje kłusenia, przekształcania, rekonstrukcji itd. obiektów zabudowanych lub przewidzianych w planach budowlanych oraz uprawnianie ich w miastach do nadobudowania wszelkich obiektów związanych z powyższymi obiektami;

Ponadto na obszarze ^{terenie} m. st. Warszawy i ~~Warszawskiego~~ ^{Warszawskiego} Zespołu Mięskiego:

6) art. 7/2/ Dekretu z dnia 26 października 1945r. o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze m. st. Warszawy /Dz. Ust. nr. 50 poz. 244 / walenizacji pytanie pewna własności czasowej gruntu dotychczasowemu właścicielowi od planowania tego gruntu z uwzględnieniem planu zagospodarowania miejscowego.

7) § 44 Zarządzenia Ministra Budownictwa miast i Osiedli z dnia 18 marca 1952r. w sprawie zatwierdzenia ^{szkiców} ~~projektów~~ ^{projektów architektonicznych i podstawowych projektów budowlanych} ~~urbanistycznych~~ ^{urbanistycznych} dla obszarów m. st. Warszawy i Warszawskiego Zespołu Mięskiego /Mon. Pol. nr. A-29 poz. 487/; ^{zapis} ~~zapis~~ ^{zapis} ten stwierdza, że: "nie zatwierdzone ^{zapis} ~~projekt~~ ^{projekty urbanistyczne} oraz niezatwierdzone ^{zapis} ~~projekt~~ ^{projekty} pod względem urbanistycznym i architektonicznym ^{szkicowe} ~~projekt~~ ^{projekty architektoniczne i podstawowe} ~~projekt~~ ^{projekty budowlane} nie stanowią dokumentacji technicznej uprzedzającej do rozpoczęcia jakichkolwiek robót budowlanych."

Zupełnie z pytaniami powyżej zapisami istnieje cały moment, w których włączenie sprawczych nadzw. urbanistyczny mogą wywierać wpływ na realizację inwestycji w myśl planów zagospodarowania miejscowego względnie w myśl projektowanych zasad tych planów; są to:

- a/ moment lokalizacji inwestycji;
- b/ moment zatwierdzenia szkicowego projektu architektonicznego, wzgl. podstawowego projektu budowlanego;
- c/ moment wystąpienia do realizacji inwestycji;
- d/ moment uchwalenia zezwolenia na użytkowanie.

Dwa pierwsze momenty noszą charakter prewencyjny; bez uwzględnienia zamierzeń i wdrażania planowania miejscowego nie może być ustalona lokalizacja i użytkowanie ani zatwierdzenie projektu, wzgl. wniosku o zezwolenie na inwestycję może zostać zamierzony / to ostatnie dotyczy głównie inwestycji sektora nieuspołecznionego/. Dwa ostatnie momenty

nowy charakter represyjny; wykonywanie bezwzględnie inwestycji, bez właściwej dokumentacji - która obejmuje uzgodnienie planów z właściwymi władzami z punktu widzenia urbanistycznego - powinno pozbawić za sobą wstrzymanie robót, a nawet w niektórych wypadkach rozbiórki już wykonanych budowli niezgodnie z celami sanacji karanych groźbą za tego rodzaju samowolę.

~~Wobec~~ ^{Wobec} właściwego władze budowlane mogą, a powinni, zezwolenia na użytkowanie tego rodzaju budynków wykonanych bez uzyskania właściwego zezwolenia /co również będzie miało zastosowanie przede wszystkim w stosunku do sektora nieuporządkowanego/.

Decyduje więc co do celowego zakończenia projektów, wyjątkowo co do ~~zawieszenia~~ wstrzymania wykonywanej inwestycji, nakazów rozbiórki, celowego zezwolenia na użytkowanie itd. należą do zaskarżeni w trybie postępowania administracyjnego, a mianowicie decyduje woj. komisja planowania gospodarczego do Departamentu Planów Terenowych i Lokalizacji PKOg, decyduje prezydent powiatowych i miejskich rad narodowych /wydział budownictwa/ do wydziałów budownictwa prezydent woj. rad narodowych a nawet decyduje Naczelny Architekt Wzrostu oraz Wydział Budownictwa ^{Państwowego} Rady Narodowej m. Łodzi do Ministerstwa Budownictwa Miast i Osiedli.

W aneksie niniejszym z komisji 'agencja' już misyjny do zwięzłego wskazania schematu przepisów nowych obywatelskich w zakresie planowania miast bez pytania in extenso właściwych sekretów urzędów i samorządów. Dlatego, aby umożliwić bardziej doświadczonej cyfliczności dokładne zapoznanie się z brzmieniem tych sekretów podajemy na zakończenie wybrane treści legislacyjnych obywatelskich w tej dziedzinie w dniu 1 ^{grudnia} listopada 1952r.

Wykaz

ważniejszych przepisów prawnych związanych z planowaniem i zabudową miast i osiedli (liczby w nawiasach oznaczają artykuły wzgl. paragrafy mające większe znaczenie z punktu widzenia ogólnego urbanistycznych).

i zakres działania)

- A. Organizacja władz planowania związanych bezpośrednio z planowaniem miast i osiedli
1. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22.10.49, w sprawie zakresu działania Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego (Dz. Ust. nr. 26 poz. 190) - (§ 3).
 2. Ustawa z dnia ~~10. VII. 52r.~~ ^{30. XII. 50r.} o ~~zmianie~~ o organizacji władz i instytucji w dziedzinie budownictwa (~~Dz. Ust. nr. 34 poz. 235 - art.~~ ^{58/525} zmieniła Ustawa z dnia 10 lipca 1952r. (Dz. Ust. nr. 34 poz. 235) ~~art.~~ ^{58/525}).
 3. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10. VII. 52r. w sprawie zakresu działania Komitetu do Spraw Urbanistyki i Architektury (Dz. Ust. nr. 34 poz. 240) ~~art.~~ ^{58/525}).
 4. Uchwała Rady Ministrów nr. 511 z dnia 10. VII. 52r. w sprawie tymczasowego Statutu Komitetu dla Spraw Urbanistyki i Architektury (Mon. Pol. nr. A-68 poz. 1026).
 5. Sekret P.R.N.N. z dnia 15. IX. 44r. o zakresie działania i organizacji Resorstu Kultury i Sztuki (Dz. Ust. nr. 5 poz. 25) - (art. 2 p. 6).
 6. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3. VI. 50r. w sprawie zakresu działania Ministra Gospodarki

Komunalnej itd (Dz. Ust. nr. 26 poz. 233) - (81).

7 Ustawa z dnia 20 marca 1952r o terenowych organach jednolitych władzy państwowej (Dz. Ust. nr. 14 poz. 130) - (art. 7, 6, 12, 14, 18, 19, 34, 35, 37).

8 Ustawa z dnia 3 lipca 1947r o odłączeniu m. st. Warszawy (Dz. Ust. nr. 52 poz. 268) - (Uwaga: art. 3 lit a, oien 6-9 zostały uchylone).

11. Uchwała nr. 552 Rady Ministrów o powołaniu naukowego Architekta Warszawy (Mon. Pol. nr. A-76 poz. 1049)

9. Uchwała Rady Ministrów z dnia 1. ^{kwietnia} 50r. w sprawie ustalenia organizacji i trybu postępowania Naukowej Rady Odłączony m. st. Warszawy (Mon. Pol. nr. A-41 poz. 462)

10 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1950r w sprawie zmniejszenia Biura Odłączony Stolicy (Dz. Ust. nr. 42 poz. 375)

12. Uchwała Rady Ministrów z dnia 10. ^{czerwca} 50r. - Instrukcja nr. 8 w sprawie organizacji wojewódzkiej i etatów wydziałów narychów rad narodowych. (kwest. jednolity): Mon. Pol. nr. A-8/52 poz. 76) ^{kwietnia} z dnia 29. 52r.

13. Instrukcja Ministra Budownictwa miast i Osiedli w sprawie podziału funkcji w wydziałach budownictwa narychów rad narodowych (Mon. Pol. nr. A-42 poz. 609)

1) szereg późniejszych zmian nie dotyczy wydziałów budownictwa.

14. Zarządzenie Ministra Budownictwa Miast i Osiedli z dnia 4. IV. 52r. w sprawie powołania Głównej Komisji Urbanistyczno-Architektonicznej (Mon. Pol. nr. A-34 poz. 492).
15. Instrukcja nr. 10 Ministra Budownictwa Miast i Osiedli w sprawie sądownictwa komisji urbanistyczno-architektonicznych (Dz. Urn. Min. Bud. M. i O. nr. 7 poz. 70).
16. Uchwała nr. 212 Rady Ministrów z dnia 10. X. 52r. w sprawie organizacji i zakresu działania terenowych komisji planowania gospodarczego (Mon. Pol. m. A-84 poz. 1459) - (84p. 6, 7)

8. Planowanie miejscowe i lokalne.

1. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 lutego 1938r o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli (tekst jednolity: Dz. Ust. nr. 34/39 poz. 216) ze zmianami wprowadzonymi uchwałą z dnia 25 sierpnia 1939r. (Dz. Ust. nr. 77 poz. 574) i Ustawą z dnia 30 grudnia 1948r. (Dz. Ust. nr. 4/49 poz. 20) - (art. 172-187, 262-263, 332-333, 337-338, 379-380 oraz 408-416)

2. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 października 1936r. o sposobie opracowania planów zabudowania (Dz. Ust. nr. 85 poz. 594) - (§§ 2, 3, 7, 8, 15, 16-21, 22-35)

3. Rozporządzenie Ministra Budownictwa z dnia 17 listopada 1950r. w sprawie tymczasowych ulgowych przepisów budowlanych (Dz. Ust. nr. 53 poz. 287) - (§§ 1 i 2)

4. Dekret z dnia 2 kwietnia 1946r. o planowym zagospodarowaniu miejscowym kraju (Dz. Ust. nr. 16 poz. 109) - (art. 1-7, 34-36, 38, 41, 43-44)

5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 marca 1947r. o współdziałaniu władz w sferze planowego zagospodarowania miejscowego kraju (Dz. Ust. nr. 34 poz. 152) ze zmianami wprowadzonymi Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 1947r. (Dz. Ust. nr. 2/48 poz. 6)

6. Rozporządzenie Ministra Odbudowy z dnia 11 grudnia 1947r. w sprawie trybu postępowania przy sporządzaniu planów zagospodarowania miejscowego dla obszaru m. st. Hamawy i Warszawskiego Zespołu Miejskiego oraz zamieszkania

x rozpatrywania wniosków o zmianę przeznaczenia terenów i dekonowania inwestycji na tym obszarze (Dz. Ust. nr. 74 poz. 479) - (§§ 18-19 - zamiast Biura Odwoławczy Stolicy decyzje o zawieszeniu wydajności obrotu Stoleczny Urząd Budlewnictwa)

7. Zarządzenie Głównego Urzędu Planowania P.R.S.G. i Ministra Budlewnictwa z dnia 16 sierpnia 1949r. w sprawie współdziałania władz planowania gospodarczego z władzami budlewnymi przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Dz. Urz. Min. Bud. M. i O. nr. 13/7/ poz. 100).

8. Uchwała Prezydium Rady m. P. 217 z dnia 14 kwietnia 1951r. w sprawie zatwierdzenia projektów urbanistycznych i architektonicznych / Mon. Pol. nr. A-102 poz. 1421/

9. Instrukcja Ministra Budlewnictwa Miast i Osiedli z dnia 5 lutego 1952r. w sprawie zasadniczych rozważań urbanistyczno-architektonicznych / Mon. Pol. nr. A-42 poz. 602/

10. Zarządzenie Ministra Budlewnictwa Miast i Osiedli z dnia 5 lutego 1952r. w sprawie spisu miast, dla których projekty urbanistyczne podlegają zatwierdzeniu przez Ministra Budlewnictwa Miast i Osiedli (Mon. Pol. nr. 21 poz. 265).

11. Zarządzenie Ministra Budownictwa Miast i Osiedli z dnia 18 marca 1952r. w sprawie zatwierdzenia projektów urbanistycznych, technicznych projektów architektonicznych i podstawowych projektów inżynierskich dla obram m-st. Warszawy i Warszawskiego Zespołu Mińskiego (Mon. Pol. nr. A-29 poz. 437).

13. Zarządzenie Snuwadninskiego P.K.P.G. nr. 193 z dnia 18 czerwca 1952r. w sprawie zasad i sposobu uzgadniania lokalizacji obiektów inwestycyjnych (Biuletyn P.K.P.G. nr. 27 poz. 127) - (zał. Instrukcja P.K.P.G. nr. 82 „o zasadach uzgadniania lokalizacji obiektów inwestycyjnych” - w formie oddzielnej broszury).

14. Okólnik Snuwadninskiego P.K.P.G. nr. 11 z dnia 25 czerwca 1952 w sprawie lokalizacji szeregowej obiektów inwestycyjnych (Biuletyn P.K.P.G. nr. 27 poz. 132)

15. Okólnik nr. 30 Ministra Budownictwa Miast i Osiedli z dnia 12 lipca 1951r. w sprawie dostosowania planów zagospodarowania przestrzennego do normatywnów urbanistycznych (Dz. Urn. Min. Bud. M. i O. nr. 8 poz. 79)

16. Zarządzenie Ministra Budownictwa Miast i Osiedli nr. 68 z dnia 20 czerwca ^{1951r.} w sprawie wprowadzenia tymczasowych normatywnów urbanistycznych dla projektowania miast i osiedli (Dz. Urn. Min. Bud. M. i O. nr. 7 poz. 70) - (zał. "Tymczasowe Normatywny Urbanistyczne" - w formie oddzielnej broszury).

17. Okólnik Snuwadninskiego P.K.P.G. nr. 92 z dnia 21 sierpnia 1951r. w sprawie stosowania "Tymczasowych Normatywnów Urbanistycznych" (Biuletyn P.K.P.G. nr. 23 poz. 246)

18. Rozporządzenie Ministra Budownictwa z dnia 26 wnesna 1949r. w sprawie adyktosci budyńskow ad nielkorych drug państwowoych /Dz. Ust. nr. 52 poz. 392/.

19. Rozporządzenie Ministra Odbudowy z dnia 21 pańchicznika 1947r. wydane w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej o okreńleniu granic Warszawskiego Zespulu Mięjskiego. /Dz. Ust. nr. 68 poz. 424/.

20. Pismo Okólne Ministra Odbudowy z dnia 7 grudnia 1948r. o ogłoszeniu zarządzenia w sprawie ustalenia obszaru wznowianego m. st. Warszawy. /Dz. Ur. Min. Odb. nr. 15 poz. 117/

21. Uchwała Rady Ministrów nr. 341 z dnia 5 maja 1951r. w sprawie nadzoru i uprzedzenia budowlanych na terenie pow. warszawskiego /Mon. Pub. nr. A-46 poz. 592/

22. Zarządzenie nr. 90 Ministra Budownictwa Miast i Osiedli z dnia 27 lipca 1951r. w sprawie etapowych programów realizacji budownictwa osiedlowego (Dz. Ur. Min. Bud. M. i O. nr. 9 poz. 86)

12. Zarządzenie Prezadniczego P.K.P. J. nr. 155 z dnia 12 maja 1952r. w sprawie opracowania wytycznych regionalnych dla miejsceowych planów zagospodarowania przestrzenego miast i osiedli.

C. Opisnie i podiatie neuchomosci dla realizacii planow

1. Dekret z dnia 26 kwietnia 1949r. o nabywaniu i wykonywaniu neuchomosci mieszklonych dla realizacii narodowych planow gospodarczych (Ukz. P. Ust. nr. 4/52 poz. 31)
2. Rozporozczenie Rady Ministrów z dnia 2 sierpnia 1949r. w sprawie wykonywania neuchomosci mieszklonych dla realizacii narodowych planow gospodarczych (Dz. Ust. nr. 47 poz. 354)
3. Okólnik Ministra Budownictwa Miast i Osiedli nr. 5 z dnia 15 stycznia 1952r. w sprawie wniosków o nabywanie neuchomosci (Dz. Ust. Min. Bud. M. i O. nr. 1 poz. 13)
4. Pismo Okólne Ministerstwa Budownictwa Miast i Osiedli nr. 14 z dnia 22 lutego 1952r. w sprawie wniosków o wykonywanie neuchomosci na podstawie dekretu z dnia 26 kwietnia 1949r. (Dz. Ust. Min. Bud. M. i O. nr. 4 poz. 45)
5. Okólnik nr. 61 (z dnia 24 marca 1952r.) Prezesa Rady Ministrów i Głównego Dyrektora P.K.P.G. w sprawie wykonywania, nabywania i tymczasowego zajmowania terenów zabudowanych oraz gruntów rolnych i leśnych pod budowę i rozbudowę obiektów inwestycyjnych / Mon. Pol. nr. A-27 poz. 381/
6. Rozporozczenie ~~Prezesa~~ Rady Ministrów z dnia ~~3 marca~~ ^{9 kwietnia} 1949r. w sprawie składu, organizacji i trybu postępowania Komisji Odokreślonej dla wyłaznienia neuchomosci mieszklonych dla realizacii narodowych planow gospodarczych. (Dz. Ust. nr. 51 poz. 384)

7. Rozporządzenie Preesa Rady Ministrów z dnia 3 marca 1952r. w sprawie składu, organizacji i trybu postępowania adwokatów komisji wywiadowczych (Dz. Ust. nr. 23 poz. 157)
8. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 czerwca 1950r. w sprawie trybu wypłaty adwokatów za wyłożone nieruchomości (Dz. Ust. nr. 26 poz. 235) ze zmianami wprowadzonymi Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 kwietnia 1951r. (Dz. Ust. nr. 22 poz. 173).
9. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 czerwca 1950r. w sprawie ustalenia norm rzeczowych dla nieruchomości w celu realizacji narodowych planów gospodarczych (Dz. Ust. nr. 26 poz. 234) ze zmianami wprowadzonymi Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 15 listopada 1950r. (Dz. Ust. nr. 52 poz. 482).
10. Rozporządzenie Preesa Rady Ministrów oraz Ministrów Budownictwa i Finansów z dnia 29 kwietnia 1950r. w sprawie trybu postępowania w sprawie wycenienia i postępowania w sprawie adwokatów za nieruchomości wyłożone dla realizacji narodowych planów gospodarczych. (Dz. Ust. nr. 3/51 poz. 19)
11. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 sierpnia 1949r. w sprawie dostarczenia nieruchomości zamiennych w zamian za nieruchomości nietylko dla realizacji narodowych planów gospodarczych. (Dz. Ust. nr. 47 poz. 355).
12. Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia ~~1 kwietnia~~ 1949r. w sprawie trybu wywania osób nie tylnych wykonawcami narodowych planów gospodarczych do wykonywania nieruchomości nietylko

dla realizacji narządowych planów gospodarczych (~~2. ust.~~
(Mon. Pol. nr. A-89 poz. 1084) ze zmianami wprowadzonymi
Załącznikiem Inowłodzkiego P.K.P.G. z dnia 11 kwietnia 1950r.
(Mon. Pol. nr. A-53 poz. 609).

13. Dekret z dnia 13 czerwca 1946r. o rozgraniczeniu
nieruchomości (Dz. Ust. nr. 53 poz. 290)

14. Ustawa z dnia 25 czerwca 1948r. o podziale nierucho-
mości na obszarach miast i miasteczek ościennych.
(Dz. Ust. nr. 35 poz. 240)

15. Dekret z dnia 21 kwietnia 1950r. o rozgraniczeniu
nieruchomości Skarbu Państwa, lub nieruchomości
nabywanych dla realizacji narządowych planów gospo-
darczych (Dz. Ust. nr. 44 poz. 390)

16. Dekret z dnia 26 października 1945r. o własności
i użytkowaniu gruntu na obszarze m. st. Warszawy.
(Dz. Ust. nr. 50 poz. 279).

17. Rozporządzenie Ministra Odbudowy z dnia 27 stycznia
1948r. wydane w porozumieniu z Ministrem Administracji
Publicznej w sprawie objętości w posiadanie gruntu
miejscowości m. st. Warszawy. (Dz. Ust. nr. 6 poz. 43).

D. Inne prezisy zwiazkowe.

1. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928r. o apiece nad zabytkami (Dz. Ust. nr. 29 poz. 265) ze zmianami wprowadzonymi Ustawą z dnia 25 stycznia 1933r. (Dz. Ust. nr. 10 poz. 62), Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 kwietnia 1934r. (Dz. Ust. nr. 110 poz. 974) i Ustawą z dnia 7 kwietnia 1949r. o ochronie przyrody (Dz. Ust. nr. 25 poz. 180) - (art. 1, 2, 3, 12, 14, 15).

2. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1949r. o ochronie przyrody (Dz. Ust. nr. 25 poz. 180) - (art. 9, 10, 14 art 3, 18-22).

3. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1950r. w sprawie organizacji Państwowej Rady Ochrony Przyrody. (Dz. Ust. nr. 73 poz. 127).

4. Sekret z dnia 6 kwietnia 1951r. o obszarach szczególnie ważnych dla obrony kraju (Dz. Ust. nr. 46 poz. 341) - (art. 1).

5. Rozporządzenie Ministra Opieki Społecznej z dnia 30 listopada 1933r. o chowaniu smarkich i stwierdzeniu przyrody rzonm (Dz. Ust. nr. 13/34 poz. 103) - art. 19-22.

6. Rozporządzenie Ministrów Rolnictwa i Reform Rolnych oraz Oddzielny z dnia 16 lipca 1947r. w sprawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego terenowego obszarów slystych meludawg uszozu rolnego (Dz. Ust. nr. 52 poz. 284) zmienne Rozporządzeniem Ministrów Rolnictwa i Reform Rolnych oraz Budownictwa z dnia 15 czerwca 1949r. (Dz. Ust. nr. 40 poz. 282)

7. Ustawa z dnia 9 marca 1949r. o pracownikach
ogrodach działkowych (Dz. Ust. m. 18 poz. 117)

8. Uchwała Prezydium Rady m. 828 z dnia 19 grudnia 1951r.
w sprawie zagospodarowania użytków rolnych w obrębie
miast i terenów bezpośrednio przyległych (Mon. Pol. m. A-102, poz. 1483)

9. Zarządzenie Ministra Budownictwa Miast i Osiedli z dnia
1 kwietnia 1952r. w sprawie wyznaczenia terenów pod stałe
prace ogrody działkowe w miejscowych planach za-
gospodarowania miejscowego (Dz. Urz. Min. Bud. M. i O. m. 6 poz. 62)

ktz